

แนวทางการจัดการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสังคมร่วมสมัย

เรื่องของ**ฉัน** เรื่องของ**เรา**
Local History Our Story

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสังคมร่วมสมัย

เรื่องของฉัน เรื่องของเรา

Local History Our Story

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสังคมร่วมสมัย
เรื่องของฉัน เรื่องของเรา Local History Our Story

ปีที่พิมพ์ ตุลาคม ๒๕๖๗
จำนวนพิมพ์ ๓,๐๐๐ เล่ม
ลิขสิทธิ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand Catalog in Publication Data

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
แนวทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสังคมร่วมสมัย: เรื่องของฉัน
เรื่องของเรา Local History, Our Story.-กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐาน
การศึกษา. ๒๕๖๗.
๑๖๘ หน้า.
๑.ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. ๒.การเรียนการสอนประวัติศาสตร์. I.ชื่อเรื่อง.
๓๗๑.๑๔
ISBN 978-616-564-230-9

จัดพิมพ์โดย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ วังจันทรถษม
ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

พิมพ์ที่ ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
๑ ถนนอุทัยนอก แขวงดุสิต เขตดุสิต
กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐

คำนำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ประวัติศาสตร์ (History) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า “Historia” หมายความว่า การหาความจริงหรือความรู้ที่ได้จากการหาความจริง โดยที่ธรรมชาติของมนุษย์นั้นปรารถนาที่จะรู้เรื่องราวในอดีตของตนว่ามีความเป็นมาอย่างไร การศึกษาประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งจำเป็น และหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุว่ามนุษย์มีอดีตของตนเอง ความรู้ในอดีตจึงเป็นสิ่งที่มามีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ในปัจจุบันอย่างมาก ความรู้เกี่ยวกับอดีตจึงเป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดการกระทำของคนในปัจจุบัน ประวัติศาสตร์สอนให้คนรู้อดีตเหล่านั้น และทำให้คนที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์เข้าใจความคิดของคนอื่นๆ ในสังคมนั้นๆ ได้กระจ่างขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีนโยบายด้านการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์มาอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับนโยบายการขับเคลื่อนหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยให้เกิดการหลอมรวมตัวชีวิตตามมาตรฐานการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะบูรณาการและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง ทำให้เป็นการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายสำหรับผู้เรียน เพื่อสนองนโยบายดังกล่าว สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา จึงได้จัดทำโครงการพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสังคมร่วมสมัย เพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในมิติใหม่ ให้สอดคล้องกับยุคสมัยและพัฒนาการของความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไป

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่แต่เดิมหมายถึงประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่ขนาดเล็ก ที่สัมพันธ์กับชีวิตของผู้เรียนมากขึ้น ทำให้เกิดความสนใจใคร่รู้ที่จะศึกษาเพื่อทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของชุมชนและตนเองมากขึ้น ในเอกสารฉบับนี้ได้เปิดพื้นที่ความหมายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีหลากหลายมิติ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์สิ่งของ ประวัติศาสตร์บาดแผล เป็นต้น รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้คนในพื้นที่ได้ส่งเสียงให้ได้ยินและเข้าใจกันมากขึ้น

นอกจากนี้ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์เพียงเพื่อให้รู้และเข้าใจ อาจไม่เพียงพอกับยุคสมัย จึงนำไปสู่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่เชื่อมต่อกับศาสตร์อื่นๆ ที่เอื้อให้ประวัติศาสตร์กินได้สร้างรายได้ และเห็นช่องทางการนำความรู้ทางประวัติศาสตร์ไปใช้ในงานต่างๆ ได้กว้างขวางมากขึ้น ในเนื้อหาของเอกสารนี้ได้นำเสนองานที่เป็นกรณีศึกษาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่นำไปสู่การเชื่อมโยงงานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพินัยกับการทำแมวกพิมายกาชาปอง (Gachapon) และประวัติศาสตร์เขาคาแห่งเมืองนครศรีธรรมราชกับการสร้างมาสคอต (Mascot)

นอกจากได้นำเสนอแนวคิดและแนวทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แล้ว ยังให้ตัวอย่างการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม ด้วยการแทรกสารคดีจำนวน ๔ ตอน ที่จะช่วยให้ครูผู้สอนได้แรงบันดาลใจ และได้ตัวอย่างการดำเนินการจัดการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่หลากหลาย แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ให้ครูผู้สอนสามารถเลือกนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตนเองได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เป็นที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการ ที่ได้ทุ่มเทเขียนต้นฉบับเอกสารฉบับนี้ และคุณนิรมล เมธีสุวกุล หรือ “พี้นก” แห่งรายการทุ่งแสงตะวัน และทีมคณะบริษัท ปาใหญ่ครีเอชั่น จำกัด ที่ดำเนินการเขียนบท ถ่ายทำ และตัดต่อสื่อสารคดีสำเร็จมาได้ด้วยดี รวมทั้งได้ทำงานอย่างเชื่อมประสาน กันอย่างดี ส่งผลให้งานเอกสารแนวทางการจัดการเรียนรู้ และสื่อสารคดี สำเร็จอย่าง สมบูรณ์ พร้อมเป็นสื่อที่ช่วยจุดประกายให้ผู้สอนประวัติศาสตร์ได้นำแนวคิดและแนวทาง ไปปรับใช้ตามบริบทของพื้นที่ของตนเอง

ขอขอบคุณคณาจารย์ที่เป็นที่ปรึกษาวิชาการและวิทยากรในกรณีตัวอย่างทั้ง ๓ พื้นที่ ผู้นำชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับเรื่องเล่าความเป็นมาของพื้นที่ รวมทั้งขอขอบคุณคณะครู และนักเรียนที่ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการทดลองใช้เอกสาร และให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเอกสารจนมีความสมบูรณ์

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าแนวทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสังคม ร่วมสมัย เรื่องของฉัน เรื่องของเรา Local History Our Story และสื่อสารคดีทั้ง ๔ รายการ จะเป็นประโยชน์และเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้อัตนวิสัยทัศน์ท้องถิ่น ในพื้นที่ต่างๆ ให้มากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำนำผู้เขียน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเรา ดังนั้น จึงเป็นวิชาที่มีความสำคัญ เนื่องจากช่วยให้เข้าใจเรื่องราวของตนเองและชุมชนของผู้ศึกษา ผู้เรียนจึงสามารถค้นคว้าศึกษาได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้ในปัจจุบันที่เน้นให้ผู้เรียนมีทักษะการศึกษาด้วยตนเองได้ (self-learning) และเป็นการเรียนเชิงรุกเนื่องจากผู้เรียนสามารถค้นคว้าหลักฐานได้หลายประเภท ทั้งลายลักษณ์อักษร และหลักฐานจากคำบอกเล่า ซึ่งจะเพิ่มทักษะในการสืบค้น การตรวจสอบหลักฐาน และการคิดวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์

นอกจากนี้แล้ว ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังเป็นวิชาที่มีประโยชน์อีก ๒ ด้านที่สำคัญ คือ ประการแรก เป็นวิชาที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครอบครัว ผู้เรียนกับสังคม ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจ ความรู้สึกรัก และภาคภูมิใจในท้องถิ่นอีกด้วย ประการที่สอง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการสืบค้นทุนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การต่อยอดในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (creative industry) หรือบางคนเรียก เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (creative economy) เช่น ภาพยนตร์ สารคดี การ์ตูน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นผ่านเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญา เป็นต้น ซึ่งเมื่อนักเรียนแล้วสามารถนำความรู้ไปสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ย่อมทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าของการเรียนประวัติศาสตร์มากยิ่งขึ้นอย่างแน่นอน

เหตุผลประการสำคัญที่จัดทำโครงการแนวทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสังคมร่วมสมัยสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้นมานั้น ด้วยเล็งเห็นว่า ยังไม่มีตำราเรียนและคู่มือครูในวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่อธิบายทั้งในเชิงแนวคิดทฤษฎี แนวทางการปฏิบัติ และตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม ความจริงแล้วมีหนังสือที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจำนวนหนึ่งที่หยิบยกกรณีศึกษาอธิบาย แต่ก็ยังเป็นเพียงหนังสือเพื่อการอ่าน ไม่ได้เป็นภาพเคลื่อนไหวที่เหมาะสมกับการที่ครูสามารถนำไปใช้ในห้องเรียนได้ ด้วยเหตุนี้เอง โครงการฯ นี้จึงได้ทำทั้งส่วนที่เป็นคู่มือครูและสารคดีขึ้นมาพร้อมกัน

กรณีศึกษาทั้งสามเรื่องในสารคดีนี้มีพื้นที่เป็นกรณีศึกษาอยู่ ๓ แห่ง ได้แก่ ๑) ภูลังกา อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา, ๒) ชุมชนพิมายในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา, และ ๓) โบราณสถานเขาคา อำเภอสิชล และพราหมณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น เป็นการเลือกด้วยเหตุผลหลายอย่างประกอบกัน ซึ่งแต่ละพื้นที่มีทั้งในส่วนของแนวคิดทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ และเนื้อหาทางประวัติศาสตร์สอดแทรกโดยตลอด

ในกรณีของภูถ้ำก้านั้นมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ต้องการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายของกลุ่มคน ประวัติศาสตร์ในสมัยสงครามเย็น และประวัติศาสตร์บาดแผลจากสงคราม ทั้งหมดนี้สะท้อนผ่านประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เมียน หรือ เย้า

ในกรณีของชุมชนพิมายนั้นเป้าหมายหลักเพื่อให้ต้องการเรียนรู้โบราณคดี ประวัติศาสตร์แนวประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (Culture history) ประวัติศาสตร์บอกเล่า ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ผู้คนข้ามพรมแดน และที่สำคัญคือ การนำความรู้ทางประวัติศาสตร์และสิ่งรอบๆ ตัวของคนในชุมชนไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ในเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ในกรณีสุดท้ายคือ เรื่องของโบราณสถานเขาคาและพรมหน้เมืองนครศรีธรรมราช มีเป้าหมายหลักเพื่อให้ให้นักเรียนเข้าใจประวัติศาสตร์ยุคโบราณ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน และการนำความรู้จากโบราณสถานมาประยุกต์ใช้กับศิลปะดิจิทัล ซึ่งช่วยให้นักเรียนเกิดความสุขในการเรียนรู้ ตลอดการทำงานคู่มือและสารคดีทั้งสามพื้นที่นี้ มีทั้งเรื่องที่ทำหาย ปัญหา และอุปสรรค ทั้งนี้เป็นความตั้งใจของข้าพเจ้าเองทั้งนี้เพื่อให้คู่มือนี้เกิดขึ้นจากการทำงานเชิงประสบการณ์จริง มีการจัดอบรมครูเพื่อประเมินว่าคู่มือและสารคดีสามารถใช้ได้จริงหรือไม่ และทดลองจัดกิจกรรมกับนักเรียนอีกด้วย เพื่อเป็นการทดลองกิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับนักเรียน และสารคดีมีความเป็นธรรมชาติที่สุด

โครงการแนวทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสังคมร่วมสมัย สำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานนี้เป็นความร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) บริษัท ป่าใหญ่ ครีเอชั่น จำกัด นำโดยคุณนิรมล เมธีสุวกุล โดยดำเนินการพัฒนาสารคดีจำนวน ๔ ตอน และ ผศ.ดร.พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการและจัดทำคู่มือนี้ คู่มือและสารคดีนี้ตั้งใจทำขึ้นเพื่อครูและนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาเป็นหลักจึงทำให้มีเนื้อหาบางส่วนที่ซับซ้อนบ้าง แต่หวังว่าจะมีประโยชน์และครูผู้สอนสามารถปรับใช้กับระดับชั้นประถมศึกษาได้ด้วย

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณหน่วยงาน องค์กร และบุคคลต่างๆ ดังต่อไปนี้ ทีมงาน บริษัทป่าใหญ่ ครีเอชั่น จำกัด, นิรมล เมธีสุวกุล, ยุพา รอดเกลี้ยง, จิตติมา พลิกามิน,

ดร.สุชล มัลลิกะมาลย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, อาจารย์
ภูมิ ภูติมหาตมะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, อาจารย์ปฏิบัติ ปรียาวงศากุล
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)
ดร.เกศทิพย์ ศุภวานิช, ดร.วิษณุ ทรัพย์สมบัติ, จำรัส เพชรทับ, ดร.อัมพร พิณะสา,
ดร.เฉลิมชัย พันธุ์เลิศ, กระแสสินธุ์ ปลั่งมะณี, Prof. Hjorleifur Rafn Johsson, และเว่น
ศรีสมบัติ, ศิษญา ศรีสมบัติ, ทศนชัย ศรีสมบัติ, เหมยสิน ช้างน้อยอำไพ, พิชัย ศรีสมบัติ,
ภาคีอนุรักษ์เมืองพิมาย, วรเชษฐ์ สีลาเจริญพร, ธัญ ธรรมสโรจน์, ประนอม ชัยวิจิต,
ดร.รังสิมา กุลพัฒน์, บุญเที่ยง มวยดี, พสธร วัชรพาณิชย์, นายวรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์
ณ อยุธยา, ภาณุวัฒน์ เอื้อสามาลัย, อองฟอง เอี่ยมประพันธ์, ปิยะมาศ พยัฒเดช,
สุรเชษฐ์ แก้วสกุล, สามารถ สาเริ่ม, เฉลิมพล คงจันทร์, โรงเรียนพิมายวิทยา, โรงเรียน
ทุ่งใหญ่วิทยาคม, โรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช, โรงเรียนบ้านใหม่ปางคำ (ภูลังกาอนุสรณ์),
และอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ผศ.ดร.พิพัฒน์ กระแจะจันทร์

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และที่ปรึกษาโครงการให้กับบริษัท ป่าใหญ่ ศรีเอชเอ็น จำกัด

สารบัญ

คำนำ สพฐ.	๓
คำนำผู้เขียน	๕
บทที่ ๑ แนวคิดของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย	๑๕
๑.๑ นิยามทั่วไปของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	๑๖
๑.๒ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบเดิม	๑๘
๑.๒.๑ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์	๑๘
๑.๒.๒ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงยุคสงครามเย็น.....	๑๙
๑.๒.๓ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลังวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ปี ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน	๒๔
๑.๒.๔ วิพากษ์ปัญหาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	๒๗
๑.๓ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย.....	๓๐
๑.๓.๑ แนวคิดใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย	๓๐
๑.๓.๒ อุตสาหกรรมสร้างสรรค์กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย	๓๒
๑.๓.๓ หลักการสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย	๓๗
บทที่ ๒ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: การเก็บรวบรวมข้อมูลและนำเสนอผล.....	๔๑
๒.๑ การตั้งคำถามเพื่อตั้งโจทย์การศึกษา.....	๔๒
๒.๒ การรวบรวมข้อมูลประเภทลายลักษณ์อักษร ภาพ และออนไลน์.....	๔๗
๒.๓ ประวัติศาสตร์บอกเล่า และการเก็บข้อมูลภาคสนาม.....	๕๐
๒.๓.๑ ประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral history)	๕๐
๒.๓.๒ การเก็บข้อมูลภาคสนาม	๕๒
๒.๓.๓ การเรียบเรียงและการนำเสนอ	๕๗
บทที่ ๓ ชาวเมียนมาแห่งกุลลังกา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแห่งขุนเขา.....	๖๑
๓.๑ ชื่อชาติพันธุ์	๖๒
๓.๒ ประวัติความเป็นมาของชาวเมียนมาในไทย.....	๖๖
๓.๓ สุนัขมังกร และหนังสือเดินทาง (พาสปอร์ต: PASSPORT) ที่ยาวที่สุดในโลก... ..	๖๘
๓.๔ ฝิ่นกับชาวเมียนมา	๗๓
๓.๕ ชาวเมียนมาในยุคสงครามเย็น.....	๗๘
๓.๖ สมัยย้ายหมู่บ้าน: ผลกระทบจากสงครามเย็น	๘๓
๓.๗ สรุปพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาวเมียนมาที่กุลลังกา	๘๘

บทที่ ๔ พินัย ความรุ่งโรจน์จากอดีตถึงปัจจุบัน กับเศรษฐกิจสร้างสรรค์	๙๓
๔.๑ ลํารวจเมืองพินัย เมืองทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์	๙๔
๔.๑.๑ พินัยในสมัยโบราณ	๙๕
๔.๑.๒ ตํานานท้าวปาจิต และนางอรพิม	๑๐๔
๔.๒ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากคํ่าบอกเล่า	๑๐๗
๔.๓ พินัยกาชาป้องกันเศรษฐกิจสร้างสรรค์	๑๐๙
๔.๔ การพัฒนากิจกรรมสำหรับนักเรียน	๑๑๗
บทที่ ๕ เขาคากับพราหมณ์เมืองนคร และศิลปะดิจิทัล	๑๒๓
๕.๑ ข้อมูลสังเขปของโบราณสถานเขาคา	๑๒๔
๕.๑.๑ ตําแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์	๑๒๔
๕.๑.๒ “ไควภูมิณฑล” ที่โบราณสถานเขาคา	๑๒๗
๕.๑.๓ ข้อมูลโบราณสถานบนเขาคา	๑๓๑
๕.๑.๔ ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับลักษณะดั้งเดิมของโบราณสถาน	๑๓๗
๕.๒ พราหมณ์เมืองนคร ประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต	๑๓๙
๕.๒.๑ พราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชจากเอกสารโบราณ	๑๓๙
๕.๒.๒ ปัจจุบันของพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช	๑๔๓
๕.๓ ศิลปะดิจิทัลกับโบราณสถานเขาคา	๑๔๖
๕.๓.๑ ศิลปะดิจิทัล	๑๔๖
๕.๓.๒ การจัดกิจกรรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับศิลปะดิจิทัล (Local History X Digital Art)	๑๔๗
รายการอ้างอิง	๑๕๙
คณะผู้จัดทำ	๑๖๔

สารบัญภาพ

บทที่ ๑ แนวคิดของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย

ภาพที่ ๑.๑	นักเรียนที่นครศรีธรรมราชฟังบรรยายที่แหล่งโบราณคดีเขาคอกกับนักปราชญ์ท้องถิ่น	๑๖
ภาพที่ ๑.๒	คาโรล แคมเมน นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชาวอเมริกัน	๑๗
ภาพที่ ๑.๓	พงศาวดารโยนก ประวัติศาสตร์ล้านนาเล่มแรก	๑๙
ภาพที่ ๑.๔	ภูมิศาสตร์ประเทศสยาม แบบเรียนประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์เล่มแรก	๑๙
ภาพที่ ๑.๕	ปาฐกถาผู้แทนราษฎร เรื่อง สภาพของจังหวัดต่างๆ	๒๐
ภาพที่ ๑.๖	อนุสาร อสท. หนังสือนำเที่ยวที่ตีพิมพ์ต่อเนื่องมายาวนาน	๒๐
ภาพที่ ๑.๗	นิธิ เอียวศรีวงศ์	๒๑
ภาพที่ ๑.๘	ผลงานของธิดา สาระยา	๒๑
ภาพที่ ๑.๙	ประชาชนเดินขบวนประท้วงรัฐบาลในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖	๒๓
ภาพที่ ๑.๑๐	อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ นักประวัติศาสตร์อาวุโส	๒๕
ภาพที่ ๑.๑๑	ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย โดย ยงยุทธ ชูแว่น	๒๕
ภาพที่ ๑.๑๒	ฉลอง สุนทราวาณิชย์ นักประวัติศาสตร์อาวุโส	๒๗
ภาพที่ ๑.๑๓	นักเรียนกำลังลงสติกตึกตากาชาปองแมวมพิมาย ซึ่งพัฒนาขึ้นจากชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์	๒๙
ภาพที่ ๑.๑๔	แผนภูมิจัดจำแนกกลุ่มของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์	๓๔
ภาพที่ ๑.๑๕	อพท. ๗ จัดงาน Suphanburi Music craft & Folk art Festival ๒๐๒๓ เพื่อส่งเสริมศิลปะด้านการดนตรีของสุพรรณบุรี	๓๕
ภาพที่ ๑.๑๖	ชาวนุชกรทำการแสดงในเทศกาลทุ่งดอกกระเจียวที่อุทยานแห่งชาติป่าหินงาม.....	๓๖
ภาพที่ ๑.๑๗	ภาพวาดแสดงการพัฒนาหมู่บ้านป่าแปะของชาวเลอเวีะที่แม่ฮ่องสอน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๓๘
ภาพที่ ๑.๑๘	สารคดี เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History, Our Story) ตอน แนวคิดและวิถี การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	๓๙

บทที่ ๒ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: การตั้งประเด็นปัญหา เก็บรวบรวมข้อมูล และนำเสนอข้อมูล

ภาพที่ ๒.๑	นักเรียนโรงเรียนพินายวิทยากำลังสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	๔๒
ภาพที่ ๒.๒	นักเรียนกำลังระดมความคิดจากโจทย์ที่ได้รับเพื่อนำไปสู่การนำเสนอ ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	๔๓
ภาพที่ ๒.๓	นักเรียนนำเสนอประเด็นการศึกษาเรื่องการค้าและเศรษฐกิจของเมืองพิมาย	๔๔
ภาพที่ ๒.๔	ภาพถ่ายเก่าของปราสาทพระวิหารในสมัยรัชกาลที่ ๕	๔๖
ภาพที่ ๒.๕	เว็บไซต์ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ	๔๙
ภาพที่ ๒.๖	นักเรียนกำลังสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นที่พิมาย (นายสมหมาย แก้วเพชร)	๕๑
ภาพที่ ๒.๗	กลุ่มนักเรียนสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่น	๕๔
ภาพที่ ๒.๘	การสัมภาษณ์ควรเตรียมอุปกรณ์บันทึกภาพและเสียงให้พร้อม	๕๕

ภาพที่ ๒.๙ การนำเสนอผลการศึกษาประวัติศาสตร์อาจทำในรูปแบบกิจกรรมกลุ่ม และการนำเสนอร่วมกัน	๕๗
ภาพที่ ๒.๑๐ แผนที่เส้นทางการค้าระหว่างเมืองพิมายกับกัมพูชาในช่วง ๑๐๐-๒๐๐ ปีแล้ว ผลงานนักเรียนโรงเรียนพิมายวิทยา	๕๘
ภาพที่ ๒.๑๑ ตัวอย่างของแผนที่ชุมชนเกาะยาวใหญ่	๕๙
ภาพที่ ๒.๑๒ สารคดี เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History, Our Story) ตอน เมือง ภูเก็ต	๖๐

บทที่ ๓ ชาวเมียนแห่งภูเก็ต ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแห่งขุนเขา

ภาพที่ ๓.๑ หมู่บ้านปางค่าใหม่ของชาวเมียนใกล้กับภูเก็ต อ.ปง จ.พะเยา	๖๒
ภาพที่ ๓.๒ เอกสารขึ้นต้น ชาวทางเมืองหลวงพระบาง (ร.ศ. ๑๐๓, ๒๔๒๗, ๑๘๘๔) จากจดหมายเหตุแห่งชาติ	๖๓
ภาพที่ ๓.๓ ทิวทัศน์บริเวณภูลังกามีลักษณะเป็นภูเขาสลับซับซ้อน	๖๔
ภาพที่ ๓.๔ เกีย เซ็น ป็อง หนังสือเดินทางที่ยาวที่สุดในโลก	๖๕
ภาพที่ ๓.๕ ภาพวาดต้นม้วนกระดาษ จะเห็นภาพของสุนัขมังกรอยู่ใกล้กับจักรพรรดิ	๖๕
ภาพที่ ๓.๖ ผู้หญิงชาวเมียนสวมผ้าพันศีรษะเพื่อให้ความอบอุ่นและสวยงาม	๗๑
ภาพที่ ๓.๗ ทางเกวของผู้อพยพชาวเมียนปักลวดลายสวยงาม แฝงไปด้วยนัยทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม	๗๒
ภาพที่ ๓.๘ เหมยอย่าง วารวีโรจน์ (แช่ตั้ง) ชาวเมียนบ้านใหม่ปางค่ากำลังเล่าเรื่องประวัติความเป็นมา ของชาวเมียน ผ่านลายผ้าให้นักเรียนในหมู่บ้าน	๗๓
ภาพที่ ๓.๙ ไร่ฝิ่นที่เก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ภาพถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ โดย Robert L. Pendelton	๗๔
ภาพที่ ๓.๑๐ “ขบวนของคนต่างภาษาที่มารับเสด็จกรมพระยาภาณุพันธุฯ ที่จังหวัดน่านครั้งเสด็จ ตรวจราชการภาคเหนือ พ.ศ. ๒๔๕๙”	๗๖
ภาพที่ ๓.๑๑ “สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ เสด็จประพาสที่ต่างๆ พวกเข้ามาเข้าเฝ้าที่ประทับแรม อ.บ้านม่วง เมืองปง” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕	๗๖
ภาพที่ ๓.๑๒ “สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ เสด็จประพาสที่ต่างๆ พญาศิริ (พญาเข้า) เข้าเฝ้าที่ประทับแรม อ.บ้านม่วง เมืองปง” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕	๗๗
ภาพที่ ๓.๑๓ ภรรยาของผู้ปกครองชาวเมียนที่ภูเก็ต	๘๐
ภาพที่ ๓.๑๔ หมู่บ้านภูลังกาของชาวเมียน	๘๐
ภาพที่ ๓.๑๕ หนังสือเสียงป็นฉบับที่เสียงร่ายและพะเยา	๘๔
ภาพที่ ๓.๑๖ พิชัย ศรีสมบัติ อดีตตำรวจตระเวนชายแดน	๘๔
ภาพที่ ๓.๑๗ นางเหมยสิน ช่างน้อยอำเภอ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในสมัยคอมมิวนิสต์	๘๕
ภาพที่ ๓.๑๘ นางเหมยสิน ศรีสมบัติ ผู้เคยอยู่อาศัยที่บ้านภูลังกาก่อนจะย้ายมาที่บ้านใหม่ปางค่า	๘๖
ภาพที่ ๓.๑๙ สภาพภายในหมู่บ้านปางค่าปัจจุบัน	๙๐
ภาพที่ ๓.๒๐ ภาพถ่ายเก่าของชาวเมียนที่จังหวัดเชียงรายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ คราวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ มณฑลพายัพ	๙๑

ภาพที่ ๓.๒๑ การแต่งกายของชาวเมียนในปัจจุบันที่งานมหกรรมอ้าวเมียนโลก พ.ศ. ๒๕๖๖ จังหวัดน่าน	๙๑
ภาพที่ ๓.๒๒ สารคดี เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History, Our Story) ตอน พามา พิมาย	๙๒

บทที่ ๔ พิมาย ความรุ่งโรจน์จากอดีตถึงปัจจุบัน กับเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

ภาพที่ ๔.๑ ปราสาทหินพิมายสร้างเมื่อราว พ.ศ. ๑๖๕๐	๙๔
ภาพที่ ๔.๒ โครงกระดูกมนุษย์และภาชนะดินเผาที่ฝังร่วมกับศพเพื่ออุทิศให้กับผู้ตาย ที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท	๙๕
ภาพที่ ๔.๓ พิพิธภัณฑสถานบ้านส่วยใน จัดแสดงหลักฐานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และวิถีชีวิต ของชาวบ้านในปัจจุบัน	๙๗
ภาพที่ ๔.๔ การต้มเกลือสินเธาว์แบบโบราณ ภาพถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๙๑	๙๗
ภาพที่ ๔.๕ เชื้อนเมืองพิมายเมื่อแรกสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๙๑	๙๘
ภาพที่ ๔.๖ ทับหลังที่เคยอยู่ที่ปราสาทหินพิมาย ปัจจุบันจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย	๙๙
ภาพที่ ๔.๗ ทับหลังที่มีภาพพระพุทธรูปปางนาคปรกที่กึ่งกลาง ซึ่งเป็นกมรเตงชคตวิมาย หรือ รูปเคารพหลักของปราสาทหินพิมาย	๑๐๑
ภาพที่ ๔.๘ พระพุทธรูปนาคปรกในศิลปะแบบบายนสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เป็นรูปแทนของ กมรเตงชคตวิมาย	๑๐๑
ภาพที่ ๔.๙ พระวัชรสิทธิ์แกะสลักที่เสาประดับกรอบประตูหน้าปราสาทประธาน	๑๐๒
ภาพที่ ๔.๑๐ ภาพสลักภาพพระรามและพระลักษมณ์ต้องศรนาคบาทของอินทรชิต โดยทั้งสอง นอนหนุนอยู่บนตักนางสีดา แวดล้อมด้วยเหล่าบริวารทหารลิง การที่พระรามและ พระลักษมณ์ต้องศรนาคบาททั้งคู่นี้คือความแตกต่างอย่างหนึ่งระหว่างรามายณะ กับรามเกียรติ์ ซึ่งในรามเกียรติ์มีเพียงพระลักษมณ์ที่ต้องศรนาคบาท	๑๐๓
ภาพที่ ๔.๑๑ รูปแทนพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗	๑๐๔
ภาพที่ ๔.๑๒ ปรางค์พรหมทัต	๑๐๔
ภาพที่ ๔.๑๓ รูปแทนพระนางชัยราชเทวี	๑๐๔
ภาพที่ ๔.๑๔ สมหมาย แก้วเพชร ประชาญ์ท้องถิ่น	๑๐๘
ภาพที่ ๔.๑๕ แมวพิมายกาชาปองทั้ง ๗ แบบ	๑๑๑
ภาพที่ ๔.๑๖ การประชุมหารือเพื่อสร้างต้นแบบแมวพิมายกาชาปอง	๑๑๒
ภาพที่ ๔.๑๗ แมวสีสวาด	๑๑๒
ภาพที่ ๔.๑๘ แบบร่างของการ์ตูนแมวพิมายกาชาปอง	๑๑๒
ภาพที่ ๔.๑๙ ภาพร่างและลงสีของแมวพิมายกาชาปอง	๑๑๓
ภาพที่ ๔.๒๐ การขึ้นรูปตัวการ์ตูนด้วยโปรแกรม 3D และพรีน્ટด้วยเครื่องพรีน્ટสามมิติ	๑๑๔
ภาพที่ ๔.๒๑ ตู๊กตาแมวพิมายกาชาปองวางบนตู้เป็นตัวอย่าง	๑๑๔
ภาพที่ ๔.๒๒ การอบรมนักเรียนโรงเรียนพิมายวิทยาเพื่อทำสารคดี โดยคุณนิรมล เมธีสุวกุล จากบริษัท ป่าใหญ่ ครีเอชั่น จำกัด.....	๑๑๗

ภาพที่ ๔.๒๓ การอบรมนักเรียนให้เข้าใจความสำคัญของอุตสาหกรรมภาพยนตร์	
โดยนักทำภาพยนตร์ท้องถิ่น	๑๑๘
ภาพที่ ๔.๒๔ นักเรียนเก็บข้อมูลภาคสนาม	๑๑๙
ภาพที่ ๔.๒๕ นักเรียนเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทหินพิมายที่ได้ไปเก็บรวบรวมมา	๑๑๙
ภาพที่ ๔.๒๖ นักเรียนนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อทำสารคดี	๑๒๐
ภาพที่ ๔.๒๗ ภาพหมู่ของนักเรียน ที่มงาน และ สพฐ. ที่เข้าร่วมกิจกรรม	๑๒๐
ภาพที่ ๔.๒๘ สารคดี เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History Our Story) ตอน เขาคา	๑๒๒

บทที่ ๕ เขาคากับพราหมณ์เมืองนครและศิลปะดิจิทัล

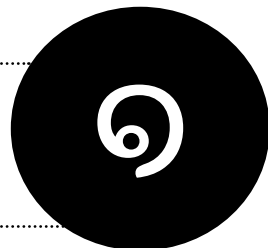
ภาพที่ ๕.๑ ภาพถ่ายทางอากาศของเขาคา	๑๒๕
ภาพที่ ๕.๒ สวยมภูวสังคัมเขาคา สร้างขึ้นราว พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๔๐๐	๑๒๗
ภาพที่ ๕.๓ แผนที่แสดงตำแหน่งของโบราณสถานในพื้นที่ใกล้เขาคา	๑๒๘
ภาพที่ ๕.๔ ฐานโยนี่รูปทรงกลม	๑๒๙
ภาพที่ ๕.๕ ประติมากรรมรูปพระวิษณุ	๑๒๙
ภาพที่ ๕.๖ โบราณสถานหมายเลข ๔ มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมไม่ซับซ้อน	๑๒๙
ภาพที่ ๕.๗ แผนผังแสดงตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถานต่างๆ บนเขาคา	๑๓๐
ภาพที่ ๕.๘ โบราณสถานหมายเลข ๑ สภาพค่อนข้างสังเกตได้ยาก เพราะวัชพืชขึ้นปกคลุม	
บางส่วนเหลือเฉพาะฐานอิฐเดี่ยว ๆ	๑๓๑
ภาพที่ ๕.๙ โบราณสถานหมายเลข ๒	๑๓๒
ภาพที่ ๕.๑๐ ธรณีประตูของโบราณสถานหมายเลข ๒	๑๓๓
ภาพที่ ๕.๑๑ ฐานโยนี่ที่พบที่โบราณสถานหมายเลข ๒	๑๓๓
ภาพที่ ๕.๑๒ แผนผังของโบราณสถานหมายเลข ๒	๑๓๓
ภาพที่ ๕.๑๓ บ่อที่อาจไว้ใช้สำหรับการโหมกุธ	๑๓๔
ภาพที่ ๕.๑๔ การโหมกุธของพราหมณ์ในปัจจุบัน	๑๓๔
ภาพที่ ๕.๑๕ เมื่อยืนบนโบราณสถานหมายเลข ๒ จะสังเกตเห็นทะเลอย่างชัดเจน	๑๓๕
ภาพที่ ๕.๑๖ โบราณสถานหมายเลข ๓	๑๓๖
ภาพที่ ๕.๑๗ เทวาลัยเจ้าแม่ทุรคา ที่เมืองไอโฮเล (Aihole)	๑๓๗
ภาพที่ ๕.๑๘ เทวาลัยจาลูกะของพระคิวะ เมืองไอโฮเล (Aihole)	๑๓๘
ภาพที่ ๕.๑๙ โบราณสถานปัญญาจรด	๑๓๘
ภาพที่ ๕.๒๐ โบราณสถานชายฝั่งทะเล	๑๓๙
ภาพที่ ๕.๒๑ ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช	๑๔๐
ภาพที่ ๕.๒๒ ประติมากรรมเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ (จำลอง) ที่โบสถ์พราหมณ์	
เมืองนครศรีธรรมราช ของจริงเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช	๑๔๐
ภาพที่ ๕.๒๓ ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช	๑๔๑

ภาพที่ ๕.๒๔ ภาพถ่ายของพราหมณ์นิล นาคเทวีญู	๑๔๓
ภาพที่ ๕.๒๕ พราหมณ์ฉอ เจลิมพล คงจันทร์ ยืนอยู่ด้านหน้าของสวียมภูวาลิ่งค์	๑๔๔
ภาพที่ ๕.๒๖ พราหมณ์ฉอ และผู้คร่ำคร่ากำลังทำพิธีที่สวียมภูวาลิ่งค์	๑๔๕
ภาพที่ ๕.๒๗ เครื่องเล่นสังเวดต่าง ๆ และเทวรูปพระวิษณุ พระคเณศ และพระศิวะ	๑๔๕
ภาพที่ ๕.๒๘ ตัวอย่างของศิลปะแบบดิจิทัลแบบต่าง ๆ ภาพซ้ายทำโดย David Revoy/ Blender Foundation, ภาพกลางทำโดย Lillian Schwartz, ภาพขวาทำโดย Kent Madsen	๑๔๖
ภาพที่ ๕.๒๙ ประกาศรับสมัครนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับศิลปะดิจิทัล (Local History X Digital Art)	๑๔๗
ภาพที่ ๕.๓๐ นักเรียนฟังบรรยายจากปราชญ์ท้องถิ่น (ครูจรัส เพชรทับ)	๑๔๗
ภาพที่ ๕.๓๑ อาจารย์ปฏิบัติกำลังสอนนักเรียนวาดภาพที่แหล่งโบราณคดีเขาคา	๑๔๗
ภาพที่ ๕.๓๒ ผลงานของนักเรียนโรงเรียนทุ่งใหญ่ และโรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช	๑๕๐
ภาพที่ ๕.๓๓ ผลงานของนักเรียนโรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช	๑๕๐
ภาพที่ ๕.๓๔ ผลงานของนักศึกษามหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	๑๕๐
ภาพที่ ๕.๓๕ นักเรียนและนักศึกษาออกมานำเสนอการ์ตูนที่วาดในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	๑๕๑
ภาพที่ ๕.๓๖ ตัวการ์ตูนที่พัฒนาแล้วให้เกิดความน่ารักและดึงดูดความสนใจมากขึ้น	๑๕๑
ภาพที่ ๕.๓๗ ผลงานบางส่วนของการ์ตูนที่ออกแบบ Character เรียบร้อย โดยนักศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	๑๕๑
ภาพที่ ๕.๓๘ ตัวอย่างการนำเสนอมาสเตอร์มาใส่ลงไปในเว็บไซต์เพื่อความน่ารักและน่าสนใจ	๑๕๒
ภาพที่ ๕.๓๙ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๒ วาดโดยพิพัฒน์ กระแจะจันทร์	๑๕๓
ภาพที่ ๕.๔๐ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๒ บนเขาคา โดยอาศัยต้นแบบ จากโบราณสถานปัญจรถ อินเดียใต้ วาดโดยอาจารย์ปฏิบัติ ปรียาวงศากุล	๑๕๓
ภาพที่ ๕.๔๑ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๒ วาดโดยพิพัฒน์ กระแจะจันทร์	๑๕๔
ภาพที่ ๕.๔๒ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๒ บนเขาคา โดยอาศัยต้นแบบ จากโบราณสถานเมืองไอโหลเต วาดโดยอาจารย์ปฏิบัติ ปรียาวงศากุล	๑๕๔
ภาพที่ ๕.๔๓ ภาพในตอนที่พราหมณ์ฉอยืนบนโบราณสถานหมายเลข ๒ บนเขาคาและ มองออกไปยังทะเล	๑๕๕
ภาพที่ ๕.๔๔ ภาพวาดดิจิทัลจินตนาการถึงตอนที่พราหมณ์เมื่อพันกว่าปีก่อนเดินทางมายังเขาคา วาดโดยอาจารย์ปฏิบัติ ปรียาวงศากุล	๑๕๕
ภาพที่ ๕.๔๕ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๑	๑๕๖
ภาพที่ ๕.๔๖ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๓	๑๕๖
ภาพที่ ๕.๔๗ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๔	๑๕๖
ภาพที่ ๕.๔๘ ภาพสันนิษฐานการบูชาของพราหมณ์ที่โบราณสถานสวียมภูวาลิ่งค์	๑๕๗
ภาพที่ ๕.๔๙ ฉากของเกม Uncharted: The lost Legacy ใช้โบราณสถานแบบอินเดียใต้	๑๕๗

แนวคิดของการศึกษา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย

สาระสำคัญ

1. นิยามความหมายของวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากอดีตถึงปัจจุบัน
2. แนวคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย

วัตถุประสงค์หลัก

1. เข้าใจพัฒนาการแนวคิดของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนับจากสมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน
2. ตระหนักรู้ถึงปัญหาของวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในบางแง่มุม
3. เข้าใจแนวทางของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย

คำถามชวนคิด

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคืออะไร
2. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีความแตกต่างจากประวัติศาสตร์ชาติอย่างไร
3. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีประโยชน์ต่อสังคมปัจจุบันอย่างไร

ทุกวันนี้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่ใช่เป็นเพียงแค่การรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ แล้วมาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวตามมิติของเวลาเท่านั้น หากแต่ยังเกี่ยวข้องกับแนวคิดจากศาสตร์สาขาอื่น ๆ ทั้งสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ หรือเศรษฐศาสตร์ ทั้งนี้เป็นผลมาจากพัฒนาการของการนิยามความหมายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในแต่ละช่วงสมัยที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้น จึงเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะเรียนรู้และเข้าใจพัฒนาการของวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทั้งแนวเก่าและแนวใหม่

ภาพที่ ๑.๑ นักเรียนที่นครศรีธรรมราชฟังบรรยายที่แหล่งโบราณคดีเขาคากับนักปราชญ์ท้องถิ่น

๑.๑ นิยามทั่วไปของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาคำว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” จะพบว่า มี ๒ สิ่งที่สำคัญคือ เวลา (Time) และพื้นที่ (Space) แต่ที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ชาติคือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีสังคมหรือชุมชนที่สัมพันธ์โดยตรงกับผู้เรียน

เวลาในที่นี้หมายถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งเรื่องราวของชาวบ้านและบุคคลสำคัญ ในทุก ๆ แง่มุม นับตั้งแต่ตำนาน นิทาน เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา เรื่องราวการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

พื้นที่ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมักจะกำหนดพื้นที่ขนาดไม่ใหญ่นัก เช่น ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด บางท่านจึงแบ่งออกเป็น ๒ ระดับคือ บ้าน และเมือง แต่ไม่ใหญ่ถึงระดับประเทศ ในปัจจุบันแนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังหันมาให้ความสำคัญกับพื้นที่แบบอื่น ๆ อีก เช่น ครอบครัว ซอย/ย่าน โรงงาน สลัม ชุมชนหอพักและคอนโดมิเนียม เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าพื้นที่จะมีขนาดเล็กหรือใหญ่อย่างน้อยคนในท้องถิ่นนั้นจะต้องรู้สึกถึงการเป็นคนท้องถิ่นเดียวกัน และสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

เมื่อนำคำทั้งสองคำมารวมกัน จึงทำให้วิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาความเป็นมาและเรื่องราวต่าง ๆ ของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่สัมพันธ์กับผู้เรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อเข้าใจปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา โดยตั้งคำถามว่าทำไมถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ชชาติพันธุ์ ผู้คน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างไร

ภาพที่ ๑.๒ คาโรล แคมเมน นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชาวอเมริกัน

คาโรล แคมเมน (Carol Kammen) นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียง ได้อธิบายว่า “Local history as the study of past events, or of people or groups, in a given geographic area – a study based on a wide variety of documentary evidence and placed in a comparative context that should be both regional and national.”^๑ แปลได้ดังนี้ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาอดีต หรือบุคคล หรือกลุ่มคน ในพื้นที่เฉพาะแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยเป็นการศึกษาจากเอกสารหลักฐานหลายประเภท และวางอยู่บนการเปรียบเทียบกับบริบทต่าง ๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและชาติ”

ตามการนิยามของแคมเมนนี้สะท้อนให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่ได้ปฏิเสธเหตุการณ์ระดับชาติ แต่มองประวัติศาสตร์ชาติในฐานะที่เป็นบริบทแวดล้อมที่จะช่วยทำให้เข้าใจท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

๑.๒ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบเดิม

แนวคิดของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ในระยะแรกเริ่มประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเขียนขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ทางการเมือง ต่อมาในสมัยหลังจึงได้ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนแนวคิดไปตามสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม หัวข้อนี้เป็นข้อมูลเพื่อให้ครูเข้าใจพัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยมีตัวอย่างของเอกสารแทรกเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนมากขึ้น และอาจนำไปใช้สอนนักเรียนได้อีกด้วย

๑.๒.๑ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

นักวิชาการมีทัศนะแตกต่างกันในเรื่องจุดเริ่มต้นของวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ยงยุทธ ชูแว่น (๒๕๕๑) ถือว่าวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อมีการเขียนประวัติศาสตร์ของหัวเมืองและประเทศราชขึ้น โดยเจ้าเมืองท้องถิ่น ขุนนางของสยาม และเจ้าชายประเทศราช ซึ่งเหตุผลหลักของการเขียนนี้ก็เพื่อให้รัฐบาลสยามรู้จักหัวเมืองต่าง ๆ ทำให้ง่ายต่อการผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในเวลานั้น ประวัติศาสตร์หัวเมืองนี้ ใช้คำว่า “พงศาวดาร” โดยรวมพิมพ์อยู่ในหนังสือชุด *ประชุมพงศาวดาร*^๒

ข้อมูลประวัติศาสตร์ที่เขียนในช่วงเวลานั้นจะพรรณนาประวัติศาสตร์ของเมืองนั้น ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงช่วงเวลาที่เขาเขียน และจะพยายามหาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับศูนย์กลางอำนาจที่กรุงเทพฯ หรือชนชาติไทย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเช่น *พงศาวดารโยนก* (เดิมชื่อ *พงศาวดารลาวเฉียง*) แต่งโดยพระยาประชาภิจักรจักร (ชุ่ม บุนนาค) ตีพิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐

หลังจากการรวบรวมประวัติศาสตร์ของหัวเมืองต่าง ๆ แล้ว รัฐบาลในเวลานั้นได้รวบรวมให้นักเรียนรู้เรื่องราวของหัวเมืองต่าง ๆ ผ่านตำราเรียน *หนังสือภูมิศาสตร์ประเทศสยาม*^๓ ตีพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ ถือเป็นข้อมูลต่อการทำความเข้าใจประวัติความเป็นมา ข้อมูลประชากร และเศรษฐกิจของแต่ละเมืองในเวลานั้นได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ที่เขียนในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เช่นนี้ ย่อมเกิดขึ้นจากสำนักทางการเมืองที่ต้องการรวมหัวเมืองต่าง ๆ เข้าสู่ศูนย์กลางอำนาจ ซึ่งวิธีคิดเช่นนี้ต่างไปจากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบันที่ต้องการให้ประวัติศาสตร์ในแต่ละท้องถิ่นมีความเป็นอิสระในตัวเองด้วยการมองเห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมในท้องถิ่นนั้น

ภาพที่ ๑.๓ พงศาวดารโยนก
ประวัติศาสตร์ล้านนาเล่มแรก

ภาพที่ ๑.๔ ภูมิศาสตร์ประเทศไทย
แบบเรียนประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์เล่มแรก

๑.๒.๒ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงยุคสงครามเย็น

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ การเมืองได้เปลี่ยนจากการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลมาเป็นปกครองแบบจังหวัด ส่งผลทำให้ผู้แทนราษฎรและประชาชนเริ่มสนใจประวัติศาสตร์จังหวัดของตนเองมากขึ้น ดังเห็นได้จากผู้แทนราษฎรชุดแรกที่ได้เล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของจังหวัดตนเองในหนังสือ *ปาฐกถาผู้แทนราษฎร เรื่อง สภาพของจังหวัดต่างๆ* แม้ว่าในแต่ละตอนจะมีเนื้อหาสั้นๆ ในแต่ละตอน แต่ก็ทำให้เห็นการก่อรูปของสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นในแบบจังหวัดขึ้นมา

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง (หลัง พ.ศ.๒๔๘๘) รัฐบาลได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามจังหวัดต่างๆ ทำให้เกิดการเขียนหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมประเพณีเพิ่มขึ้นจำนวนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น *ประวัติเมืองเชียงใหม่ และทิพย์ช้าง วีรบุรุษแห่งปงยางคก* โดย สงวน โชติสุขรัตน์ (๒๕๐๔) และยังมีนิตยสารอีกหลายฉบับเช่น *นครน่าน* (ตีพิมพ์ครั้งแรก ๒๔๗๘) *ดั่งสาร* (ตีพิมพ์ครั้งแรก ๒๔๘๒) *คนเมือง* (ตีพิมพ์ครั้งแรก ๒๔๙๗) *อนุสาร อ.ส.ท.* (ตีพิมพ์ครั้งแรก ๒๕๐๓) ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลเพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ ๑.๕ ป่ารุกคืบผู้แทนราษฎร
เรื่อง สภาของจังหวัดต่างๆ

ภาพที่ ๑.๖ อนุสาร อ.ส.ท.
หนังสือนำเที่ยวที่ตีพิมพ์มาอย่างยาวนาน

ด้วยสถานการณ์คอมมิวนิสต์นับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๙๐ เป็นต้นมา ทำให้นักมานุษยวิทยาเข้ามามีบทบาทต่อการศึกษาท้องถิ่นและชนบท เรื่องนี้ส่งผลทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในช่วง ๒๕๐๐-๒๕๒๐ เน้นไปที่การศึกษาหน่วยทางสังคมขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้าน มังานจำนวนมากที่เขียนโดยนักมานุษยวิทยา ทั้งนี้เพื่อเรียนรู้และป้องกันไม่ให้คนในชนบทและชาติพันธุ์ต่างๆ กลายเป็นคอมมิวนิสต์

สุเทพ สุนทรภาสัช นักมานุษยวิทยาประวัติศาสตร์ได้นิยามว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีความแตกต่างจากประวัติศาสตร์ชาติทั้งในด้านของเวลาและสถานที่ กล่าวคือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะต้องมีแผนภูมิทางเวลา และการลำดับเหตุการณ์ของตัวเอง อีกทั้งในเชิงของพื้นที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ศึกษาในขอบเขตระดับจุลภาค นับตั้งแต่หมู่บ้านเพียงหมู่บ้านหรือกลุ่มเดียว เมืองขนาดเล็กหรือขนาดกลาง โดยถือว่าบริเวณที่มีขนาดใหญ่หรือที่ตัวของเมืองหลวงอยู่นอกข่ายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แต่ก็มองด้วยว่าหมู่บ้านหลายๆหมู่บ้านก็เป็นหน่วยของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้เช่นกัน แต่ต้องมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางสังคมวัฒนธรรมและการเมือง ดังนั้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนท้องถิ่น^๕

ในยุคสงครามเย็นนี้เองจึงมีงานเขียนมากมายเกี่ยวกับท้องถิ่นอย่างก้าวกระโดด และเกิดคำว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ขึ้นในช่วงเวลานี้เอง ในปี พ.ศ. ๒๕๙๐ เต็ม วิชาเคย์พจนกิจ ได้เริ่มรวบรวมข้อมูลและต่อมาได้ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง *ประวัติศาสตร์อีสาน* ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ โดยในคำนำของหนังสือเล่มนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เป็นผู้เขียนคำนำของผู้เรียบเรียงพิมพ์ ซึ่งได้ใช้คำว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” เรียกรวมนเนื้อหาของประวัติศาสตร์อีสานเล่มนี้ทั้งหมด^๖ เท่าที่มีหลักฐาน ณ ปัจจุบัน นิธิ เอียวศรีวงศ์ น่าจะเป็นคนแรกที่ใช้คำว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” แต่เข้าใจว่าคำดังกล่าวนี้คงใช้แพร่หลายในสังคมช่วงเวลานั้นพอสมควรแล้ว ดังนั้นในอีกไม่กี่ปีให้หลังจะพบว่าหนังสือที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ออกมาอีกเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ ๑.๗ นิธิ เอียวศรีวงศ์

ภาพที่ ๑.๘ ผลงานของธิดา สาระยา

ความสนใจต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในส่วนภูมิภาคนี้ กล่าวได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของมหาวิทยาลัยนับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๐๐ เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เปิดสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ หรือคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้จัดตั้งศูนย์วิจัยลานนาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคามที่เริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ หรือภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรได้จัดตั้งศูนย์ข้อมูลภาคตะวันตกใน พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การเติบโตขึ้นของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเริ่มต้นอย่างจริงจังหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นต้นมา พร้อมกับทิศทางการศึกษาอย่างใหม่ โดยเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ศึกษาเพื่อเข้าใจความเป็นมาของสังคม และควรมาจากเสียงของ

คนเบื้องล่าง ไม่ใช่ผู้มีอำนาจ ด้วยเหตุนี้ ธิดา สารระยา ได้ให้นิยามความหมายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไว้ในหนังสือ *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น* ว่าแบ่งออกเป็น ๒ นัยยะ คือ

นัยยะแรก เป็นการมองประวัติศาสตร์โดยผ่านกรอบทางด้านสังคม ดังนั้น จึงทำให้เป็นประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนต่าง ๆ ในท้องถิ่น ไม่ใช่ศูนย์กลางทางการเมืองแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นการเฉพาะ และยังรวมไปถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อเข้าใจการเคลื่อนไหวของคนและมวลชน ซึ่งมักเป็นคนใน ส่วนล่างของสังคม หรือที่เรียกว่าเป็นประวัติศาสตร์จากเบื้องล่าง (History from Below)^๗ และการจะทำความเข้าใจประวัติศาสตร์จากเบื้องล่างได้ดีนี้ เนื้อหาจะต้องให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ที่มาจากภายใน (History from the inside)

นัยยะที่สอง เป็นการมองประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านระบบการเมือง โดยมี “เมือง” เป็นหน่วยการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจพลวัตทางการเมืองและสังคมในเมืองใดเมืองหนึ่งที่สะท้อนถึงการมีตัวตนทางประวัติศาสตร์ของตนเอง ตัวอย่างเช่นการศึกษาประวัติศาสตร์ของนครศรีธรรมราช เชียงใหม่ เป็นต้น^๘

สอดคล้องกับที่ศรีศักร วัลลิโภดม เสนอว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควรมองจากข้างนอกเข้ามาข้างใน และเราควรมองจากข้างในเข้าไปสัมพันธ์กับข้างนอก^๙ หมายความว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้น ไม่ควรเขียนจากมุมมองของคนภายนอกเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องเขียนขึ้นจากมุมมองและความคิดของคนในคือคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วยไม่เช่นนั้นแล้ว การวิเคราะห์ก็อาจขาดความสมบูรณ์หรือข้อมูลมีความลำเอียงด้านใดด้านหนึ่ง นอกจากนี้ ศรีศักรยังได้เสริมอีกว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกันที่อาจมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ก็ได้ แต่เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เดียวกันตั้งแต่ ๒-๓ ชั่วคนสืบลงไป ก็จะทำให้คนสืบลงไปขึ้นเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกันในที่สุด

ปรากฏการณ์สำคัญหลังจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา ที่สำคัญคือ กระทรวงศึกษาธิการ ในช่วงเวลานั้นได้ปฏิรูปการศึกษาโดยส่งเสริมและกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นได้เรียนรู้เรื่องราวของตนเองมากยิ่งขึ้น ทำให้สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นที่สำคัญคือ วิทยาลัยครู (ต่อมาเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏ) จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นศึกษาขึ้นมา รวมถึงมีการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด^{๑๐} ดังนั้น นับจากนั้นจะพบว่าเริ่มมีงานศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับเรื่องราวของคนในภูมิภาคต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก จากการสำรวจพบว่ามีงานสัมมนาประวัติศาสตร์กว่า ๔๖ ครั้งในจังหวัดต่าง ๆ มากกว่า ๓๐ แห่ง เพื่อฟูในช่วงปี พ.ศ.๒๕๒๑-๒๕๓๔ ทำให้เกิดเครือข่ายของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงกับนักวิชาการ

ภาพที่ ๑.๙ ประชาชนเดินขบวนประท้วงรัฐบาลในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

ท้องถิ่น และยังส่งผลทำให้เกิดวารสารและนิตยสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อีกด้วย ที่สำคัญคือ *เมืองโบราณ* (ฉบับแรก พ.ศ. ๒๕๑๗) *ศิลปวัฒนธรรม* (ฉบับแรก พ.ศ. ๒๕๒๒) *วารสาร รุสมีแล* *วารสารศรีวิชัย* เป็นต้น

ในระยะนี้ลักษณะการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมุ่งเน้นการศึกษาพัฒนาการของเมืองไล่เรียงไปตามช่วงเวลาต่างๆ เรียกว่า “ประวัติศาสตร์แนววัฒนธรรม” (Culture history) แต่ชื่อนี้มักสร้างความสับสนให้กับผู้อยู่นอกแวดวงการศึกษาประวัติศาสตร์ เพราะคิดว่าเป็นการศึกษาวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้น ควรเรียกในภาษาไทยว่า “ประวัติศาสตร์เชิงพัฒนาการ” เสียมากกว่า ปัญหาของการศึกษาในแนวนี้คือมักหนีไม่พ้นจากลำดับยุคสมัยของประวัติศาสตร์แบบอาณาจักรโบราณ จึงมักไม่ค่อยเห็นตัวตนและพลวัตของท้องถิ่นเท่าใดนัก ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ยังพบว่า มีความนิยมในการศึกษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ทั้งนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่ทำให้สังคมชนบทกลายเป็นเมือง และภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทำลายจากการพัฒนาขึ้นของอุตสาหกรรม และการเข้ามาของวัฒนธรรมอเมริกันและญี่ปุ่น ส่งผลให้บางพื้นที่มีการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอีกด้วย พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเหล่านั้นจึงมักเก็บเครื่องจักสาน เครื่องมือทางการเกษตร และหัตถศิลป์ต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ราวปลายทศวรรษ ๒๕๓๐ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอยู่ในขาลง เนื่องจากงานเขียนเหล่านั้นหลุดไม่พ้นจากระบบการจัดแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ชาติ และไม่เห็นตัวตนของคนท้องถิ่น ถึงอย่างนั้นก็มียานศึกษาที่น่าสนใจหลายชิ้น สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์ ได้ศึกษา *ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนในลุ่มแม่น้ำท่าจีน* โดย ที่พัฒนา มาจากงานวิจัยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ โดยมีจุดเน้นที่การอธิบายความเปลี่ยนแปลงของการตั้งถิ่นฐาน การอพยพเคลื่อนย้าย และเศรษฐกิจของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งไทย ลาว จีน ญวน และมอญ ในเขตลุ่มน้ำท่าจีน กรอบเวลาอยู่ระหว่างช่วงสมัยก่อนกรุงเทพฯ จนถึง สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง งานอีกชิ้นที่น่าสนใจคือ *แองอารยธรรมอีสาน* ดีพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยศรีศักร วัลลิโภดม ที่ให้ภาพพัฒนาการของชุมชนและเมืองต่างๆ ในอีสาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงประวัติศาสตร์ หรือบทความเรื่อง “จากรัฐชายขอบถึง มณฑลเทศาภิบาล: ความเสื่อมสลายของกลุ่มอำนาจเดิมในเกาะภูเก็ต” โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๒๗/๒๕๕๐) ซึ่งเน้นพัฒนาการทางการเมืองภายในของภูเก็ตที่มีความเคลื่อนไหวตลอด เวลาและสัมพันธ์กับเศรษฐกิจการค้าระบบภูมิภาคและโลก

๑.๒.๓ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลังวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ปี ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน

วิกฤตเศรษฐกิจที่เรียกว่า “ต้มยำกุ้ง” ในปี ๒๕๔๐ ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงกับ ภาคธุรกิจและสังคมไทย ประชาชนจำนวนมากที่เข้ามาแสวงโชคในเมืองต่างเดินทางออกจากกรุงเทพฯ กลับไปยังภูมิลำเนาเดิม ภายใต้สถานการณ์นี้ได้สร้างความรู้สึกไม่มั่นคง ทั้งทางจิตใจและชีวิตกับผู้คนจำนวนมาก หลังวิกฤตเศรษฐกิจได้สักระยะ จึงทำให้เกิด โครงการวิจัยต่างๆ มากมายเพื่อสร้างรากและแรงยึดเหนี่ยวให้กับคนในสังคม

ในช่วงเวลานี้มีหนังสือชุดหนึ่งที่รวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ โบราณคดี และชาติพันธุ์ ของแต่ละจังหวัดที่สำคัญคือ สารานุกรมประจำจังหวัดในชุด “วัฒนธรรม พัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา” มีทั้งหมด ๗๖ จังหวัด ซึ่งถือเป็นแหล่งข้อมูลที่ดี ต่อการใช้สืบย้อนประวัติศาสตร์และบุคคลสำคัญของแต่ละจังหวัด แม้ว่าจะมีข้อวิพากษ์ อยู่บ้างว่าไม่เห็นประวัติศาสตร์ที่มาจากเสียงของคนในท้องถิ่นมากนักก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า งานเขียนชุดนี้เกิดขึ้นจากภาวะในการตามหารากและการโหยหาอดีต (Nostalgia) หลังวิกฤต เศรษฐกิจ

ในช่วงหลังปี ๒๕๔๐ ถือเป็นยุคเฟื่องฟูอีกครั้งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภายใต้แนวคิด ที่ต้องการให้เห็นพลวัตและเสียงของคนท้องถิ่น ชุดโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ๔ ภาค

ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคอีสาน สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ถือเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจ เพราะสะท้อนวิถีวิทยาและแนวคิดเบื้องหลังการทำงานอย่างใหม่ ตัวอย่างเช่นเรื่อง *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้บริเวณสามจังหวัดลุ่มทะเลสาบสงขลา* โดย ยงยุทธ ชูแ้วน ที่ไม่ได้มองหน่วยการศึกษาเชิงพื้นที่เป็นหมู่บ้าน แต่พิจารณาภูมิภาคในฐานะเป็นพื้นที่แห่งการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมเศรษฐกิจ วิธีการมองดังกล่าวนี้เป็นการหยิบยืมแนวคิดมาจากกลุ่มนักประวัติศาสตร์สกุลอ็อนนาลส์ (Annales School) ของฝรั่งเศส ในขณะเดียวกันงานวิจัยทั้ง ๔ ภาคนี้ ก็ให้น้ำหนักกับประวัติศาสตร์บอกเล่ามากขึ้น จึงทำให้เห็นกรอบเวลาและพลวัตภายในท้องถิ่น และมีการแตกประเด็นศึกษาเรื่องราวของคนตัวเล็กตัวน้อยอีกด้วย

ต่อมาในปี ๒๕๕๓-๒๕๕๔ เกิดโครงการวิจัยการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ๔ ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคอีสาน^{๑๒} จนในท้ายที่สุดเกิดการตกผลึกมาเป็นหนังสือ *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย ว่าด้วยความเป็นมา สถานภาพ แนวคิด วิธีการศึกษา และบทบาทในสังคมปัจจุบัน* โดย ยงยุทธ ชูแ้วน ซึ่งถือเป็นหนังสือที่มีความครบถ้วนเกี่ยวกับพัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นอย่างดี

ภาพที่ ๑.๑๐ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ นักประวัติศาสตร์อาวุโส

ภาพที่ ๑.๑๑ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย
โดย ยงยุทธ ชูแ้วน

ในระยาะนี้จึงเริ่มเกิดการนิยามความหมายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นใหม่ๆ กัน ที่สำคัญ เช่น ยงยุทธ ชูแ้วน ได้เสนอว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาพัฒนาการของสังคมหรือชุมชนที่อยู่นอกศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองของรัฐ โดยกำหนดว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

ประการแรก การกำหนดขอบเขตของหน่วยการศึกษาทางกายภาพที่เหมาะสม เช่น หมู่บ้าน ชุมชน เมือง

ประการที่สอง ประเด็นของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่ได้ตั้งแต่ว่าเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ของคนในสังคม โดยควรเชื่อมโยงกับบริบทภายนอกด้วย

ประการที่สาม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจถึงความเป็นตัวตนของตัวเองในท้องถิ่นนั้นๆ ในมิติต่างๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวในแต่ละช่วงเวลา รวมถึงการเข้าใจกระบวนการจัดการความทรงจำและการสร้างตัวตนของคนในท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังมีความพยายามในการฟื้นฟูพลังของชุมชนที่ถูกทำลายลงขึ้นมาใหม่ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ได้นำเสนอแนวคิด “ประวัติศาสตร์ชุมชน” โดยอธิบายว่า คือการศึกษา “ความทรงจำร่วมของสังคม” เพื่อเข้าใจพลังทางความคิดที่หล่อเลี้ยงโครงสร้างสังคมและมองเห็นตัวตนในแต่ละช่วงเวลา การศึกษาความทรงจำร่วมนี้ไม่จำเป็นต้องมาจากผู้รู้หรือนักปราชญ์เสมอไป หากเป็นปัจเจกบุคคลต่างๆ ในท้องถิ่น ซึ่งจะได้ข้อมูลที่เป็นความทรงจำส่วนบุคคล จากนั้นนำความทรงจำนั้นมาจัดวางในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดประวัติศาสตร์ของคนในสังคม ที่แต่ละคนมีอดีตร่วมกันภายใต้พื้นที่ท้องถิ่น ที่ต่างมีความผูกพันกัน

อรรถจักร์ได้เสริมอีกว่า สาเหตุที่ทำให้พลังของชุมชนนั้นหายไปเป็นเพราะการเข้ามาของทุนนิยมที่ขยายตัวเข้ามาในชุมชน ทำให้ชุมชนที่เคยร่วมมือกันจัดการทรัพยากร แลกเปลี่ยนแรงงาน สินค้า และร่วมในงานประเพณีต่างๆ ต้องสลายลงไป ดังนั้น ประวัติศาสตร์ชุมชนนี้จะเป็นกระบวนการสร้างความรู้สึกให้เกิดแรงยึดเหนี่ยวของการมีความทรงจำร่วมกันได้ในที่สุด อย่างไรก็ตามมีข้อควรระวังด้วยก็คือ การสร้างสำนึกร่วมนี้ต้องไม่กลายเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบชาตินิยม ที่พยายามแย่งความเป็นเจ้าของโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือวัฒนธรรมประเพณี (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ๒๕๔๘: ๔๓-๔๗) แนวคิดของอรรถจักร์เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนนี้ได้รับอิทธิพลความคิดจากการศึกษาความทรงจำร่วม (Collective memory) ที่กำลังได้รับความนิยมในช่วงเวลาดังกล่าว

อีกบริบทสำคัญที่ส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในช่วงเวลานั้นคือการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งมีสาระสำคัญที่ให้สิทธิและอำนาจแก่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนจนการมีส่วนร่วมในการจัดการ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและ

ยั่งยืน ดังเช่นในมาตรา ๔๖ กำหนดให้ “บุคคลที่รวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ...”

ด้วยบรรยากาศทางการเมืองเช่นนี้เอง จึงทำให้เกิดการสืบค้นประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ท้องถิ่นกันทั่วทั้งประเทศไทย (สิริวรรณ สิริวิชัย ๒๕๖๕: ๗๒-๘๒) ดังตัวอย่างเช่นในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เกิดโครงการวิจัยชื่อ *สิทธิชุมชนท้องถิ่นจากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์ปัจจุบัน: การศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางนโยบายสิทธิชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย* โดยมีศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.ชลธิรา สัตยวิวัฒนา เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งในโครงการนี้ได้สืบย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ของชาวลัวะและชาวกะเหรี่ยงว่า มีสิทธิตามจารีตอะไรบ้าง มีวาทกรรมใดที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่น เรื่องการตัดไม้ทำลายป่า และนำเสนอทางออกของปัญหา ดังนั้น จะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในช่วงเวลานี้มีแนวโน้มของการประยุกต์ใช้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคม

๑.๒.๔ วิพากษ์ปัญหาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๓๐ งานเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมาก เพราะหนีไม่พ้นกรอบของประวัติศาสตร์ชาติ ฉลอง สุนทรวาณิชย์ (๒๕๒๙) นักประวัติศาสตร์ ได้ชี้ให้เห็นว่า งานจำนวนมากตกอยู่ภายใต้แนวคิดมหาบุรุษ (Heroism) ที่เน้นความยิ่งใหญ่ของผู้นำท้องถิ่น ไม่ต่างจากประวัติศาสตร์ชาติ อีกประการประวัติศาสตร์ของจังหวัดที่ควรเล่าเรื่องราวของท้องถิ่น กลับแสดงความสัมพันธ์ต่อ

ภาพที่ ๑.๑๒ ฉลอง สุนทรวาณิชย์
นักประวัติศาสตร์อาวุโส

รัฐศูนย์กลาง เช่น การแบ่งยุคสมัยที่มักเริ่มต้นจากสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ เป็นต้น ซึ่งมีผลทำให้ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นบางเรื่องที่ขัดแย้งกับส่วนกลางหายไป เช่น เรื่องกบฏในท้องถิ่น และในบางกรณีก็เห็นการอธิบายความเป็นไทย ซึ่งส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

ฉลอง ให้ความเห็นว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหมายถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ของสังคมหรือชุมชนที่อยู่นอกแคว้นศูนย์กลางอำนาจการเมืองของรัฐ สังคมหรือชุมชนที่อยู่นอก

ศูนย์อำนาจทางการเมืองของรัฐในที่นี้ไม่ได้จำกัดความอยู่แต่เฉพาะเชิงกายภาพเท่านั้น แต่กินความถึงความหมายเชิงวัฒนธรรมด้วย คือ ประวัติศาสตร์ของสังคมกลุ่มชนหรือชุมชนที่อยู่ในเชิงกายภาพอาจอยู่ในบริเวณศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองของรัฐ แต่ในเชิงวัฒนธรรมแล้วไม่ได้มีส่วนร่วมในการใช้อำนาจรัฐแต่อย่างใด

นอกจากนี้ยังเพิ่มเติมอีกว่า พื้นที่ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควรขอบเขตที่เน้นการศึกษาประวัติศาสตร์ของสังคมหรือชุมชน แต่ควรมีลักษณะยืดหยุ่น เพราะคำว่าท้องถิ่นไม่ได้มีความหมายถึงขนาดของพื้นที่ที่แน่นอนสม่าเสมอตามอย่างของรัฐที่กำหนดขึ้นมาจากอำนาจทางการเมือง ในทางตรงกันข้ามหน่วยของท้องถิ่นที่ใช้สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีขนาดที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งเป็นได้ทั้งหมู่บ้าน เมือง ชุมชน กลุ่มแม่น้ำ กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มอาชีพ กลุ่มทางสังคม เป็นต้น

ในด้านของแนวทางการศึกษาดูแลมองว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือประวัติศาสตร์ทั้งหมด (Total history) ที่มีหัวใจอยู่ที่การศึกษาทุกสิ่งทุกอย่างอย่างมีเอกภาพภายใต้ขอบเขตบริเวณที่จำกัด เพราะฉะนั้นนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องศึกษาได้ทั้งในลักษณะที่เป็นงานแบบเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา นิทานพื้นบ้าน ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา คติชนวิทยา ฯลฯ แต่ความหมายของประวัติศาสตร์ทั้งหมดนี้ก็ไม่ใช่ว่าจะต้องศึกษาทุกเรื่อง ผู้ศึกษาสามารถเลือกเรื่องที่สนใจตามความถนัดได้

แนวคิดข้างต้นสะท้อนถึงแนวคิดของการศึกษาในสายสกุลอ็องนาลส์ (Annales school) ซึ่งมีจุดเด่นอยู่ที่

๑) การแทนที่ประวัติศาสตร์การเมืองด้วยประวัติศาสตร์ของกิจกรรมอื่นๆ ของมนุษย์ และเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับคนจำนวนมาก ไม่ใช่เฉพาะเรื่องของมหาบุรุษหรือผู้นำที่ขับเคลื่อนประวัติศาสตร์เท่านั้น

๒) การผนวกศาสตร์อื่นๆ อาทิ ภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์ ภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยา ฯลฯ เข้าไปกับงานประวัติศาสตร์ เพื่อไม่ให้ประวัติศาสตร์ชาติเข้ามาครอบงำ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๓๐) นักประวัติศาสตร์ มีข้อเสนอสอดคล้องกับฉลองว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควรหลีกเลี่ยงให้พ้นกรอบของประวัติศาสตร์แบบศูนย์กลาง นิธิ อธิบายว่า ท้องถิ่นคือหน่วยของการศึกษาไม่ควรเป็นหน่วยที่มีขนาดใหญ่ และไม่ใช่อำนาจหรือประเทศ โดยมองว่าควรเป็นหน่วยในระดับหมู่บ้านหรือตำบลหนึ่งเท่านั้น จุดมุ่งหมายของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็คือความเข้าใจในความหลากหลายของวิถีวัฒนธรรม ประสพการณ์ และระบบที่แตกต่างกันของชุมชนต่างๆ ความหลากหลายของชุมชนนับได้ตั้งแต่

ระดับหมู่บ้านขึ้นไปจนถึงภาคที่ร่วมในวัฒนธรรมและประสบการณ์จากอดีตอันเดียวกันมานิธิย้าด้วยว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องมีจุดหมายหรือคำถามที่ชัดเจนจึงจะช่วยให้กำหนดขอบเขตของความเป็นท้องถิ่นได้ และจะนำมาซึ่งคำตอบของการศึกษาท้องถิ่น

ในขณะที่อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (๒๕๔๕) ได้อธิบายว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือ การศึกษาเพื่อค้นหา “ความทรงจำร่วมกัน” ของชุมชนหรือท้องถิ่นที่เข้าไปศึกษา เพราะความทรงจำร่วมเป็นสายใยอย่างหนึ่งที่รวมคนทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อต่อสู้กับความทรงจำที่รัฐเป็นผู้สร้างให้ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของชื่อ “ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน” เหตุผลหลักที่อรรถจักร์เน้นการกลับไปสร้างความทรงจำร่วมของสังคมนี้เป็นผลมาจากกระแสทุนนิยมที่ถาโถมอย่างมากในช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐ ทำให้ความเป็นชุมชนเสื่อมถอยไปจากสังคมไทย ทั้งๆ ที่ชุมชนต่างๆ ล้วนมีสมบัติชุมชนหรือ “ทุน” ทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำมาส่งเสริมศักยภาพ และความสัมพันธ์ของชุมชนที่เคยเป็นมาในอดีต เพื่อตั้งรับการปัจจุบันได้

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิตินี้จะเน้นไปการทำความเข้าใจว่าคนในท้องถิ่นมีการให้นิยามความหมายต่อพื้นที่อย่างไร พื้นที่บางอย่างอาจถูกนิยามในฐานะของการเป็นเจ้าของเพียงผู้เดียว ในขณะที่พื้นที่บางอย่างเป็นสมบัติชุมชนหรือพื้นที่สาธารณะ ด้วยเหตุนี้ จึงมีโครงการวิจัยเรื่อง “ของหน้าหมู่บ้าน” และ “ป่าชุมชน” กันมากในระยยะเวลานั้น เพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับสมบัติสาธารณะของชุมชนตามจารีตเดิม

ภาพที่ ๑.๑๓ นักเรียนกำลังลงสีตุ๊กตาทองแมงพินมาย ซึ่งพัฒนาขึ้นจากชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์

๑.๓ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย

โจทย์ใหญ่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ในทศวรรษนี้คือ การประยุกต์ใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์เพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคม หรือเป็นประวัติศาสตร์ที่กินได้ ในขณะที่เดียวกันประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็ควรมีหน้าที่ช่วยเปิดมุมมองใหม่ๆ ในการมองสังคม ในที่นี้จึงนำเสนอแนวทางของ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย” (contemporary local history) ใน ๒ มิติ มิติแรก เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่นำความรู้ใหม่ๆ ทางประวัติศาสตร์และอื่นๆ เข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจสังคมทุกวันนี้ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น มิติที่สอง เป็นการประยุกต์ใช้ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคม

๑.๓.๑ แนวคิดใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย

คาโรล แคมเมน (๒๐๐๓) ได้ให้ความเห็นว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือประวัติศาสตร์สังคม (social history) ซึ่งว่าด้วยการศึกษากลุ่มคนต่างๆ ในสังคม ไม่ได้มีเฉพาะเรื่องราวของชนชั้นสูงแบบประวัติศาสตร์ชาติ ประวัติศาสตร์สังคมเป็นที่ที่เราจะได้ยินเสียงของผู้หญิง (women's voices) เรื่องราวของเด็ก เรื่องของเพศภาวะ (gender) นักบุญ อาชญากร แรงงาน ทาส กบฏ เป็นต้น รวมไปถึงประเด็นอื่นๆ ในประวัติศาสตร์เช่น พัฒนาการของการศึกษาระดับท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจของชุมชน การเปลี่ยนด้านเทคโนโลยี การเกษตร การครอบครองที่ดิน เรื่องบริโภคนิยมที่นำไปสู่การพัฒนาขึ้นของสังคมใหม่ ประวัติศาสตร์ของสงครามโลกในระดับพื้นที่ และปัญหาความรุนแรงในสังคมที่นำไปสู่การเกิดขึ้นของประวัติศาสตร์บาดแผลอีกด้วย^{๑๓}

แนวคิดของแคมเมนที่สามารถเอามาประยุกต์กับสังคมไทยได้ ได้แก่ การศึกษาความจำของคนในท้องถิ่นที่ยังมีต่อกบฏ เช่น กบฏเจ็วเมืองแพร์ กบฏผีบุญ หรือในช่วงระยะเวลาใกล้เคียง เช่น เรื่องการเกิดขึ้นของเสือเหลืองเสือแดงในชุมชนว่าส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอย่างไร หรืออาจศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ของแรงงานที่สามารถอธิบายตั้งแต่การเลิกระบบไพร่ทาส และการพัฒนาขึ้นของระบบอุตสาหกรรมสมัยใหม่เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๐๐ ที่นำไปสู่การเคลื่อนย้ายของประชากร และการเลิกทำนาภาคการเกษตร เป็นต้น

แคมเมนยังเสริมอีกด้วยว่า ความจริงแล้วหัวข้อในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นมีความหลากหลายสูงมาก ชีวิตประจำวันของคนในชุมชนหรือกระทั่งในระดับปัจเจกก็สามารถบ่งบอกถึงความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นได้ ตัวอย่างเช่น ในปี ค.ศ. ๑๘๖๙ มีบันทึก

เกี่ยวกับส่วนประกอบของเค้กว่าเดิมนั้นมีความซับซ้อนมาก แต่ในปัจจุบันนั้นง่ายขึ้นมาก เนื่องจากคนในสังคมไม่มีเวลามากพอ และร้านเค้กก็ทำเค้กขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อสังคมที่ต้องการบริโภคเค้กเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ในบางสังคมยังมีอาหารชนิดใหม่ๆ ที่เข้ามาที่สะท้อนถึงความเร่งรีบหรือไม่มีเวลาของคนในสังคม (เช่น แสมเบอร์เกอร์) และการเปลี่ยนแปลงของเครื่องครัวภายในบ้าน^{๑๔}

จากการนิยามขอบเขตของหัวข้อในวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของแคมเมน ทำให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นไม่ได้หยุดอยู่แค่เพียงการศึกษาประวัติและพัฒนาการของพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งเท่านั้น แต่เปิดกว้างหลากหลาย ความจริงแล้ว มีหัวข้ออีกมากมายที่สามารถพัฒนาขึ้นได้จากแนวคิดอื่นๆ อีกนอกไปจากประวัติศาสตร์สังคม ตัวอย่างเช่น ประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อม (Environment history) ที่สามารถอธิบายปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของอาชีพหรือการจัดการที่ดิน ผู้เขียนขออธิบายตัวอย่างสั้นๆ เช่น ที่ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ที่พบว่าผลจากการสร้างเขื่อนแก่งกระจาน และภาวะโลกร้อนที่รุนแรงขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๐ ทำให้การเพาะปลูกข้าวในพื้นที่ไม่สามารถทำได้เหมือนในอดีต ส่งผลทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวด้วยการเปลี่ยนอาชีพและไปทำงานในเมืองแทน ซึ่งส่งผลกระทบต่อประเพณีดั้งเดิมด้วย

ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnohistory) เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เช่น ภาษาพูดของกลุ่มชาติพันธุ์ การเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์นั้นๆ ไปสู่ความเป็นคนไทย นโยบายทางชาติพันธุ์ของรัฐที่กระทบต่อคนในท้องถิ่น การเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ผู้เขียนขออธิบายตัวอย่างสั้นๆ เช่น กรณีของชาวญัฮกุรที่บ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ที่เดิมทีคนในชุมชนพูดภาษามอญโบราณ แต่เมื่อมีการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๐๐ การเข้ามาของระบบโรงเรียนและคนไทยอีสาน ส่งผลทำให้ภาษาพูดเกิดภาวะวิกฤตและประเพณีบางอย่างเช่น สงกรานต์น้อยหายไป เพราะไม่มีเวลาจัดประเพณีเหมือนดังแต่ก่อน

ประวัติศาสตร์ประชานิยม (Popular history) เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมบันเทิงในชุมชนไม่ว่าจะเป็นการลดความสำคัญของเพลงพื้นบ้าน การเข้ามาของโทรทัศน์ หรือคอนเสิร์ต ผู้เขียนขอยกกรณีของชาวญัฮกุรอีก กล่าวคือเมื่อราว พ.ศ. ๒๕๓๐ เมื่อวิทยุและโทรทัศน์เริ่มเข้ามาในชุมชน ทำให้นิทานและตำนานที่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชุมชนไม่ได้มีกระบวนการส่งต่อแบบเดิมด้วยการเล่าเรื่องอีก

ประวัติศาสตร์ครอบครัว (Family history) เป็นการศึกษาความเป็นมาของครอบครัว เช่น เหตุผลของการทำอาชีพของพ่อแม่และบรรพบุรุษ การอพยพเคลื่อนย้ายของครอบครัว (จากชนบทมาสู่เมือง) การเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมของครอบครัว เป็นต้น

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้พอจะช่วยให้เห็นภาพว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นมีหลายประเด็นและแง่มุม ไม่จำเป็นต้องศึกษาประวัติศาสตร์แบบพัฒนาการด้วยการใช้กรอบเวลาของประวัติศาสตร์แบบอาณาจักรตามที่มักเข้าใจกันอีก

กิจกรรมระหว่างบท

- ครูทดลองให้นักเรียนหยิบยกประเด็นทางสังคมที่นักเรียนสนใจ เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องการเปลี่ยนแปลงของสภาพบ้านเรือนในชุมชน การเข้ามาของแรงงานต่างด้าว การเพิ่มจำนวนของร้านค้าในชุมชน จากนั้นให้นักเรียนลองสืบค้นว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเริ่มต้นเมื่อใด โดยอาจสอบถามจากผู้ปกครอง หรือผู้อาวุโสในชุมชน จากนั้นมาทดลองสร้างเส้นเวลา พร้อมอธิบายเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ เมื่อได้ข้อค้นพบเบื้องต้น ครูอธิบายเชื่อมโยงกับแนวคิดทางประวัติศาสตร์ที่ยกเป็นตัวอย่างในหนังสือเล่มนี้หรืออื่นๆ ตามสมควร

๑.๓.๒ อุตสาหกรรมสร้างสรรค์กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย

แนวโน้มของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ตอบสนองต่อภาคเศรษฐกิจเริ่มขึ้นอย่างจริงจังนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมา โดยเฉพาะในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ เมื่อมีนโยบายการพัฒนา “สินค้า OTOP” จึงทำให้มีการสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งทางด้านผลิตภัณฑ์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างมูลค่าให้กับสินค้าท้องถิ่น และยังคงขยายไปสู่ด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย แม้ว่าจะไม่ได้ประสบความสำเร็จเหมือนต้นแบบที่มาจากญี่ปุ่น แต่ก็ถือว่าช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจทั่วประเทศได้เป็นอย่างดี และทำให้เกิดกระแสมานิยมในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีกระลอกหนึ่งขึ้นมาด้วย อย่างไรก็ตาม ด้วยการเปลี่ยนแปลงของตลาดและปัญหาทางการเมือง ทำให้สินค้า OTOP เสื่อมความนิยมไประยะหนึ่งจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๖๑ นี้ ทางรัฐบาลได้กลับมาฟื้น OTOP อีกครั้ง โดยเพิ่มเติมแนวคิดใหม่ๆ เข้าไปด้วย ทำให้เกิดการปรับปรุงเป็น “OTOP นวัตกรรม” ประกอบด้วย การพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยยกระดับมาตรฐานให้สูงขึ้น นำเอาเสน่ห์ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์เข้ามาดัดแปลงให้เป็นรายได้^{๑๕}

ตามนโยบายดังกล่าวนี้ มีส่วนสำคัญที่ทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากจะเป็นข้อมูล หรือ “content” (เนื้อหา) ที่ส่งเสริมทั้งด้านการสร้างมูลค่า (adding value) ให้กับผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยว การพัฒนาสื่อสร้างสรรค์ หรือการพัฒนาเมืองให้มีความน่าสนใจ เนื่องจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสืบค้น รากเหง้าความเป็นมาของชุมชน ซึ่งชุมชนแต่ละแห่งย่อมมีความแตกต่างทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมไม่มากนักน้อย ความแตกต่างนี้เองถือเป็นจุดเด่นของการสร้าง content ให้มีความน่าสนใจ ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน อีกทั้งช่วยลดความเหลื่อมล้ำของสังคมจากรายได้และความเจริญความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เพิ่มขึ้น

เหตุผลสำคัญที่ทำให้รัฐบาลเกิดการรื้อฟื้น OTOP ขึ้นมานี้ เป็นผลมาจากแนวคิด “อุตสาหกรรมสร้างสรรค์” หรือ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” (Creative Industry หรือ Creative Economy) ที่เริ่มต้นจากภาคเอกชนและรับช่วงต่อไปโดยรัฐบาลเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา แต่ในความจริงแล้ว การพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์นี้ก็เริ่มก่อตัวอย่างเป็นทางการในไทย ในรัฐบาลสมัยนายทักษิณ ชินวัตร โดยได้ตั้งศูนย์สร้างสรรค์การออกแบบ หรือ Thailand Creative & Design Center (TCDC) เป็นหน่วยงานภายใต้สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) ในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีแล้ว^{๑๖} แต่ศูนย์สร้างสรรค์การออกแบบ ดังกล่าวนี้อาจไม่ได้นำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเข้ามาผนวกมากนัก จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๑ เป็นต้นมาที่ให้น้ำหนักกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา มากขึ้น

ตามคำอธิบายของ TCDC นั้น เศรษฐกิจสร้างสรรค์หมายถึง การพัฒนาระบบเศรษฐกิจโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์บนฐานขององค์ความรู้ ทรัพย์สินทางปัญญา และการศึกษาวิจัยซึ่งเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม พื้นฐานทางประวัติศาสตร์การสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อใช้ในการพัฒนาธุรกิจ การผลิตสินค้าและบริการในรูปแบบใหม่ ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจหรือคุณค่าทางสังคม ในที่นี้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทยที่ทางรัฐให้ความสำคัญจะประกอบด้วย ๑๕ สาขา คือ ๑) งานฝีมือและหัตถกรรม ๒) ดนตรี ๓) ศิลปะการแสดง ๔) ทัศนศิลป์ ๕) ภาพยนตร์ ๖) การแพร่ภาพและกระจายเสียง ๗) การพิมพ์ ๘) ซอฟต์แวร์ ๙) การโฆษณา ๑๐) การออกแบบ ๑๑) การให้บริการด้านสถาปัตยกรรม ๑๒) แฟชั่น ๑๓) อาหารไทย ๑๔) การแพทย์แผนไทย และ ๑๕) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของประเทศไทยประกอบด้วย ๑๕ อุตสาหกรรม จำแนก ดังภาพที่ ๑.๑๔

ภาพที่ ๑.๑๔ แผนภูมิจัดจำแนกกลุ่มของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์
(ที่มา: สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ <https://www.cea.or.th/th/about>)

ถ้าพิจารณาจากการนิยามสาขาของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ข้างต้นแล้วจะเห็นว่า ท้องถิ่นต่าง ๆ นั้นมีเศรษฐกิจสร้างสรรค์หลายเรื่องที่สามารถพัฒนาขึ้นได้ภายในท้องถิ่นเอง เช่น งานฝีมือและหัตถกรรม ดนตรี ศิลปะการแสดง อาหารไทย และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งงานด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นสามารถนำไปใช้เพื่อเสริมศักยภาพดังกล่าวได้

ตัวอย่างเช่น การนำความรู้ด้านสังคมโลกที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวด้วยการเคลือบ เป็นสีเขียวเข้ามาดัดแปลงกับเครื่องปั้นดินเผาที่มีรูปทรงแบบใหม่ ทำให้เพิ่มทั้งคุณค่า มูลค่า และสะท้อนถึงรากทางประวัติศาสตร์ หรือลวดลายของเครื่องจักสานที่มีความสวยงาม ที่ประสานเข้ากับดีไซน์ของเครื่องใช้สมัยใหม่^{๑๗} เป็นต้น

อีกตัวอย่าง ในเรื่องของดนตรี ซึ่งจะเห็นได้ว่าทั่วทั้งประเทศไทย ท้องที่ต่าง ๆ ล้วนมี ดนตรีพื้นบ้านด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้น ประวัติศาสตร์จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการเพิ่มมูลค่าของ ดนตรีได้ เช่น กรณีของสุพรรณบุรีที่น่าเสนอเรื่อง “เมืองสร้างสรรค์ด้านดนตรี” โดยเป็น จังหวัดที่มีรากฐานวัฒนธรรมทางด้านดนตรีที่มีความเข้มแข็ง และผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต ของคนในท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน สาเหตุที่สุพรรณบุรีมีนักร้องนักดนตรีที่มีชื่อเสียง หลายคนนั้นเป็นผลมาจากการหล่อหลอมทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่มีมาอย่างยาวนาน กล่าวคือ ท้องทุ่งนาผืนใหญ่ที่มีการละเล่นพื้นบ้านเกี่ยวข้อกับชีวิตประจำวันของชาวนา ทั้งเพลง ระบำบ้านไร่ เพลงเหย่ย เพลงพวงมาลัย เพลงฉ่อย เพลงลำตัด เพลงเรือ ฯลฯ ทำให้ ชาวสุพรรณบุรีเป็นนักเล่นเพลงพื้นบ้านด้วย

ภาพที่ ๑.๑๕ อพท.๗ จัดงาน Suphanburi Music craft & Folk art Festival ๒๐๒๓
เพื่อส่งเสริมศิลปะด้านการดนตรีของสุพรรณบุรี

นอกจากนี้ เมืองสุพรรณจึงมีเทศกาลเล่นเพลงประจำปี ๒ ครั้ง คือ งานไหว้พระเดือนสิบสอง และงานไหว้พระเดือนห้า ณ วัดป่าเลไลยก์ เป็นที่ทราบกันในเหล่านักเล่นเพลงทั่วภาคกลางในสมัยอดีตว่า งานไหว้พระเดือนสิบสองเป็นเวทีใหญ่สำหรับการประชันเพลงแห่งท้องทุ่ง เมื่อถึงวันงานนักเล่นเพลงจากทั่วสารทิศจะเดินทางมาร่วมงานกันอย่างคับคั่งโดยพายเรือมาจอดที่ท่าหน้าหน้าวัดประตูลำธาร (จุดแรกของการประชันเพลง ประเดิมด้วยเพลงเรือ) กระทั่งศึกจึงขึ้นบุกเดินเท้าไปวัดป่าเลไลยก์ ไหว้หลวงพ่อดุสิต จากนั้นนักเล่นเพลงจะมาชุมนุมกันใต้ต้นโพธิ์ บริเวณลานวัดหน้าวิหาร และประชันเพลงกันจนถึงรุ่งสาง^{๑๕}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นคำใหม่ ทางองค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ให้นิยามไว้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์คือการเดินทางที่มุ่งไปสู่ความผูกพันและประสบการณ์จริงแท้ที่เกิดจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ศิลปะ มรดกทางวัฒนธรรม หรือคุณลักษณะพิเศษของพื้นที่นั้น และนำมาซึ่งความเชื่อมโยงผู้คนซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่และเป็นผู้รังสรรค์วัฒนธรรมที่มีชีวิตนั้น”

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ นักมานุษยวิทยาและสารคดีได้ให้ความเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลักการสำคัญคือ การให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่จุดหมาย ซึ่งประสบการณ์ดังกล่าวทำให้นักท่องเที่ยวได้ทำความเข้าใจผ่านประสบการณ์ของตัวเอง เกิดปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน และยังเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังสามารถใช้ประสบการณ์ที่เรียนรู้ใหม่ มาประยุกต์กับชีวิตการทำงานของตนหลังจากการท่องเที่ยว

ปัจจุบันมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมาย ที่น่าสนใจคือ ชุมชนชาวญ้อกร ที่หมู่บ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ที่รวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง และนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของกลุ่มชนที่ยังคงพูดภาษามอญโบราณสืบทอดมาจากผู้คนในสมัยทวารวดี หรือในกรณีของหมู่บ้านชาวเลอเวีอะ ที่บ้านป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานหลายร้อยปี มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง มีความสามารถในการทอผ้าทั้งแบบดั้งเดิมและประยุกต์ และยังเป็นธนาคารข้าวแห่งแรกของประเทศไทยอีกด้วย ซึ่งปัจจุบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT Thailand ได้เข้าไปช่วยหนุนเสริมด้วยการสร้างแผนที่วัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของท้องถิ่นอีกด้วย

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังมีส่วนต่อการพัฒนาเมืองอีกด้วย วิธีการหลักที่พบคือ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพื้นที่ จัดทำข้อมูลของบ้านและเจ้าของ และบางส่วนจัดทำบ้านพิพิธภัณฑ์ กรณีตัวอย่างมีหลายแห่ง ในต่างประเทศ เช่น เมืองฮอยอัน ประเทศเวียดนาม, เมืองปิ่นัง และจอร์จทาวน์ ประเทศมาเลเซีย, เมืองเก่าสงขลา บริเวณบ่อয়ง จังหวัดสงขลา, ตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี, ตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, ย่านตลาดน้อย กรุงเทพฯ เป็นต้น การพัฒนาดังกล่าวนี้ทำให้มีผู้คนหลังไหลเข้ามาชมเมือง ซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของชุมชน

ภาพที่ ๑.๑๖ ชาวญ้อกรทำการแสดงในเทศกาลทุ่งดอกกระเจียวที่อุทยานแห่งชาติป่าหินงาม

๑.๓.๓ หลักการสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย คือ ประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับประเด็นร่วมสมัยในสังคม ที่ไม่ใช่เพียงการศึกษาเพื่อรู้เรื่องราวในอดีตเท่านั้น หากแต่เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ที่สามารถเลือกประสบการณ์และความรู้ที่ได้เพื่อนำไปปรับใช้หรือสร้างประโยชน์ได้ในปัจจุบันได้ด้วย โดยเฉพาะด้านสังคมและเศรษฐกิจ ให้เป็น “ประวัติศาสตร์ที่จับต้องได้และกินได้”

หลักการสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ คือ STPIP (Space, Time, People, Issue, Products) ประกอบด้วย

๑. Space (พื้นที่) พื้นที่มีขนาดและขอบเขตที่แตกต่างหลากหลายลักษณะ ซึ่งสามารถกำหนดให้เป็นได้ทั้งหมู่บ้าน เมือง ชุมชน ลุ่มแม่น้ำ กลุ่มอาชีพ กลุ่มชาติพันธุ์ พื้นที่ในโลกออนไลน์ ซึ่งมีเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตในพื้นที่เหล่านั้น ที่มีความทรงจำร่วมกันที่สร้างสำนึกของผู้คนที่เชื่อมร้อยกันว่าอยู่ในกลุ่มหรือพื้นที่เดียวกัน
๒. Time (เวลา) เวลาของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอาจแตกต่างกันไปจากการแบ่งเวลาแบบประวัติศาสตร์ชาติ อย่างไรก็ตามการศึกษาสามารถใช้ประวัติศาสตร์ชาติได้มาใช้พิจารณาร่วมกันได้ด้วย หากแต่มีข้อคำนึงว่าการแบ่งช่วงเวลาของท้องถิ่นอาจมีกรอบคิดแบบอื่นๆ ได้อีก ระยะเวลาสามารถแบ่งแบบกว้างๆ เป็น ๓ ระยะ ได้แก่ ๑) ระยะไกลมาก หรือ โบราณคดี ๒) ระยะกลาง และ ๓) ระยะใกล้ถึงปัจจุบัน
๓. People (กลุ่มคน) เป็นกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมเดียวกัน ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งที่มีลักษณะเดียวกันหรือมีลักษณะร่วมกัน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มที่นับถือศาสนาหรือความเชื่อเดียวกัน และเป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างหลากหลาย รวมทั้งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น กลุ่มประกอบอาชีพเดียวกัน กลุ่มที่เผชิญกับเหตุการณ์สำคัญร่วมกัน
๔. Issue (ประเด็น) เป็นหัวเรื่อง หรือจุดร่วมที่ใช้ศึกษาเรื่องราวของกลุ่มคนในช่วงเวลานั้นๆ ซึ่งสามารถกำหนดประเด็นในการศึกษาได้หลากหลาย และสามารถใช้ประเด็นร่วมสมัยมาพิจารณาได้ด้วย เช่น เพศและความหลากหลายทางเพศ การเป็นกลุ่มคนชายขอบของสังคม การอพยพ

ชาวเล เวี๊ยะ

คนเลเวี๊ยะ หรือ ละว้า เชื่อว่าอดีตเคยอาศัยอยู่ที่ "ระบิงคินคร" ภายใต้การปกครองของชุมชนหลวงวิลังคะ ก่อนที่จะมาเป็นเมืองเชียงใหม่ ภายหลังอพยพมาอยู่ตามป่าตามเขาในละแวกอำเภอแม่สะเรียง อำเภอแม่ลาบของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ดั้งเดิมคนเลเวี๊ยะนับถือผี มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานเริ่มจากถ้ำ "เสาะกาง" (ไถบ้าน) เพื่อประกอบพิธีกรรมเป็นศูนย์กลาง สืบรอบด้วยเรือนพักอาศัยตามลำดับความสำคัญของสถานะหน้าที่ในชุมชน -- พิธีเลือกผีหมู่บ้าน หรือที่เรียกว่าในกะขอ-อัญ ถือเป็นพิธีแห่งการเฉลิมฉลอง และต้อนรับผีใหม่ของคนเลเวี๊ยะ

คนเลเวี๊ยะทำไร่ข้าว ทำนาขึ้นเนินโต หลายแปลง สวยจนแทบจะอยากหยุดหายใจ เป็นที่ขึ้นชื่อลือชา บางบ้านเป็นสมาชิกโครงการหลวง ก็มีการปลูกพืชผักเมืองหนาว หลากหลายชนิด เป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นแหล่งอาหารให้คนในชุมชนและที่อื่นๆ

เลเวี๊ยะบ้านละอูนมีชื่อเสียงเรื่องการทำเครื่องเงิน ไปเลือกซื้อหรือเรียนรู้ขั้นตอนการผลิตได้อย่างลึกซึ้ง หรือจะทำเครื่องประดับด้วยฝีมือของตัวเอง ก็ช่างที่ไม่หยอก

เรื่องราวเบื้องหลังความงามของเสื้อผ้า ชาวเลเวี๊ยะก็เป่าลมใจ สีสัน สดสวย หรือการเตรียมผ้าไว้ในวันสุดท้ายของชีวิต ฯลฯ

การปั่นฝ้าย การย้อมสีธรรมชาติ การถักทอ การปักการเย็บเสื้อผ้า โดยการสอนของชาวเลเวี๊ยะแท้ๆ เป็นประสบการณ์ที่ไม่ควรพลาดเลยที่เดียว ที่บ้านป่าแม่ (แม่สะเรียง) และที่บ้านดง เราพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนกับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมชุมชน

ภาพที่ ๑.๑๗ ภาพวาดแสดงการพัฒนาหมู่บ้านป่าแม่ของชาวเลเวี๊ยะที่แม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (จัดทำโดยการท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT Thailand วาดโดยจุฑามาศ ประมูลมาก)

โยกย้ายถิ่น คนจนในเมือง การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ และ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม

๕. Products (ผลิตผลที่เกิดขึ้น) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นอกจาก ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาแล้ว การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย เน้นการเชื่อมโยงความรู้ที่ได้ไปสู่การคิดเชิงสร้างสรรค์ที่นำความรู้ไปใช้ ประโยชน์ในมิติต่างๆ โดยมักเป็นการบูรณาการหรือเชื่อมโยงกับศาสตร์ อื่นๆ เช่น การออกแบบผลิตภัณฑ์ การสร้างการ์ตูน การผลิตสินค้า ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในแง่นี้ จะเป็นต้นทุนความรู้ที่สำคัญ ในการขับเคลื่อนสังคม ที่สามารถพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ต่อไปได้

กิจกรรมท้ายบท

ให้ครูเลือกข้อใดข้อหนึ่งเป็นกิจกรรมท้ายบท หรือพัฒนากิจกรรมขึ้นเองตามความเหมาะสม

๑. นักเรียนสรุปนิยามความหมายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน
๒. นักเรียนระดมความคิดว่าจะนำความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ในปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง
๓. ตั้งคำถามและอภิปรายร่วมกับนักเรียนว่า เพราะเหตุใดชนชั้นนำสยามในสมัยรัชกาลที่ ๕-๖ จึงสนใจสืบค้นเรื่องราวของท้องถิ่นต่างๆ จังหวัดต่างๆ หรือทำไมคนในสังคมไทย หลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงสนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพิ่มขึ้น
๔. ครูสอบถามนักเรียนเกี่ยวกับของดีของเด่นในชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์ สินค้า สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ สถานที่ทางวัฒนธรรม ประเพณีประจำปี แหล่งท่องเที่ยว และบุคคลสำคัญ เมื่อได้คำตอบแล้ว สอบถามนักเรียนให้คิดว่าทำไมสิ่งเหล่านั้น จึงเกิดและมีขึ้นในชุมชน เพื่อนำไปสู่กระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์

สารคดี

เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local history Our story)

ตอน แนวคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

อธิบายแนวคิด เป้าหมาย วิธีการศึกษา และการเก็บข้อมูลทั้งจากเอกสารและภาคสนามประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมถึงแนวทางเบื้องต้นในการต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

ความยาว: ๒๗ นาที ๒๐ วินาที

ภาพที่ ๑.๑๘ สารคดี เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History, Our Story)

ตอน แนวคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-J๖zyfVth-o>

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: การเก็บรวบรวมข้อมูลและนำเสนอผล

๒

สาระสำคัญ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นประกอบด้วย การตั้งประเด็นปัญหาหรือโจทย์ในการศึกษา เพื่อนำไปสู่การฝึกการเก็บข้อมูล ทั้งประเภทลายลักษณ์อักษร ภาพถ่าย คำบอกเล่า โบราณสถาน โบราณวัตถุ และอื่น ๆ อีกทั้งรู้จักการประเมินความน่าเชื่อถือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เพื่อพัฒนาทักษะการตีความ สังเคราะห์ และการนำเสนอผลการศึกษา

วัตถุประสงค์

๑. เข้าใจกระบวนการศึกษาวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนับตั้งแต่การเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ การรวบรวมเอกสารหลักฐาน
๒. เข้าใจแนวคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และประวัติศาสตร์บอกเล่า
๓. สามารถนำเสนอผลงานการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ

คำถามชวนคิด

วิธีการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีความแตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ทั่วไปอย่างไร

การเก็บข้อมูล (collecting historical data) ถือเป็นหัวใจสำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการศึกษาทางประวัติศาสตร์ แต่จุดต่างที่เป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือ การเก็บข้อมูลภาคสนาม (fieldwork) ที่ต้องมีทั้งการสัมภาษณ์บุคคล เก็บข้อมูลจากภาพถ่ายเก่า สัมภาษณ์บ้านเก่า หรือโบราณสถานเก่าภายในชุมชน รวมไปถึงบางครั้งต้องเข้าร่วมในประเพณีของชุมชน เพราะบางประเพณีจะมีการเล่าความเป็นมาของท้องถิ่นแทรกอยู่ด้วย ในขณะที่ประวัติศาสตร์ชาติมักให้ความสำคัญกับเอกสารประเภทลายลักษณ์อักษรเป็นหลักเท่านั้น จึงอาจขาดความเข้าใจมิติของสังคมในปัจจุบันไป

ภาพที่ ๒.๑ นักเรียนโรงเรียนพิมายวิทยากำลังสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

นอกจากนี้แล้ว ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ เข้าใจปัญหาของชุมชน และรู้จักทรัพยากรของชุมชนของตนเองมากยิ่งขึ้น ที่สำคัญการเรียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังเหมาะสมกับพัฒนาของนักเรียนในวัยที่มีพลังและความสนุกในการสำรวจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

๒.๑ การตั้งคำถามเพื่อตั้งโจทย์การศึกษา

ก่อนที่จะศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้น การตั้งประเด็นปัญหาหรือโจทย์ของการศึกษาถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเป็นการกำหนดทิศทางและขอบเขตของข้อมูล การพัฒนาหัวข้อเป็นเรื่องยาก แม้กระทั่งนักวิชาการ ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้องคาดหวังให้นักเรียนจะคิดหัวข้อใหม่มากนัก เพราะเป้าหมายหลักอย่างหนึ่งของวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือ กระบวนการเรียนรู้ และให้นักเรียนได้รู้จักสังคมและชุมชนที่พวกเขาอยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม ในที่นี้เสนอวิธีการในการตั้งหัวข้อการค้นคว้าในวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นออกเป็น ๓ แนวทาง ได้แก่

แนวทางแรก ประวัติศาสตร์เชิงพัฒนาการ เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นนั้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยตั้งคำถามว่า มีเหตุการณ์อะไรบ้างที่เคยเกิดขึ้น

ในอดีต ทำไมจึงได้เกิดเหตุการณ์นั้น ๆ ขึ้นในท้องถิ่น ทำไมจึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสมัยหนึ่งไปสู่สมัยหนึ่ง และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นสัมพันธ์อย่างไรกับการเปลี่ยนแปลงในระดับภูมิภาค (เช่น อำเภอ จังหวัด ภาค) หรือไปถึงระดับชาติ

เวลากล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญนั้น พบว่าการให้น้ำหนักกับความสำคัญของคนแต่ละคนนั้นไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้น ๆ มีส่วนร่วมกับเหตุการณ์มากน้อยเพียงใด ดังนั้น เมื่อนักเรียนไปเก็บข้อมูล อาจได้เหตุการณ์ต่างๆ มากมาย แต่เทคนิคสำคัญในการศึกษาเชิงพัฒนาการคือ ข้อแรก เหตุการณ์สำคัญควรเป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อคนในสังคมเป็นวงกว้าง (หรือทั้งครอบครัวตระกูลนั้น ๆ) ข้อสอง เป็นเหตุการณ์ที่ติดอยู่ในความทรงจำของคนในสังคมหลายบุคคล ดังนั้น เหตุการณ์อื่นๆ ถ้าหากไม่เข้าเกณฑ์ทั้งสองข้อนี้ให้ถือว่าเป็นเหตุการณ์รอง

ภาพที่ ๒.๒ นักเรียนกำลังระดมความคิดจากโจทย์ที่ได้รับเพื่อนำไปสู่การนำเสนอความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

แนวทางที่สอง เป็นประวัติศาสตร์ คล้ายกับที่คาโรล แคมเมน กล่าวถึงแนวทางใหม่ของวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาที่น่าสนใจเช่น

- การศึกษาชนชั้นในสังคม เช่น การตั้งคำถามว่าทำไมถึงได้เกิดกลุ่มของนายทุนที่ร่ำรวยขึ้นในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับแรงงานเป็นอย่างไร หรือชนชั้นกลางในชุมชนเกิดขึ้นได้อย่างไร การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ส่งผลอย่างไรตามมา

- การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มทางสังคม เช่น การเกิดขึ้นของสังคมสูงวัยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพในชุมชนอย่างไร การเกิดขึ้นของกลุ่ม LGBTQ+ สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของสังคมในอดีตสู่ปัจจุบันอย่างไร การเกิดขึ้นของกลุ่มแม่บ้านสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างไร
- การศึกษาเคลื่อนย้ายของคนต่างถิ่น เช่น เดิมทีคนในชุมชนมีเพียงกลุ่มชาติพันธุ์เดียว แต่เมื่อมีการเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจนำในสังคมนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดบ้าง หรือการเคลื่อนย้ายเข้ามาของแรงงานต่างด้าวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงใดในชุมชน
- การศึกษาประเด็นการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น การประท้วงต่อรัฐบาล การประท้วงกลุ่มนายทุนที่เกิดขึ้นในชุมชน การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม

ความจริงแล้วยังมีประเด็นอื่นๆ อีกที่น่าสนใจเช่น การเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชนแบบเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพไปสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยม การเกิดขึ้นของกระแสบริโภคนิยม หรือการเปลี่ยนศาสนาของคนในชุมชน ฯลฯ

ต้องจำไว้เสมอว่า สิ่งสำคัญในการเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ นักเรียนจำเป็นต้องเก็บข้อมูล ๒ ระดับไปพร้อมกันด้วยคือ นักเรียนต้องค้นคว้าข้อมูลในระดับชุมชน และระดับภูมิภาคหรือชาติ ซึ่งอย่างหลังนี้เรียกว่า “บริบททางประวัติศาสตร์” ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจว่าทำไมจึงเกิดกระทำและเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้นในชุมชน

ภาพที่ ๒.๓ นักเรียนนำเสนอประเด็นการศึกษาเรื่องการค้าและเศรษฐกิจของเมืองพิมาย

แนวทางที่สาม ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ ในชุมชน การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมนี้ค่อนข้างง่าย แต่ปัญหาที่มักพบเสมอคือ นักเรียนมักจะเก็บข้อมูลที่เป็นรายละเอียดของประเพณีนั้น ๆ บอกลำดับขั้นตอนของประเพณี แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับมิติของเวลา ซึ่งเป็นหัวใจของวิชาประวัติศาสตร์

ดังนั้น เมื่อนักเรียนจะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมนั้น ครูต้องกระตุ้นให้มีคำถามไว้เสมอว่า ประเพณีดังกล่าวนั้นเริ่มต้นเมื่อไหร่ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะอะไรจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง หรือถ้าไม่เปลี่ยนก็เป็นไปด้วยเหตุผลใด

ในกระบวนการศึกษาทั้งสามแนวทางนี้ สิ่งสำคัญที่ครูจะต้องเน้นย้ำกับนักเรียนเสมอด้วยก็คือ การศึกษาประวัติศาสตร์นั้นเป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมผ่านมิติของเวลา ดังนั้น เมื่อนักเรียนไปทำการรวบรวมข้อมูลเหตุการณ์ต่าง ๆ มาได้แล้ว จะต้องมาทำกระบวนการที่เรียกกันว่า “การจัดแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์” (periodization) วิธีการจัดแบ่งยุคสมัยนั้น สามารถทำได้ตามนี้

1. สอบถามนักเรียนว่า เหตุการณ์ใดที่เป็นเหตุการณ์สำคัญในความคิดของผู้ให้ข้อมูล ถ้าหากคนในชุมชนหลายคนเห็นตรงกันให้ถือเป็นยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ลักษณะเช่นนี้จะเรียกว่า “ประวัติศาสตร์จากภายใน”
2. ดำเนินการตรวจสอบเหตุการณ์นั้นกับเอกสารประเภทลายลักษณ์อักษรต่าง ๆ เท่าที่มี หากไม่มีก็ต้องพิจารณาว่าเรื่องเล่าที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้นมีบุคคลกี่คนที่เล่าเรื่องได้ตรงกันหรือใกล้เคียงกัน
3. พยายามสืบค้นให้ได้ว่าเหตุการณ์สำคัญนั้นเกิดขึ้นเมื่อใด ถ้าระบุปีได้จะเป็นเรื่องที่ดีมาก แต่ถ้าระบุไม่ได้ให้ลองกำหนดในเบื้องต้น วิธีการรำลึกความทรงจำของผู้ถูกสัมภาษณ์ที่ดีคือการถามเวลาที่เป็นเหตุการณ์ในชีวิต เช่น เหตุการณ์ดังกล่าวตรงกับตอนที่ลูกหรือไม่ หรือลูกเรียนจบ เป็นต้น เวลาแบบนี้เรียกว่า “เวลาทางสังคม” (social time)
4. เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของท้องถิ่นนั้นหรือไม่อย่างไร แล้วสัมพันธ์กับเหตุการณ์ใดบ้างทั้งก่อนหน้าและหลังจากนั้น

ถ้าหากครบทั้ง ๔ ข้อนี้ ก็สามารถนำเหตุการณ์ดังกล่าวใช้สำหรับการจัดแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ได้ ตัวอย่างเช่นในกรณีของคตปราชาสาทเขาพระวิหาร ซึ่งก่อนหน้า

ภาพที่ ๒.๔ ภาพถ่ายเก่าของปราสาทพระวิหารในสมัยรัชกาลที่ ๕

ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ผู้คนที่อาศัยในหมู่บ้านรอบปราสาท เขาพระวิหารยังสามารถเดินทางไปมาหาสู่ถึงกันได้ตามปกติ ทำให้การค้าในเวลานั้นเกิดความคึกคักเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้เกิดกรณีพิพาทเรื่องอาณาเขตระหว่างราชอาณาจักรกัมพูชากับราชอาณาจักรไทยขึ้น ส่งผลทำให้มีการสั่งปิดชายแดนชั่วคราว และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เมื่อศาลโลกตัดสินว่า ปราสาทเขาพระวิหารเป็นของกัมพูชา ส่งผลทำให้การค้าบริเวณชายแดนใกล้ปราสาทเขาพระวิหารต้องหยุดชะงักลง เศรษฐกิจที่เคยเติบโตจากการค้าได้หันไปพึ่งพาเศรษฐกิจทางการเกษตรแทน ชาวบ้านบางส่วนจึงจำเป็นต้องเดินทางเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ และความสัมพันธ์ฉันพี่น้องของชาวเขมรถิ่นไทยกับชาวกัมพูชาต้องหยุดชะงักนานนับทศวรรษ พื้นที่ชายแดนจากเดิมที่ไม่น่าหวาดกลัว ได้กลายเป็นพื้นที่ที่น่าหวาดกลัว เพราะอาจเกิดสงครามระหว่างไทยกับกัมพูชาได้ทุกเมื่อ^{๒๐}

ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่าปี พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นปีที่เป็จุดตัดของช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ช่วงก่อนหน้า พ.ศ. ๒๕๐๑ สามารถนิยามได้ว่าเป็นสมัยก่อนคดีปราสาทเขาพระวิหาร และสมัยหลัง พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นสมัยหลังคดีปราสาทเขาพระวิหาร แน่แน่นอนว่าเหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์ระดับชาติ แต่เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อคนในท้องถิ่นทำให้

ต้องเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจ การทำมาหากิน ความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ และความรู้สึกที่มีต่อพื้นที่ชายแดน จุดนี้เองที่ทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ชาติ เพราะทำให้เห็นผู้คนในพื้นที่ท้องถิ่นนั้น ๆ อย่่างไรก็ดี ในบางกรณีจะสังเกตได้ว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็ไม่ได้ตัดขาดจากเหตุการณ์ระดับชาติ แต่เรื่องสำคัญที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้น้ำหนักคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่อันเป็นผลกระทบมาจากเหตุการณ์ระดับชาติ

กิจกรรมระหว่างบท

- ครูทดลองให้นักเรียนตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในหมู่บ้าน ตำบล หรืออำเภอที่นักเรียนอาศัยอยู่ อาจเริ่มต้นจากคำถามง่าย ๆ ว่า ผู้ปกครองและบรรพบุรุษของนักเรียนเป็นใครมาจากไหน ฐานะทางบ้านหรืออาชีพของผู้ปกครองมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง จากนั้นให้เรียนเล่าหรือแบ่งปันข้อมูลดังกล่าวกับเพื่อนๆ ในกลุ่ม
- หากนักเรียนไม่สะดวกในการเล่าหรือแบ่งปันเรื่องราวของครอบครัว ให้นักเรียนลองย้อนความทรงจำเกี่ยวกับประเพณีและผู้คนในชุมชนว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้างในรอบ ๕-๑๐ ปี แล้วร่วมกันค้นหาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง

๒.๒ การรวบรวมข้อมูลประเภทลายลักษณ์อักษร ภาพ และออนไลน์

อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการใช้ข้อมูลทุกประเภท ทุกวันนี้เราอาจแบ่งข้อมูลออกเป็น ๒ กลุ่ม ตามกระบวนการรวบรวมคือ กลุ่มที่จัดเก็บในสถานที่เชิงกายภาพ และกลุ่มที่จัดเก็บในโลกออนไลน์

กลุ่มแรก กลุ่มที่จัดเก็บในสถานที่เชิงกายภาพนั้นประกอบด้วยเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ซึ่งมีทั้งที่กรุงเทพฯ และในจังหวัดใหญ่บางแห่ง เช่น เชียงใหม่ นครศรีธรรมราช อุบลราชธานี เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว ในบางจังหวัดยังมีห้องสมุดตั้งที่อยู่ในสังกัดของจังหวัด โรงเรียน และมหาวิทยาลัยที่เป็นคลังข้อมูลชั้นดี เช่น หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์บรรณสารและการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยพะเยา เป็นต้น

หลักฐานที่จัดเก็บอยู่ในสถานที่เหล่านี้ ประกอบด้วย เอกสารชั้นต้น (primary source) คือหลักฐานที่สร้างขึ้นร่วมสมัยกับเหตุการณ์หรือห่างจากเหตุการณ์เพียงเล็กน้อย เอกสารชั้นรอง (secondary source) คือ หลักฐานที่บันทึกหลังเหตุการณ์ทั้งในระยะใกล้

และระยะไกล การจัดแบ่งหลักฐานทั้งสองประเภทนี้มีความเกี่ยวข้องกับความน่าเชื่อถือ นอกจากนี้แล้ว นักประวัติศาสตร์บางท่านถือว่ามีเอกสารชั้นที่สาม (tertiary source) คือ งานเขียนทางวิชาการ บทความ สารคดี ที่ทำขึ้นในสมัยปัจจุบัน ซึ่งสามารถใช้เป็นแหล่งอ้างอิงได้เป็นอย่างดี

การจัดแบ่งเอกสารออกเป็น ๓ ชั้นนี้ มีส่วนสำคัญต่อความน่าเชื่อถือ (reliability) ของเหตุการณ์และงานประวัติศาสตร์ที่จะเขียน โดยปกติแล้วถ้าใช้เอกสารชั้นต้นจำนวนมาก นักประวัติศาสตร์มักมองว่าจะได้เรื่องราวใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นมากที่สุด แต่ก็อาจไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป นิธิ เอียวศรีวงศ์ เคยพิสูจน์ให้เห็นแล้วจากการวิเคราะห์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาจำนวนหลายฉบับที่ผ่านการชำระสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งพบว่าหลายเรื่องไม่ตรงกับเหตุการณ์ในสมัยอยุธยาจริง ๆ^{๒๑}

อย่างไรเสีย เป็นเรื่องยากสำหรับนักเรียนที่จะเข้าไปค้นเอกสารชั้นต้น เนื่องจากต้องใช้เวลา และตัวอักษรกับภาษาสมัยก่อนนั้นบางครั้งอ่านเข้าใจได้ยาก แต่นักเรียนสามารถค้นคว้าได้จากเอกสารชั้นต้นที่ได้รับการตีพิมพ์แล้ว สารานุกรม หนังสือประวัติศาสตร์ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับเมืองหรือจังหวัดที่นักเรียนอยู่เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำความเข้าใจพัฒนาการของพื้นที่

นอกเหนือไปจากสถานที่จัดเก็บเอกสารที่เป็นทางการแล้ว ตามบ้านเรือนและสถานที่สำคัญทางศาสนาต่าง ๆ ที่นักเรียนไปเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นนั้น หลายครั้งพบว่า มักมีหนังสือบันทึกเหตุการณ์สำคัญ บันทึกส่วนบุคคล (diary) หนังสืองานศพ ภาพถ่ายเก่าที่มักติดอยู่ตามฝาบ้านหรืออัลบั้มก็สามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลได้ โดยเฉพาะภาพถ่ายเก่าที่มีความสำคัญมาก เพราะฟิล์มในสมัยก่อนมีราคาแพง ดังนั้น ถ้าหากไม่ใช่เหตุการณ์สำคัญจริง ๆ แล้ว คนในพื้นที่จะไม่ถ่ายภาพเอาไว้ ข้อมูลนี้จึงสามารถนำมาใช้ร่วมกับการจัดแบ่งยุคสมัย และสะท้อนให้เห็นความทรงจำส่วนบุคคลและความทรงจำร่วมของคนในสังคมได้อีกทางหนึ่งด้วย

กลุ่มที่สอง เป็นเอกสารออนไลน์ (online documents) ซึ่งเกิดขึ้นจากกระบวนการทำเอกสารต่าง ๆ ให้เป็นดิจิทัล ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงานหลายแห่งที่ให้บริการมากมาย เช่น ห้องหนังสือหายาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย^{๒๒} หนังสืออนุสรณ์งานศพ หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์^{๒๓} ห้องสมุดดิจิทัล หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร^{๒๔} เป็นต้น

นอกเหนือไปจากนี้แล้วในปัจจุบันยังมีผู้ที่มีใจรักทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ใช้ Facebook เป็นช่องทางอย่างหนึ่งในการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์โบราณคดีของท้องถิ่นอีกด้วย เช่น ชมรมนักโบราณคดี (สมัครเล่น) เมืองสุพรรณ^{๒๕} สยามพหุรงค์

ภาพที่ ๒.๕ เว็บไซต์ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สามารถสืบค้นได้ที่ <https://www.nat.go.th/>

โดย หนูมรัตน์^{๒๖} อย่างไรก็ตาม การใช้ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลเหล่านี้ต้องมีกระบวนการซึ่งนำหนักของหลักฐาน ตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และมีความฉลาดเท่าทันข้อมูลจากสื่อหรือความฉลาดรู้ทางการใช้สื่อ (media literacy) ด้วย ปัจจุบันในมหาวิทยาลัยต่างประเทศถือว่า Facebook เป็นแหล่งข้อมูลอย่างหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ได้ โดยจะต้องมีระบบการอ้างอิงเพื่อให้สามารถสืบย้อนกลับไปได้ ดังนั้น หากนักเรียนจะใช้ข้อมูลจากโซเชียลมีเดีย (social media) ต้องให้นักเรียนบันทึก URL และพิมพ์เก็บไว้เป็นในคอมพิวเตอร์ในรูปแบบของไฟล์ด้วย เพื่อให้สามารถตรวจสอบได้ในภายหลัง

เสริมความรู้

การเปลี่ยนเชิงพื้นที่ในยุคดิจิทัล

การเกิดขึ้นของพื้นที่เสมือนจริงได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่ โดยมีเว็บไซต์และโซเชียลมีเดีย (social media) เป็นตัวกลาง ซึ่งส่งผลต่อการศึกษาศาสตร์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลายประการ

ประการแรก ทำให้เกิดชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) ขึ้น เรื่องราวต่างๆ ในอดีตทั้งในเชิงปัจเจกและชุมชนได้ถูกถ่ายทอดลงในโซเชียลมีเดีย ส่งผลทำให้ผู้คนเข้าไปรวมตัวกัน และเกิดสำนึกของความเป็นชุมชนและทางประวัติศาสตร์ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ยังเกิดการแลกเปลี่ยนและสนทนาระหว่างกัน ซึ่งทำให้สร้างความผูกพันทางสังคมกลับขึ้นมาใหม่อีกครั้ง

ประการที่สอง ความหมายของความเป็นชุมชนในโลกเสมือนจริงนั้น ไม่ใช่พื้นที่ทางกายภาพแบบปกติ ความเป็นชุมชนก็ไม่จำเป็นต้องเป็นคนที่มียากวัฒนธรรมแบบเดียวกัน แต่อาจหมายถึงกลุ่มคนที่มีความสนใจในบางอย่างร่วมกันก็ได้ เช่น พื้นที่ในโลกแบบ ROV เป็นต้น

ประการที่สาม ในแง่ของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ได้ทำให้กลายเป็นรูปของดิจิทัล (digitalized) ส่งผลทำให้การค้นหาข้อมูลและหลักฐานได้สะดวกมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาอย่างหนึ่งของหลักฐานในชุมชนเสมือนจริงนี้คือ ในส่วนของข้อมูลประเภทประวัติศาสตร์บอกเล่าที่มักพบความคลาดเคลื่อนของข้อมูลจากความทรงจำส่วนบุคคล ดังนั้น จึงต้องมีการตรวจสอบความถูกต้องจากหลายๆบุคคล และจากห้องสมุดด้วย

กิจกรรมระหว่างบท

- ครูหาตัวอย่างข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ตรงหรือคลาดเคลื่อนจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่กลับแพร่กระจายในโซเชียลมีเดีย แล้วนำมาอภิปรายกับนักเรียน เพื่อให้เข้าใจกระบวนการรู้เท่าทันสื่อ และเท่าทันข้อมูลทางประวัติศาสตร์

๒.๓ ประวัติศาสตร์บอกเล่า และการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าถือเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นักเรียนจะต้องมีวิธีการจัดเก็บข้อมูล และต้องเข้าใจหลักการของประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral history) ด้วยดังนี้

๒.๓.๑ ประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral history)

ประวัติศาสตร์บอกเล่า ถือเป็นหนึ่งในหัวใจของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะเอกสารทางประวัติศาสตร์ของทางานั้นในหลายกรณีไม่ได้บันทึกเรื่องราวของสามัญชน และชาวบ้านเอาไว้ เนื่องจากมักให้ความสำคัญกับเรื่องราวของผู้นำ และการติดต่อราชการเป็นหลัก (สุมาลี บำรุงสุข และ สุกัญญา บำรุงสุข ๒๕๓๖) เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงมีคำกล่าวที่ว่า **ประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต** เพราะมาจากการเล่าเรื่องความทรงจำของบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกับเหตุการณ์ หรือฟังสืบทอดกันต่อมา

เรื่องสำคัญที่ควรทราบคือ ประวัติศาสตร์บอกเล่ามีความแตกต่างไปจากการเล่าเรื่อง
ทั่วๆ ไป กล่าวคือ เรื่องเล่าต่างๆ มักไม่ได้ผ่านกระบวนการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของ
เนื้อหา บางครั้งไม่ได้คำนึงถึงความถูกต้องของช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ บ้างมีลักษณะ
ที่เป็นตำนานและนิทาน การบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ สืบทอดกันมานี้ นักประวัติศาสตร์
จะเรียกว่า “ประเพณีบอกเล่า” (oral tradition) จนกระทั่งเมื่อเรื่องเล่าในอดีต (past story)
เหล่านั้น มีกระบวนการตรวจสอบในเรื่องของความน่าเชื่อถือและจับมาร้อยเรียงตาม
ช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ สถานะของเรื่องเล่าต่างๆ จะเปลี่ยนเป็น “ประวัติศาสตร์”
(history) ที่มาจากคำบอกเล่าจากปาก (oral) เราจึงเรียกว่า “ประวัติศาสตร์บอกเล่า”

ภาพที่ ๒.๖ นักเรียนกำลังสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นที่พิมาย (นายสมหมาย แก้วเพชร)

อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์บอกเล่ามักถูกตั้งคำถามเรื่องความน่าเชื่อถือ (reliability)
อยู่เสมอ เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเล่าผ่านความทรงจำ จดจำเรื่องเล่าต่อๆ
กันมา และบางเรื่องผู้เล่าไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ ดังเช่น ตำนานและนิทานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
กับชุมชนหรือวีรบุรุษของชุมชน ด้วยเหตุนี้ ความทรงจำก็อาจเกิดความคลาดเคลื่อนได้
นอกจากนี้แล้ว ผู้เล่าเรื่องเองบางครั้งก็เลือกที่จะเล่าเรื่องบางเรื่องให้กับผู้สัมภาษณ์
เพราะเป็นเรื่องที่อาจทำให้ตนเองดูไม่ดีในสายตาคนอื่นจึงไม่เล่า ดังนั้น จึงต้องมีการ
ตรวจสอบให้ดีก่อนนำเรื่องเล่าต่างๆ ไปใช้

ปัญหาดังกล่าวนี้คลี่คลายลงในช่วงต้นของทศวรรษ ๒๕๐๐-๒๕๑๐ เมื่อเกิด
การพัฒนาเทคโนโลยีด้านการบันทึกเสียงและวิดีโอ ทำให้มีหลักฐานที่สามารถนำไปตรวจ

สอบซ้ำและอ้างอิงได้ จึงทำให้เกิดการยอมรับจากนักประวัติศาสตร์ที่เน้นการศึกษาด้วยเอกสาร ในไทยเอง นับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา นักประวัติศาสตร์กระแสรองก็ต้องต่อสู้กับนักประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ไม่เชื่อในการใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าอยู่ร่วมทศวรรษเช่นกัน

นอกจากนี้แล้ว ในช่วงเวลาดังกล่าว ยังเกิดกระแสในโลกตะวันตกที่ตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์บอกเล่าในฐานะเป็นพื้นที่ให้กับคนตัวเล็กในสังคม เนื่องจากเกิดการตั้งคำถามว่า ประวัติศาสตร์ไม่ควรมีแต่เรื่องของวีรบุรุษเสมอไป ปฏิบัติการนี้ส่งผลทำให้ทั่วโลกกลับมาให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์บอกเล่าอย่างมาก

กิจกรรมระหว่างบท

- ให้นักเรียนยื่นต่อแถวกันแล้วเล่าเรื่องของตัวเองสั้น ๆ แล้วส่งต่อให้กับเพื่อนแต่ละคน และอภิปรายว่าเรื่องเล่าที่คนสุดท้ายรับฟังมานั้นจะตรงกับต้นทางหรือไม่อย่างไร เพื่อชี้ให้เห็นปัญหาของความทรงจำ จากนั้นให้นักเรียนอภิปรายกันว่าจะมีวิธีการใดที่ทำให้การเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าเกิดความน่าเชื่อถือ

๒.๓.๒ การเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเตรียมตัวก่อนเก็บข้อมูลภาคสนามนับว่ามีความสำคัญ ทั้งเพื่อให้การลงไปเก็บข้อมูลได้ข้อมูลครบถ้วน เกิดความคุ้มค่า และปลอดภัย มีการเตรียมตัวดังนี้

๑. การออกแบบแบบสอบถาม ครูอาจร่วมกันออกแบบสอบถามนักเรียน โดยแบบสอบถามนี้ควรประกอบด้วยข้อมูลได้แก่

- ชื่อ นามสกุล ชื่อเล่น ของผู้ถูกสัมภาษณ์
- อายุ
- ที่อยู่ (บ้านเลขที่) หรือในปัจจุบันสามารถใช้พิกัดทางภูมิศาสตร์ระบุตำแหน่งได้
- เบอร์โทรหรือไลน์ที่ใช้ติดต่อได้สะดวก เพื่อว่าในตอนเก็บข้อมูลไม่ครบจะได้สอบถามเพิ่มเติมได้
- ชาติพันธุ์ ควรสอบถามด้วยว่าบิดาและมารดา หรือบรรพบุรุษมีเชื้อสายใด
- อาชีพ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน (ขึ้นอยู่กับความสะดวกใจของผู้ให้ข้อมูล)
- วันเวลาที่บันทึกข้อมูล
- ชื่อผู้บันทึกข้อมูล
- ชื่อของไฟล์ภาพ และเสียง

หมายเหตุหัวข้อต่างๆ ควรปรับให้เหมาะสมตามสถานการณ์ หัวข้อวิจัย และ
อุปกรณ์การบันทึกข้อมูล

กิจกรรมระหว่างบท

- ให้นักเรียนทดลองออกแบบแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยครูสอบถามว่า สิ่งใดบ้าง
ที่นักเรียนจำเป็นต้องสอบถามเป็นข้อมูลพื้นฐานของการสัมภาษณ์บุคคล แบบฟอร์ม
ดังกล่าวนี้สามารถเป็นได้ทั้งแบบฟอร์มกระดาษ และออนไลน์

๒. การแต่งกาย ควรแต่งกายในชุดสุภาพ หรือชุดนักเรียน ไม่ควรสวมกางเกง
ขาสั้น สวมหมวก และพกน้ำดื่มให้พร้อม รวมถึงยาประจำตัวที่จำเป็น

๓. อุปกรณ์ ในปัจจุบันนักเรียนมักใช้โทรศัพท์จดบันทึกและอัดเสียง แต่ปัญหา
ที่มักพบคือ นักเรียนมักทำไฟล์หาย การจดบันทึกมักสิ้นเกินไปเนื่องจากพื้นที่ของโทรศัพท์
และบางครั้งแบตเตอรี่หมด ดังนั้น ควรย้าให้นักเรียนนำสมุดบันทึกหรือกระดาษไปด้วย
ที่สำคัญด้วยคือ ต้องแจ้งกับนักเรียนเมื่อขอสัมภาษณ์และถ่ายรูปควรจะต้องขออนุญาต
แหล่งข้อมูลด้วย เพราะถือเป็นมาตรฐานสากลของการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์

๔. การคิดชุดคำถาม มีความจำเป็น แต่ขึ้นอยู่กับประเด็นความสนใจของนักเรียน
เช่น หากสนใจประเด็นด้านเศรษฐกิจ อาจเริ่มต้นถามจากอาชีพในอดีตของผู้ให้สัมภาษณ์
สาเหตุที่ทำอาชีพดังกล่าว มีช่วงไหนที่อาชีพที่ทำไม่ดีบ้าง เพราะเหตุใด มีการเปลี่ยนแปลง
อาชีพเมื่อไหร่ เพราะเหตุใด คำถามพวกนี้อาจจะกระจายกันในกลุ่มของนักเรียน เพื่อแบ่งงาน
กันสัมภาษณ์

จากประสบการณ์ของผู้เขียนพบว่าเมื่อมีชุดคำถาม ส่วนใหญ่นักเรียน
จะถามเรียงลำดับเป็นรายชื่อ ทำให้บางครั้งขาดความเป็นธรรมชาติ และไม่แตกหรือต่อ
ประเด็นจากคำตอบของผู้สัมภาษณ์ ครูจำเป็นต้องช่วยซักถามเพื่อให้นักเรียนเข้าใจวิธีการ
สัมภาษณ์

๕. การแบ่งกลุ่ม นักเรียนที่ไปศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควรไปเป็นกลุ่ม ไม่ควร
ไปคนเดียว เนื่องจากบางพื้นที่กระทัดรัดในหมู่บ้านที่นักเรียนอาศัยอยู่อาจมีพื้นที่เสี่ยง
โดยมากแล้วนักเรียนจำนวน ๔-๖ คนเป็นขนาดของกลุ่มที่มีความเหมาะสม เพราะสามารถ
นั่งสัมภาษณ์ในบ้านหรือนอกบ้านได้ง่าย ถ้าเป็นไปได้ นักเรียนควรนั่งสัมภาษณ์นอกบ้าน
หรือหน้าบ้าน ยกเว้นถ้าเป็นคนในชุมชนที่รู้จักกันเป็นเครือญาติกัน ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัย

ภาพที่ ๒.๗ กลุ่มนักเรียนสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่น

ในกลุ่มของนักเรียน ครูจะต้องบอกนักเรียนให้รู้จักการแบ่งหน้าที่การทำงานตามความสนใจ เช่น คนหนึ่งจดบันทึก คนหนึ่งถ่ายภาพ คนหนึ่งอัดเสียง คนหนึ่งทำหน้าที่สัมภาษณ์ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ควรฝึกให้นักเรียนสามารถทำได้ทุกหน้าที่เพื่อเป็นการเพิ่มทักษะในการศึกษา

ในบางกรณีจำเป็นต้องมีคนนำทาง เพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกไว้วางใจ อาจเป็น คนในท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน ครู และอื่นๆ นอกจากนี้ในบางพื้นที่ต้องมีล่ามเข้ามาช่วยด้วย เช่น การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ใช้ภาษาแม่เป็นภาษาอื่น เพราะอาจไม่เข้าใจภาษาไทยกลาง

๖. การบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว ควรถ่ายภาพผู้ให้สัมภาษณ์ สภาพบ้าน สภาพแวดล้อม และพื้นที่ภายในหมู่บ้าน รวมไปถึงสิ่งของต่างๆ ที่สำคัญต่อการเล่าเรื่อง ตัวอย่างเช่น เครื่องมือประมงในอดีตที่ถูกเก็บไว้ แล้วไม่ได้นำมาออกมาใช้อีก ซึ่งสามารถบ่งบอกถึงวิถีชีวิตในอดีตได้ เพราะในปัจจุบันการใช้เครื่องมือเพื่อจับสัตว์น้ำพวกนี้น้อยลง เนื่องจากระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนไปเป็นการทำงานในภาคอุตสาหกรรม ทำให้เปลี่ยนเป็นการซื้อปลามาทำอาหารแทน นอกจากภาพนิ่งแล้ว ในบางกรณีภาพเคลื่อนไหวก็มีความจำเป็นเช่น ผู้ให้สัมภาษณ์เล่นดนตรี ทำการแสดง ทำพิธีกรรม เป็นต้น แต่การบันทึกภาพทั้งหมดนี้ ควรได้รับอนุญาตจากผู้ให้สัมภาษณ์ด้วย อาจเป็นการขอทางวาจา

ภาพที่ ๒.๘ การสัมภาษณ์โครงเตรียมอุปกรณ์บันทึกภาพและเสียงให้พร้อม

๗. การจัดทำแฟ้มเก็บข้อมูล หลังจากเก็บข้อมูลภาคสนามแล้ว ควรมีแฟ้มในการจัดเก็บข้อมูล ซึ่งควรมีทั้งแฟ้มที่จัดเก็บข้อมูลที่เป็นกระดาษ และจัดทำเป็นดิจิทัลเพื่อความสะดวกต่อการใช้งานในอนาคต

ระยะเวลาการเก็บข้อมูลนั้นขึ้นอยู่กับสภาพของข้อมูลและสภาพร่างกายของผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น หากมีอายุมากไม่ควรสัมภาษณ์นานเกิน ๑ ชั่วโมง เพราะจะทำให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความเหนื่อยล้า ถ้าหากเก็บข้อมูลไม่เสร็จภายในหนึ่งเดียว ควรนัดหมายเพื่อการเก็บข้อมูลซ้ำ นอกจากนี้แล้ว บางครั้งผู้ให้สัมภาษณ์ยังไม่มี ความคุ้นเคยก็อาจจะยังไม่ได้เล่าบางเรื่องที่สำคัญให้ฟัง เพราะอาจยังไม่ไว้วางใจ

พิจารณาในการวิจัยเชิงปริมาณ ควรจะต้องมีการเก็บข้อมูลให้ได้มากที่สุด โดยทั่วไปแล้วใน ๑ หมู่บ้าน อาจสัมภาษณ์ ๑๐-๒๐ คนเป็นอย่างน้อย โดยเลือกคนที่เป็นกุญแจหลัก (key person/informant) ถ้าหากข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลเล่าตรงกัน และประเด็นเริ่มซ้ำก็สามารถที่จะหยุดการสัมภาษณ์ในประเด็นที่ต้องการเก็บข้อมูลได้

ความจริงแล้ว ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นี้ควรมีการถอดไฟล์/เทปบันทึกเสียงเพื่อใช้สำหรับเป็นข้อมูลอ้างอิง ครูอาจแบ่งให้นักเรียนในกลุ่มไปช่วยกันถอดไฟล์/เทปบันทึกเสียง

อย่างไรก็ตาม สำหรับนักเรียนแล้ว อาจให้นักเรียนสัมภาษณ์เพียง ๑-๓ คน เนื่องจากเป็นการฝึกให้รู้จักการสัมภาษณ์ แต่ครูอาจเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์นี้ สะสมไปเรื่อย ๆ ก็จะทำให้เกิดการสังเคราะห์ และเป็นตัวอย่างในการเปรียบเทียบให้กับนักเรียนในปีถัด ๆ ไปได้ และพัฒนาขึ้นเป็นคลังข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของชุมชนในอนาคต

เสริมความรู้

เหตุการณ์เดียวกันแต่มีเรื่องเล่าต่างกัน

สิ่งที่ต้องเผชิญอยู่เสมอในการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าคือ ความแตกต่างของเรื่องที่บ้านแต่ละคนเล่ากันแม้ว่าจะเป็นเรื่องเดียวกันก็ตาม นักประวัติศาสตร์เรียกเรื่องเล่าว่า “narrative” ยังไม่ถือเป็น “ประวัติศาสตร์” (history) ความแตกต่างของเรื่องเล่านี้เป็นผลมาจาก ๑) ความทรงจำที่คลาดเคลื่อนแตกต่างกัน ๒) การตีความอดีตที่ไม่เหมือนกัน

ตัวอย่างเช่น ที่บ้านหนองคูและบ่อควา อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลพบุรี ที่หมู่บ้านทั้งสองนี้ ประชากรเดิมเป็นชาวมอญ พูดภาษามอญกันในชีวิตประจำวัน โดยทำการติดต่อค้าขายและเป็นเครือญาติกับชาวยองและชาวยวน (คนเมือง) แต่ตำนานเกี่ยวกับที่มาของตนเองนั้นมีความแตกต่างกันในกลุ่มของชาวมอญที่นี่

ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเชื่อว่า พวกตนนั้นสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาวมอญสมัยพระนางจามเทวี เรื่องราวการเดินทางของชาวมอญจากเมืองลพบุรีมายังหริภุญไชยนี้ เมื่อราว ๑,๓๐๐ ปีก่อน เพื่อมาเป็นปฐมกษัตริย์ของเมืองหริภุญไชย (ลำพูน) ปัจจุบันในพื้นที่ของบ้านหนองคูและบ่อควาต่างมีตำนานและเรื่องเล่าของพระนางจามเทวีด้วย เช่น มีบ้านเศรษฐีอินตา ซึ่งเชื่อว่าเป็นบ้านบิดาของพระนางจามเทวี

ในขณะที่อีกกลุ่มเชื่อว่าพวกตนเป็นชาวมอญจากเมืองหงสาวดี ดังเห็นได้จากนามสกุลที่หลายครอบครัวลงท้ายด้วยคำว่า “หงสา” และยังมีเรื่องเล่าของบรรพบุรุษว่า เคยเดินทางไปบวชเรียนที่เมืองหงสาวดีมาด้วย

เรื่องเล่าของทั้งสองกลุ่มนี้อาจถูกต้องทั้งคู่ ดังนั้น จึงต้องคิดวิเคราะห์ว่าเรื่องเล่าแต่ละเรื่องนั้นมีประโยชน์ใดกับคนสังคมปัจจุบันนั้นอย่างไร ตัวอย่างเช่น เรื่องเล่าแรกนั้น ช่วยสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวมอญ ซึ่งถือเป็นชาติพันธุ์กลุ่มน้อยในจังหวัดลพบุรี ส่วนเรื่องเล่าที่สอง ช่วยสร้างความรู้ว่าศาสนาพุทธที่ชาวมอญบ้านหนองคู-บ่อควาเป็นศาสนาพุทธที่มาจากเมืองหงสาวดีดินแดนพระพุทธศาสนาที่ครั้งหนึ่งเคยรุ่งเรือง

๒.๓.๓ การเรียบเรียงและการนำเสนอ

เมื่อนักเรียนทุกกลุ่มกลับมายังห้องเรียนแล้ว มีกระบวนการสำคัญ ๓ อย่าง ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่นักเรียนและครูควรทำกิจกรรมร่วมกัน ดังนี้

อย่างแรก การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์มาร่วมกันตรวจสอบ เช่น ผู้ให้สัมภาษณ์คนแรกกับคนที่สองเล่าเรื่องตรงกันหรือไม่ มีส่วนใดที่แตกต่างกัน ต่างเพราะอะไร รวมถึงการนำไปตรวจสอบกับข้อมูลลายลักษณ์อักษรทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และชาติ

อย่างที่สอง การร่วมกันสร้าง Timeline ของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ (หรือการจัดแบ่งยุคสมัย) โดยให้แต่ละกลุ่มเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เก็บข้อมูลมาได้ บันทึกลงในกระดาษหรือคอมพิวเตอร์แล้วขึ้นหน้าจอให้กับนักเรียนทุกคนดูด้วยกัน ไล่ลำดับข้อมูลตามช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ จากนั้นใส่คำอธิบายของเหตุการณ์ สาเหตุที่เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น ผลที่ตามมา และข้อสังเกตต่างๆ ข้อมูล ๒ ช่องแรกนั้นจะง่ายที่สุด แต่อีก ๓ ช่องนั้นจะยากและไม่ตรงกัน ครูกับนักเรียนสามารถช่วยกันประเมินความเป็นไปได้ และความน่าเชื่อถือซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์และถกเถียงกัน การสร้าง Timeline ทางประวัติศาสตร์นี้ไม่จำเป็นต้องทำเป็นข้อมูลในตารางแบบนี้ก็ได้ นักเรียนสามารถออกแบบได้ด้วยตนเอง อาจวาดเป็นแผนผังแบบต่างๆ และการ์ตูนประกอบกันก็ได้ เพื่อให้เกิดความสนุกและน่าสนใจมากขึ้น

วันเดือนปี	คำอธิบายเหตุการณ์	สาเหตุ	ผลที่ตามมา	ข้อสังเกต

ภาพที่ ๒.๕ การนำเสนอผลการศึกษาประวัติศาสตร์อำเภอบางบาลในรูปแบบกิจกรรมกลุ่มและนำเสนอร่วมกัน

อย่างที่สาม การทำแผนที่ของชุมชน โดยแผนที่นี้ไม่จำเป็นต้องตั้งอยู่บนมาตรฐานที่เป็นจริงและถูกต้องเหมือนกับแผนที่ทางทหาร หรือ Google Map แต่เป็นแผนที่จากการประมาณการ จุดเด่นของแผนที่ซึ่งได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือ เป็นแผนที่ซึ่งบอกเล่าเรื่องราวของชุมชน สถานที่สำคัญที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและจิตวิญญาณ เช่น ชุมชนทางการค้าหรือสถานที่พักของคนเดินทาง, ศาลผี หรือสถานที่ในความทรงจำ, สถานที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จฯ เป็นบ้านของผู้นำท้องถิ่น หรือเป็นบ้านหลังแรกของชุมชน เป็นร้านทำขนมเจ้าอร่อย เป็นต้น ซึ่งสถานที่เหล่านี้บางครั้งไม่สามารถพบได้โดยทั่วไปในแผนที่ปกติ เพราะเป็นเรื่องความทรงจำระดับชุมชน แผนที่แบบนี้บางครั้งเรียกว่า “แผนที่ทางวัฒนธรรม” (cultural map) หรือ “แผนที่ประวัติศาสตร์ชุมชน” (historical map)

ภาพที่ ๒.๑๐ แผนที่เส้นทางการค้าระหว่างเมืองพิมายกับกัมพูชาในช่วง ๑๐๐-๒๐๐ ปีแล้ว
ผลงานนักเรียนโรงเรียนพิมายวิทยา

การวาดแผนที่นี้จะช่วยทำให้นักเรียนเข้าใจพื้นที่ชุมชนของตนเองมากขึ้น เข้าใจอัตลักษณ์ชุมชน และของดีของเด่นในหมู่บ้าน อีกทั้งยังสามารถนำแผนที่นี้ไปสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วย ดังเห็นได้จากตัวอย่างแผนที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะยาวใหญ่ที่จัดทำโดยการท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT Thailand วาดโดย จุฑามาศ ประมูลมาก ศิลปินมืออาชีพ ซึ่งวาดจากการต่อยอดข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าของชุมชน

ภาพที่ ๒.๑๑ ตัวอย่างของแผนที่ชุมชนเกาะยาวใหญ่
(จัดทำโดยการท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT Thailand วาดโดยจุฑามาศ ประมูลมาก)

กิจกรรมท้ายบท

- ครูชักชวนนักเรียนพูดคุย และคิดหัวข้อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่นักเรียนสนใจ ถ้าหากนักเรียนคิดหัวข้อไม่ออก อาจเริ่มต้นจากเรื่องราวใกล้ตัว เช่น ดั้งเดิมคนในครอบครัวของนักเรียนเป็นคนที่ไหน อย่างไร สมาชิกในครอบครัวเคยทำอาชีพอะไร นับจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนอาชีพหรือไม่ หรือให้สังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชน เช่น ตั้งแต่เด็กจนถึงปัจจุบัน ในหมู่บ้านมีถนนและบ้านเรือนเพิ่มขึ้นหรือไม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้มีเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เป็นต้น
- นักเรียนฝึกวาดแผนที่ละแวกบ้าน และแผนที่ชุมชน โดยการวาดแผนที่ละแวกบ้านให้ใช้นำมาต่อกันกับแผนที่ชุมชน จากนั้นจึงเพิ่มสถานที่สำคัญของหมู่บ้านลงไปด้วย แล้วนำแผนที่ดังกล่าวเป็นจุดตั้งต้นของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนผ่านสถานที่สำคัญ
- กิจกรรมความทรงจำ ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มเลือกเรื่องราวของคนในครอบครัวมา ๑ เรื่อง จากนั้นทดลองบันทึกข้อมูล และเล่าเรื่อง เพื่อพิจารณาว่าแต่ละคนสรุปแตกต่างกันอย่างไร และเมื่อเรื่องเล่าเรื่องหนึ่งถูกเล่าต่อๆ กันไปนั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง เพื่อให้เข้าใจปัญหาของประวัติศาสตร์บอกเล่าและความทรงจำ

สารคดี

เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History Our Story)

ตอน เมียน ภูลังกา

ช่วงแรก เล่าเรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวเมียน (เย้า) ในแต่ละยุคสมัย นับตั้งแต่อยู่ในประเทศจีนจนถึงอพยพมาในประเทศไทย ผ่านเรื่องราวมากมายตั้งแต่ ยุคสมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงสมัยสงครามเย็น การรวมกลุ่มของชาวเมียนจากที่ต่างๆ ทั่วโลก ในเทศกาลอิวเมียนโลก ข้อมูลการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ทั้งประเภทลายลักษณ์ อักษร ภาพถ่ายเก่า และคำบอกเล่า

ช่วงที่สอง (เริ่มต้นวันที่ ๑๓.๐๙) แนะนำกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขั้นตอนการสำรวจหาความรู้ การศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาผ่านเรื่องเล่า ลวดลายผ้า และหนังสือเดินทางที่ยาวที่สุดในโลก (เกีย เซ็น ป็อง) คุณค่าของภาษาจีนต่อการศึกษา เรื่องชาวเมียน การพัฒนากิจกรรมกับนักเรียน แนวคิดทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เช่น ประวัติศาสตร์บาดแผล ประวัติศาสตร์ความทรงจำ ประวัติศาสตร์บอกเล่า

ความยาว: ๒๗ นาที ๔๒ วินาที

ภาพที่ ๒.๑๒ สารคดี เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History, Our Story) ตอน เมียน ภูลังกา

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=toSeg๗lei๑U>

ชาวเมียนแห่งกุลังกา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแห่งขุนเขา

๓

สาระสำคัญ

ชาวเมียน (เข่า) เป็นชาวเขากลุ่มหนึ่งที่มีอยู่ในอาศัยในประเทศไทยมาเกิน ๑๐๐ ปี เคยมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของไทยด้วยการปลูกฝิ่นและค้าขาย ภายหลังได้รับผลกระทบในยุคสงครามคอมมิวนิสต์จนทำให้ต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน กลายเป็นประวัติศาสตร์ความทรงจำและบาดแผลอันเจ็บปวด

วัตถุประสงค์

๑. เข้าใจการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในสังคมไทย
๒. ฝึกทักษะด้านการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า
๓. เข้าใจแนวคิดของประวัติศาสตร์บาดแผลและประวัติศาสตร์ความทรงจำ

คำถามชวนคิด

๑. ทำไมประวัติศาสตร์ไทยจึงมีแต่เรื่องราวของคนไทย ไม่ค่อยมีเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอยู่ด้วย
๒. ชาวเมียน (เข่า) เป็นใครมาจากไหน
๓. สมัยสงครามเย็นคืออะไร และในสมัยสงครามคอมมิวนิสต์ ชาวเมียนในฐานะชาวเขากลุ่มหนึ่งได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง

ชาวเมียนแห่งกุลังกา อำเภอปาง จังหวัดพะเยา เป็นหนึ่งในชุดสารคดีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมสมัย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนเข้าใจความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของสังคมไทย อีกทั้งทำความเข้าใจความเป็นมาของผู้คนต่างๆ ผ่านมุมมองทางประวัติศาสตร์โดยเน้นกระบวนการศึกษาผ่านข้อมูลประเภทเอกสาร และประวัติศาสตร์บอกเล่า

ในขณะเดียวกันชาวเมี่ยนเป็นหนึ่งในกลุ่มคนที่เคยได้รับผลกระทบจากรัฐในช่วงสงครามเย็นจึงย่อมมีความทรงจำอันเจ็บปวดเนื่องจากต้องอพยพถิ่นที่อยู่อาศัย บางครั้งต้องหลบระเบิดและผู้ก่อความไม่สงบ ดังนั้น ชาวเมี่ยนแห่งภูลังกาจึงเป็นกรณีหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจแนวคิดทางประวัติศาสตร์ที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์บาดแผล” (Wounded history) ได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ ๓.๑ หมู่บ้านปางคำใหม่ของชาวเมี่ยนใกล้กับภูลังกา อ.ปง จ.พะเยา

๓.๑ ชื่อชาติพันธุ์

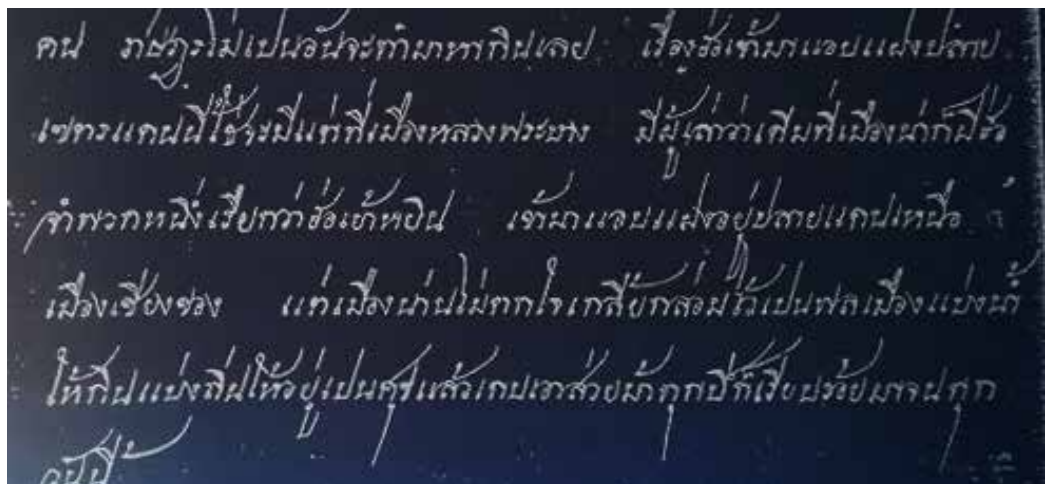
ในปัจจุบันถือกันว่า ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ให้ยึดถือตามที่คนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ใช้เรียกตัวเอง ในอดีตนั้น ตามนิยามของทางการไทย นับตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๒ จัดให้มีชาวเขาอยู่ทั้งหมดจำนวน ๙ กลุ่ม ได้แก่ แม้ว, เย้า, มูเซอ, ลีซอ, อีก้อ, กะเหรี่ยง, ลัวะ, ถิ่น, และขมุ ชื่อเรียกพวกนี้เป็นชื่อที่คนภายนอกเรียก ปัจจุบันควรเรียกตามลำดับดังนี้ ม้ง, เมี่ยน หรือ เย้า, มูเซอ หรือ ลาหู่, ลีซอ, อาข่า, กะเหรี่ยง หรือ ปกาเกอญอ, ลัวะ หรือ ละเวือะ, ถิ่น, และขมุ หรือ ก่ามู ในจำนวนนี้ ชาวเมี่ยนถือเป็นกลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะอยู่อาศัยในประเทศไทยมานาน

“เมี่ยน” หรือ “อ้าวเมี่ยน” เป็นชื่อเรียกที่ชาวเมี่ยนใช้เรียกตนเอง คำว่า “เมี่ยน” แปลว่า “คน” หรือ “มนุษย์” ส่วนคำว่า “อ้าว” แปลว่า “ชนชาติ” ส่วนชื่อเรียกว่า “เย้า” เป็นคำเก่าแก่ที่เรียกกันตั้งแต่ในประเทศจีน ปกติแล้วชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์โดยคนภายนอก (exonym) มักเป็นคำไม่ค่อยดีนัก แต่กรณีของชื่อ “เย้า” แล้วกลับมีความหมายในทางที่ดี แปลว่า “ชนชาติ”

ดร.สุชล มัลลิกะมาลย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้สืบค้นจนพบเอกสารแรกเริ่มที่กล่าวถึงการเข้ามาของของชาวเมียนคือ เอกสารจากกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงการคลังเมื่อ ร.ศ. ๑๐๓ หรือ ปี พ.ศ. ๒๔๒๗ (ค.ศ. ๑๘๘๔) เป็นรายงานจากเมืองหลวงพระบางได้ความว่า

“...เรื่องฮ่อเข้ามาแอบแฝงหลายเขตแดนนี้ใช้จะมีแต่ที่เมืองหลวงพระบาง มีผู้เล่าว่าเดิมที่เมืองน่านก็มีฮ่อจำพวกหนึ่งเรียกว่าฮ่อเข้ายหิน เข้ามาแอบแฝง อยู่ปลายแดนเหนือเมืองเชียงของ แต่เมืองน่านไม่ตกใจเกลี้ยกล่อมไว้เป็นพลเมือง แบ่งน้ำให้กินแบ่งถิ่นให้อยู่ เป็นสุขแล้ว เก็บเอาส่วยม้าทุกปีก็เรียบร้อยมาจนทุกวันนี้...” (ร.๕ ม/ ๖๒ ข้าราชการเมืองหลวงพระบาง)

ภาพที่ ๓.๒ เอกสารขึ้นต้น ข้าราชการเมืองหลวงพระบาง (ร.ศ. ๑๐๓, ๒๔๒๗, ๑๘๘๔) จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

กิจกรรมระหว่างบท

๑. จงฝึกอ่านเอกสารขึ้นต้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ ภาพที่ ๓.๒ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกับภาษาไทยรุ่นเก่า ตัวอย่างเช่น คำว่า “เขต” ซึ่งคำนี้เดิมที่เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึง ท่งนา ต่อกลายมาเป็นคำว่า “เกษตร”, หรือคำว่า “เปน” ปัจจุบันเขียนว่า “เป็น” อันเป็นผลมาจากการสร้างมาตรฐานของการเขียนภาษาไทยใหม่ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม
๒. การทำความเข้าใจเขตแดนของประเทศไทย/สยามสมัยก่อนรัชกาลที่ ๕ ให้สังเกตจากชื่อของเมืองในปกครองของสยามได้แก่ เมืองหลวงพระบาง เมืองน่าน เมืองเชียงของ ให้ทดลองทำกิจกรรมนี้ใน Google Map

ในเอกสารข้างต้น สังเกตได้ว่า ได้กล่าวถึงชาวเมียนกลุ่มหนึ่งที่มาอยู่ในบริเวณเมืองเชียงของ ในเอกสารนี้เรียกชาวเมียนว่า “ฮ่อเย้าหยีน” ซึ่งคำนี้มาจากภาษาจีนว่า “เย้า-เหริน” (瑤人) เป็นการอ่านออกเสียงในสำเนียงแมนดาริน ในขณะที่ชาวเมียนอ่านคำๆ นี้ โดยออกเสียงว่า “อ้าว-เมียน” คำว่า “เหริน” (人) หรือ “เมียน” แปลว่า “คน” ส่วนคำว่า “ฮ่อ” เป็นชื่อที่คนทางภาคเหนือ (คนเมือง) ใช้เรียกคนจีนที่เดินทางมาจากมณฑลยูนนานและจินตวนใต้

จิตร ภูมิศักดิ์ ปราชญ์ทางภาษาและประวัติศาสตร์ อธิบายว่าเหตุที่ชาวเข้าเรียกตนเองว่า “เมียน” หรือ “อ้าวเมียน” ก็เพื่อแสดงออกถึงความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นกระบวนการต่อสู้อย่างหนึ่ง พบได้ทั่วไปหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่มักนิยมชื่อเรียกของตนเองว่า “คน” เช่น คำว่า “ไท” ก็แปลว่า “คน” ก่อนจะผันแปรไปเป็นความหมายอื่นๆ

ไม่ว่าอย่างไร เรื่องหนึ่งที่น่าสนใจจากเอกสารชิ้นต้นนี้คือการที่เมืองน่านถือว่าชาวเมียนว่าเป็น “พลเมือง” โดยหน้าที่ของการเป็นพลเมืองนี้ ชาวเมียนจะต้องเสียส่วยอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำทุกปี เรื่องนี้สำคัญตรงที่ภาพความเข้าใจเกี่ยวกับชาวเขาของคนในปัจจุบัน (หรือในสมัยปัญหาคอมมิวนิสต์ในไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๖) มักจะมองว่าชาวเขาเป็นเพียงผู้อพยพเข้ามาใหม่เท่านั้น หากแต่ในความเข้าใจของรัฐบาลสยามเวลานั้นถือว่า ชาวเมียน และชาวเขาอีกหลาย ๆ กลุ่มล้วนแต่เป็นพลเมืองของประเทศสยามด้วยกันทั้งสิ้น

ภาพที่ ๓.๓ ทิวทัศน์บริเวณภูลังกามีลักษณะเป็นภูเขาสลับซับซ้อน

เสริมความรู้

ประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์มีทั้งหมดประมาณ ๖๐ กลุ่ม หากแบ่งตามตระกูลภาษา สามารถแบ่งออกได้ ๕ กลุ่มหลัก ได้แก่

๑. กลุ่มคนที่พูดภาษาในตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic) (เดิมเรียก มอญ-เขมร) เช่น ญ้อกูร (มอญโบราณ) มอญ เขมร ลัวะ ละเวือะ พะลือก ของ กูย (ส่วย) มานี (ชาไก) มลาบริ (ตองเหลือง) บรู (โล้) ชมู ถิ่น
๒. กลุ่มคนที่พูดภาษาในตระกูลออสโตรนีเซียน (Austronesian) เช่น มลายู อูรักลาโว้ย มอแกน มอแกลน
๓. กลุ่มคนที่พูดภาษาในตระกูลไต-ขร้าไท (Tai-Kadai) เช่น ไทยกลาง คนเมือง ของ คนไทยอีสาน (ลาวอีสาน) ลาวครั้ง ลาวเวียง ไทใหญ่ ไททรงดำ ไทแดง ไทขาว พวน ญ้อ
๔. กลุ่มคนที่พูดภาษาในตระกูลจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) เช่น กะเหรี่ยง/ปกาเกอะญอ มูเซอ (ลาหู่) ลีซู อาข่า เมี่ยน (เย้า) ม้ง ดาราอั้ง (ปะหล่อง) ปลั่ง บีซู อุก๋อง อิมปี้ (ก่อ)
๕. กลุ่มคนที่พูดภาษาในตระกูลม้ง-เมี่ยน (Hmong-Mien) ได้แก่ ม้ง และเมี่ยน (เย้า)

กลุ่มที่ ๑ และ ๒ เป็นกลุ่มคนดั้งเดิมอยู่มาก่อนคนกลุ่มอื่น กลุ่มที่ ๓ และ ๔ เริ่มเคลื่อนย้ายเข้ามาราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ จากนั้นเดินทางเข้ามาอีกหลายระลอก กลุ่มที่ ๔ บางส่วนและกลุ่มที่ ๕ เข้ามาในไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔-๕ และอีกระลอกในยุคสงครามเย็น นอกจาก ๕ กลุ่ม ข้างต้นแล้ว ยังมีชาวจีนหลายกลุ่ม ชาวอินเดีย ชาวเปอร์เซีย ชาวอาหรับ และอื่นๆ อีกมาก ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์นี้เองคือจุดเด่นอย่างหนึ่งของสังคมไทย

๓.๒ ประวัติความเป็นมาของชาวเมียนไทย

จากประวัติศาสตร์บอกเล่า และเอกสารทางประวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่า เดิมทีชาวเมียนอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนที่เมืองนานกิง จากนั้นจึงเดินทางมายังมณฑลกวางซี แล้วเข้าสู่มณฑลยูนนาน การเดินทางไกลในจีนนี้อาจเกิดขึ้นตั้งแต่ ๒,๐๐๐ ปีที่แล้ว จนกระทั่งราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ด้วยปัญหาความไม่สงบในเขตจีนตอนใต้^{๒๗} กอปรกับแรงจูงใจที่ทางรัฐบาลสยามต้องการให้มีกลุ่มชาวเขาเข้ามาปลูกฝิ่น ด้วยเหตุนี้ ชาวเมียนจึงได้เริ่มเดินทางจากจีนเข้าไปในเขตประเทศเวียดนาม ลาว และสยามตามลำดับ

ชาวเมียนที่อพยพเข้ามาในครั้งนั้น ค่อย ๆ แบ่งกลุ่มตั้งถิ่นฐานระหว่างทางบางกลุ่มลงหลักปักฐานที่เวียดนาม บางกลุ่มอยู่ที่ลาว และมีบางกลุ่มใหญ่ลงหลักปักฐานที่สำคัญอยู่ที่ดอยช้างแล้วย้ายมายังภูลังกา ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตจังหวัดพะเยา (ในขณะที่ยังอยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น ภูลังกาอยู่ในเขตของเมืองน่าน ซึ่งในเวลานั้นมีอำนาจการปกครองไปถึงเมืองหลวงพระบาง) เรื่องราวการเดินทางเข้าสู่ประเทศสยามของชาวเมียนนี้ยังติดอยู่ในความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ลูกหลานของชาวเมียน

วันช พุททษศรี และคณะนักวิจัยสถาบันวิจัยชาวเขา ได้เก็บข้อมูลการเดินทางเข้ามาในเขตประเทศไทย (สยาม) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ โดยผู้ให้ข้อมูลในเวลานั้นคือ นายฟูจ้อย ศรีสมบัติ (หลานของพญาศรีผู้นำชาวเมียน) ในวัย ๕๑ ปี เมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๘ (พ.ศ. ๒๕๐๔) ดังนั้น นายฟูจ้อยน่าจะเกิดราวปี ค.ศ. ๑๙๑๐ ซึ่งเป็นปีที่พญาศรี หัวหน้าผู้นำชาวเมียนยังมีชีวิตอยู่ จึงน่าจะมีความถูกต้องมากที่สุด ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ที่หากได้ข้อมูลจากผู้อยู่ร่วมกับเหตุการณ์ (Eyewitness) ย่อมทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายขึ้นผู้เขียน และ ดร.สุชล มัลลิกะมาลย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรมชาวเมียน ได้ทำการจัดย่อหน้าใหม่และเพิ่มเติมความเห็นลงไปบางส่วน คำบอกเล่าจากการสัมภาษณ์โดย วันช พุททษศรี มีดังนี้

[เริ่มอพยพจากจีน] “พวกเข้าเคยอยู่ที่เมืองนามกิง^{๒๘} ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ใกล้ทะเลในประเทศจีน ต่อมาเมืองนี้ได้เสียแก่ข้าศึก ซึ่งเขาคงจะเป็นพวกจีน พวกเข้าจึงอพยพมาอยู่แถวเมืองล่อซางฉวน^{๒๙} จากเมืองนี้ก็ได้อพยพมาอยู่ที่มณฑลกวางซี จากนั้นเข้ามาอยู่ในมณฑลยูนนาน

[เข้าสู่เวียดนาม] จากยูนนานได้อพยพเข้ามาอยู่ที่เมืองไหลเมืองแทง^{๓๐} เขาว่าพวกเข้ามาอยู่ที่นั่นนาน ๕ ปี เมืองนี้อยู่ระหว่างประเทศจีนกับประเทศลาว

เจ้าเมืองไหลเมืองแทงได้เกณฑ์พวกเข้าไปรบกับพวกกวางตุ้ง ซึ่งปรากฏว่า พวกเมืองไหลฯ เป็นฝ่ายชนะ แต่แทนที่พวกเขาจะได้รับความดีในการช่วยรบ กลับถูกพวก “เจ้านาย” ขึ้นไปเก็บเงินกันมากจนพวกเขาได้รับความเดือดร้อนทนไม่ได้ จึงได้อพยพตามคำแนะนำของหัวหน้าเข้า

[เข้าสู่ พื้นที่ สปป. ลาว ปัจจุบัน] นายจันทน์ ก้อน แซ่เต๋น พวกกันมาอยู่ที่เมืองง่อย^๑ อยู่ที่นั่นไม่นานก็อพยพเข้าไปอพยพเข้าไปอยู่ใกล้เมืองฮุน บริเวณต้นแม่น้ำแมง^๒ อยู่ที่นั่นนาน ๑๒ ปี นายจันทน์ ก้อน หัวหน้านำการอพยพก็ได้รับการแต่งตั้งจากทางการของประเทศลาวให้เป็นเพียงหลวง (เท่ากับตำแหน่งกำนัน) มีหน้าที่ปกครองดูแลพวกเขาและแม่ในบริเวณนั้น

[เข้าสู่ น่าน-สยาม] ต่อมาปรากฏว่าไม่มีที่ทำไร่ปลูกข้าวเพียงพอเพราะตามเชิงเขา มีแต่ป่าเหล่าซึ่งเป็นไร่เท่าของพวกขมุที่เคยอยู่ในบริเวณนั้นมาก่อน และได้ละทิ้งไปก่อนที่พวกเขาจะเข้ามาอยู่ ส่วนที่บนดอยนั้นปลูกได้แต่ฝิ่นและสมัยนั้นยังราคาไม่ดี เมื่อมีที่ปลูกข้าวไม่เพียงพอ นายจันทน์ ก้อน จึงได้นำพวกเขาอพยพออกจากบริเวณเมืองฮุนเข้ามาอยู่ที่ดอยบุญแวง ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอและ^๓ จังหวัดน่าน ที่ดอยบุญแวง นายจันทน์ ก้อน^๔ ก็ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าเมืองน่าน (เจ้าราชวงศ์) ให้เป็นพญาศรีศรีสมบัติ^๕

ต่อมาเห็นว่าที่ดอยวาวมีป่าอยู่มากและอุดมสมบูรณ์กว่าดอยบุญแวง จึงได้ขออนุญาตเจ้าเมืองน่านย้ายหมู่บ้านไปตั้งอยู่ที่ดอยน้ำวาวและอยู่นานถึง ๑๓ ปี ก็หมดที่ทำกิน จึงได้ย้ายมาอยู่บริเวณดอยผาช้างน้อย ที่ต่อมาทางการได้ใช้ชื่อนี้เป็นชื่อของตำบลผาช้างน้อย ขณะนั้นอยู่ในอาณาเขตจังหวัดน่าน พวกเขาอยู่ที่นั่นได้ ๗ ปี ได้รับความเดือดร้อนล้มตายประมาณ ๔๐ คน เนื่องจากโรคภัยไข้เจ็บ (พวกเขาและแม่เรียกโรคภัยไข้เจ็บทุกประเภทว่า พยาธิ)

[ถึงภูลังกา] ดังนั้นจึงได้ย้ายหมู่บ้านมาอยู่ที่บ้านภูลังกาในปัจจุบัน และสืบมาจนทุกวันนี้โดยไม่ได้ย้ายหมู่บ้านไปที่อื่นเกือบ ๓๐ ปี^๖ อย่างไรก็ตาม นายฟูจ้อย^๗ ซึ่งเป็นผู้เล่าประวัติเรื่องนี้ได้แจ้งว่าบริเวณบ้านภูลังกาเมื่อพวกเขาเข้ามาตั้งหมู่บ้านนั้น เคยเป็นที่ตั้งหมู่บ้านของพวกเขาแม่มาก่อน แต่อพยพไปที่อื่นสำหรับบริเวณบ้านภูลังกาจึงกล่าวได้ว่าพวกเขาเข้ามาตั้งหมู่บ้านอยู่ติดต่อกันมาได้ประมาณ ๔๐ ปี...” (วนัช พฤกษ์ศรี และคณะ ๒๕๓๘)

กิจกรรมระหว่างบท

ให้นักเรียนวิเคราะห์และสรุปเส้นทางการเดินทาง และปีที่ชาวเมียนเริ่มอพยพจากประเทศจีนเข้าสู่ประเทศไทย (สยาม) เพื่อเป็นการฝึกให้นักเรียนเข้าใจภูมิศาสตร์และการคำนวณปีของเหตุการณ์จากประวัติศาสตร์บอกเล่า

คำตอบ

เส้นทาง (ปี)

จีน: นามกิง (อาจอยู่ในมณฑลหูหนาน) → ล่อซางฉวน → กวางสี → ยูนนาน (ก่อนหน้านี้นี้ไม่ทราบ)

เวียดนาม: เมืองโล (ราว พ.ศ. ๒๔๒๗) → เมืองแฉง (เตียนเบียนฟู) (ราว พ.ศ. ๒๔๓๒)

ลาว: เมืองงอย → เมืองฮูน (ราว พ.ศ. ๒๔๓๔) (ควรเกิดก่อน พ.ศ. ๒๔๓๖ เพราะเป็นปีที่สยามกับฝรั่งเศสเกิดปัญหาเรื่องเขตแดน)

สยาม/ไทย: ภูแคว (อ.ทุ่งช้าง จ.น่าน) (ราว พ.ศ. ๒๔๕๔) → ดอยวาว (อ.ท่าวังผา จ.น่าน) (ราว พ.ศ. ๒๔๖๗) → ดอยผาช้างน้อย (อ.ปง จ.พะเยา) (ราว พ.ศ. ๒๔๗๔) → ภูลังกา (อ.ปง จ.พะเยา) (พ.ศ. ๒๕๐๔)

๓.๓ สุนัขมังกร และหนังสือเดินทาง (พาสปอร์ต: PASSPORT) ที่ยาวที่สุดในโลก

ตำนานเป็นรูปแบบหนึ่งของการเล่าประวัติศาสตร์พบได้ในหลายกลุ่มชน เดิมทีเป็นเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะ^{๓๘} ต่อมาจึงมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ตำนานไม่ใช่ “ประวัติศาสตร์” เพราะบางครั้งเต็มไปด้วยเรื่องราวเหนือธรรมชาติ ไม่สามารถบอกช่วงเวลาของเหตุการณ์ได้อย่างแน่นอน กระทั่งตรวจสอบกับหลักฐานอื่นได้ แต่ตำนานก็ทรงคุณค่า เพราะให้ร่องรอยที่ไปที่มาของกลุ่มคนนั้น ๆ ความเชื่อ ความคิด และบอกเล่าความสัมพันธ์กับคนต่างกลุ่ม ตำนานจึงถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่ง แต่ต้องใช้ด้วยความระมัดระวังและวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วน

ในตำนานของชาวเข้าที่บันทึกไว้ใน “เกีย เซิน ป็อง” (过山榜) ซึ่งถือเป็นหนังสือเดินทางที่ยาวที่สุดในโลก คล้ายพาสปอร์ต โดยจักรพรรดิจินพระราชทานให้เมื่อหลายพันปีมาแล้ว ตัวอักษรจีนที่บันทึกได้บอกเล่าประวัติความเป็นมาของชาวเมียนเอาไว้ว่า พระเจ้าผิงหวางฮ่องเต้ในสมัยราชวงศ์โจวทรงพิโรธพระเจ้าเกาอ่องผู้เป็นกษัตริย์ต่างเมือง จึงทรงดำริที่จะกำจัดเสีย เหล่าขุนนางก็พากันปรึกษาวางแผนที่จะหาผู้ใดไปจัดการ

ภาพที่ ๓.๔ เกีย เซิน ป็อง หนังสือเดินทางที่ยาวที่สุดในโลก

ภาพที่ ๓.๕ ภาพวาดต้นม้วนกระดาษ จะเห็นภาพของสุนัขมังกรอยู่ใกล้กับจักรพรรดิ

ขณะนั้นเอง สุนัขมังกรที่ชื่อว่า “ผันหู” ก็พลันกระโดดออกมาจากทางด้านซ้ายของท้องพระโรง ถวายบังคมว่า ข้า (สุนัขมังกร) จะเป็นผู้จัดการเอง เมื่อพระเจ้าผิงหวางทรงได้ฟังดังนั้นก็ดีพระทัย จึงมอบสุนัขมังกรไปปราบ

เมื่อปราบได้แล้ว ผันหูจึงทูลขอนางในที่เปรียบเป็นเจ้าฟ้าหญิงเพื่อแต่งงานด้วยตามความดีความชอบ พระเจ้าผิงหวางฮ่องเต้จึงได้จัดงานแต่งงานให้ เมื่องานแต่งแล้วเสร็จก็เกิดความรู้สึกละอายพระทัยที่เจ้าหญิงต้องแต่งงานกับสุนัขมังกร พระเจ้าผิงหวางฮ่องเต้จึงทรงมีรับสั่งให้ผันหูและนางในเดินทางไปอยู่ภูเขาค๋อยจี (บางฉบับว่าภูเขาจีซาน) แต่พระองค์ก็มีความเมตตาด้วยจัดให้มีสาวใช้สองคนทำหน้าที่ตัดฟัน หาน้ำ นำเงิน และทำอาหารไปให้ทุกเดือน

ต่อมาผันหูและเจ้าฟ้าหญิงจึงได้มีลูกกัน ๖ คน พระเจ้าผิงหวางฮ่องเต้จึงตั้งแซ่ให้ ๖ แซ่ รวมถึงเนื่องจากพวกเขาเหล่านั้นเป็นที่กำเนิดมาจากสุนัขมังกรและกรรมมนุษย์ จึงถือว่าเป็นมนุษย์เผ่าพันธุ์ใหม่ จึงอนุญาตให้เรียกว่า “คนเย้า” (瑤人) นอกจากนี้พระองค์ทรงให้ทั้ง ๖ คนแต่งงานกับครอบครัวอื่น และให้บุตรสาวของทั้ง ๖ คน แต่งบุตรชายเข้าเรือน ทั้งนี้เพื่อให้สืบตระกูลได้ ๑๒ แซ่ ทุกวันนี้ชาวเย้าจึงมีทั้งหมด ๑๒ ตระกูลแซ่

แต่แล้ว ผันหูได้ตายลงจากการต่อสู้กับกวาง บุตรชายและบุตรสาวต่างร้องไห้เสียใจและช่วยกันแบกศพกลับบ้านโดยใช้เสื่อ ผ้าเช็ดหน้า กางเกง และกระโปรงที่มีลายดอกไม้ปกปิดเรื่อร่างแล้วบรรจุลงในโลงไม้ จากนั้น พระเจ้าผิงหวางฮ่องเต้ทรงอนุญาตให้ลูกหลานทั้ง ๑๒ ตระกูล ไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร และมีประกาศไปทั่วสารทิศว่าให้ทั้ง ๑๒ ตระกูลนี้ ทำหน้าที่ดูแลภูเขา และเมื่อใดที่ประชากรเพิ่มมากขึ้นจนไร่ที่ทำกินแล้ว ก็อนุญาตให้ลูกหลานเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเลือกที่ทำกินได้ ในระหว่างเดินทางไม่ต้องคารวะผู้อื่น ชำมะไม่ไม่ต้องจ่ายเงิน เข้าพบขุนนางไม่ต้องคุกเข่า และทำการเพาะปลูกบนภูเขาไม่ต้องเสียภาษี

เชื่อกันว่า “เกีย เซ็น ป็อง” เป็นพระราชสาส์นพระเจ้าผิงหวางใช้ป้องกันตัวสำหรับการเดินทางข้ามภูเขา โดยคัดลอกใหม่ในสมัยฮ่องเต้ “เจิ้งจุง” อาจตรงกับจักรพรรดิซิงเซ็งจู่ (ค.ศ.๑๖๖๑-๑๗๒๒) มีการคัดลอกคล้ายกันอยู่ ๓ ฉบับ โดยเกีย เซ็น ป็อง ฉบับนี้ชาวเย้าในประเทศไทยได้นำติดตัวมาจากประเทศจีน โดยบันทึกอยู่บนกระดาษสาที่นำมาต่อกันเป็นแผ่นยาวเขียนด้วยพู่กันและหมึกจีนสีดำ ปัจจุบันมีการทำสำเนาอีกฉบับไว้ที่อาจารย์แคะเว่น ศรีสมบัติ ที่ภูลังกา

กิจกรรมระหว่างบท

สนใจศึกษาเพิ่มเติมสามารถ

อ่าน “เกีย เซ็น ป็อง” ฉบับเต็มได้ที่:

นอกจากการบันทึกตำนานลงในรูปของตัวอักษรแล้ว หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของเรื่องเล่าและลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่ลวดลายผ้าก็ถือเป็นหลักฐานได้เช่นเดียวกัน ในวัฒนธรรมผ้าของชาวเมียน จะมีประเพณีการปักลายผ้าที่มีความวิจิตรสวยงาม โดยลวดลายแต่ละอย่างล้วนแฝงไปด้วยความหมาย ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์

เหนือกรอบประตูบ้าน และผ้าพันศีรษะ (กล่องเปว) ของหญิงชาวเมียนจะมีการปักผ้าเป็นลาย “ลุ่มแจ่ว” ซึ่งแปลว่า อู้งตื้นลุ่มข่มงกร ทั้งนี้เพื่อใช้สำหรับการป้องกันสิ่งชั่วร้าย ที่ผ้าโพกศีรษะของผู้หญิงจะมีการปักลายลุ่มแจ่วไว้ด้วยเช่นกัน

กิจกรรมระหว่างบท: เปรียบเทียบข้อมูลระหว่าง
หลักฐานลายลักษณ์อักษรกับเรื่องเล่า

ให้นักเรียนเปรียบเทียบเปรียบเทียบข้อมูลระหว่าง
หลักฐานลายลักษณ์อักษรกับเรื่องเล่าที่เล่าโดย
นายแคะเว่น ศรีสมบัติ ผู้อาวุโสชาวเมียน

ลุ่มแจ่ว
(อู้งตื้นลุ่มข่มงกร)

ภาพที่ ๓.๖ ผู้หญิงชาวเมียนสวมผ้าพันศีรษะเพื่อความอบอุ่นและสวยงาม

ในขณะที่บนทางเกวจะมีลวดลายมากมายที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางและต่อสู้อย่างของชาวเมียนในสมัยโบราณ เช่น ลายหิว ที่แปลว่า ถนน หมายถึงการเดินทาง ลายเหยี่ยว ทำเป็นรูปคล้ายฟันเลื่อยถือว่าเป็นรั้วที่เซป้องกันศัตรู และลายรูปคนที่เรียกว่า “ชม” หมายถึงทหารที่มาปกป้องผู้คน เป็นต้น ลายทั้งหมดที่กล่าวมานี้เกี่ยวกับข้อ “เกีย เช่น ป้อง” และประวัติศาสตร์อื่นๆ ที่น่าค้นหาเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มนั้น ข้อมูลจากประวัติศาสตร์บอกเล่าที่มาจากความทรงจำ และลวดลายผ้าจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่ควรละเลย

ภาพที่ ๓.๗ ทางเกวของผู้หญิงชาวเมียนมักลวดลายสวยงาม แผงไปด้วยนัยทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

กิจกรรมระหว่างบท

ให้นักเรียนฝึกการจับใจความจากคำบอกเล่าเกี่ยวกับตำนานบนลายผ้า เล่าโดยนางเหมยสิน ช้างน้อยอำไพ

ภาพที่ ๓.๘ เหมยอย่าง วารวิโรจน์ (แช่ตั้ง) ชาวเมียนบ้านใหม่ปางคำ
กำลังเล่าเรื่องประวัติความเป็นมาของชาวเมียน ผ่านลายผ้าให้นักเรียนในหมู่บ้าน

๓.๔ ฝิ่นกับชาวเมียน

สมัยหนึ่ง คนไทยมักมีภาพจำว่าชาวเขาเป็นผู้ปลูกพืชเสพติดและทำลายชาติ แต่การมองอย่างผิวเผินเช่นนี้เป็นผลมาจากการไม่เข้าใจประวัติศาสตร์ ย้อนกลับไป ฝิ่นเคยเป็นรายได้สำคัญของประเทศไทยมาก่อน แต่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ รัฐบาลได้ประกาศให้เป็นสิ่งผิดกฎหมาย ส่งผลทำให้ ดร.สุชล มัลลิกะมาลย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การทบทวนความเข้าใจในเรื่องพื้นถิ่น “ชาวเขา” ในประเทศไทยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาเรือนชาวเมียนในเขตหุบเขาภูลึงกา ได้อธิบายว่า ในช่วงปลายทศวรรษ ๑๘๘๐ (ราว พ.ศ. ๒๔๒๕) สยามพยายามขึ้นไปจัดการปกครอง และเก็บภาษีในเมืองน่าน เพราะเป็นแหล่งปลูกฝิ่นขนาดใหญ่

ธุรกิจเกี่ยวกับฝิ่นจะเป็นการซื้อขายภายใต้ระบบผูกขาด โดยจะเป็นการขายผ่านผู้ได้รับสัมปทานเท่านั้น เรียกว่า “เจ้าภาษี” หรือ “นายอากร” ซึ่งมีหน้าที่เก็บรายได้ให้กับรัฐ ตามหลักการแล้วเจ้าภาษีจะต้องขายฝิ่นให้ได้มากกว่ามูลค่าการสัมปทานเพื่อที่ตนเองได้กำไร ชาวเมียนเป็นส่วนสำคัญของระบบเศรษฐกิจนี้ เพราะทำหน้าที่ปลูกฝิ่นและขายฝิ่นดิบให้กับเจ้าภาษี เพื่อขายออกสู่ตลาดอีกทอดหนึ่ง ดังรายงานว่าด้วยผลประโยชน์การเก็บภาษีฝิ่น ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๔๐) ซึ่งเป็นการจัดเก็บอย่างใหม่ เอกสารฉบับวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ความว่า

“...การภาษียาฝิ่นใน ศก นี้ เจ้าภาษีคนใหม่ให้ประมูลขึ้นมาเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม - สิ้นเดือนมีนาคม ๑๑๙ หกเดือน เป็นเงิน ๑๗๓๓ บาท ๒๓ อัฐ ... เจ้าภาษีคนเก่ารับผูกขาด ๓ ปี เงิน ๑๕๐๐ บาท คิด ๖ เดือนเท่ากับเงินมากกว่า ๓๔๘ บาท ๒๓ อัฐ

- ยาฝิ่นดิบที่มาจำหน่ายนั้นเป็นยาฝิ่นที่มาจากเมืองเชียงตุง ๓ ปี มีจำนวนยาฝิ่น ๑๗๐๐ จ้อย

- ย้อนนำเข้ามา ๖๐๐ จ้อย

- และมีฝิ่นที่พวกเข้ามั่วปลูกในเขตแขวงเมืองน่าน ประมาณ ๒๐๐ จ้อย...”

(จากเอกสารชั้นต้น: ร.๕ ม/ ๖๔ เรื่องรายงานการปกครองนครน่าน ประจำปี ร.ศ. ๑๑๙ มีเทียบการขึ้นเก่าและการจัดใหม่)

ภาพที่ ๓.๙ ไร่ฝิ่นที่เก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ภาพถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ โดย Robert L. Pendelton

จากเนื้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าพวก “เย้า” (เมียน) รวมถึงชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่งคือ “มั่ว” ในเมืองน่านสามารถผลิตฝิ่นได้ถึง ๒๐๐ จ้อย (“จ้อย” เป็นหน่วยเงินของทางล้านนาในสมัยก่อน) ซึ่งถือว่ามียอดก่อนข้างมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรบนภูเขาของน่านในเวลานั้น นอกจากนี้เมื่อย้อนกลับไป ๔ ปีก่อนหน้านี้พบว่า ภาษีจากรายได้อื่น ๆ ของชาวเมียนนั้นมีอีกหลายอย่าง จากข้อมูลของการเก็บภาษีส่งคลังหลวงสำหรับจ่ายราชการนั้นใน ร.ศ. ๑๑๕ พบว่ามีมากถึง ๑๖,๑๗๖ รูเปีย เงินดังกล่าวนี้มาจากการเก็บเงินจากค่าหางข้าว ค่านา ค่าขายโค กระบือ และช้าง ค่าหนังสือเดินทาง ภาษีจากการขายเกลือ และภาษีคร้วเรือน ๆ ละ ๔ รูเปีย โดยเก็บได้ทั้งหมด ๒๓๔ รูเปีย อัตราภาษีดังกล่าวนี้ถือว่าสูงเกือบ ๒ เท่าเมื่อเทียบกับคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ในสมัยนั้นนิยามว่าเป็น “คนป่าคนดอย” ซึ่งปกติเสียภาษีเพียง ๑-๒ รูเปียเท่านั้น ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนว่าเศรษฐกิจของชาวเมียนนั้นดีมาก (สุขล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๓) ถ้าหากคำนวณเงินจากภาษีคร้วเรือน ๆ ละ ๔ รูเปีย ที่เก็บได้ทั้งหมด ๒๓๔ รูเปีย แสดงว่าในเวลาจำนวนของครอบครัวอยู่ราว ๕๘.๕ ครอบครัว (ครอบครัวหนึ่งอาจมี ๔-๘ คน)

การเก็บภาษีย่อมสะท้อนการยอมรับในสถานภาพของชาวเมียนในฐานะพลเมืองนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อมีเจ้านายเสด็จ จากกรุงเทพฯ เสด็จยังหัวเมืองเหนือเมื่อใด ชาวเมียนจำเป็นต้องเดินทางมาเข้าเฝ้าเพื่อแสดงความจงรักภักดี ทำให้ทางการสยามถ่ายภาพของชาวเมียนในเวลานั้นไว้ด้วยในหลายเหตุการณ์ ซึ่งนับเป็นหลักฐานที่ทำให้เห็นถึงการแต่งกายของชาวเมียนในอดีตที่มีความแตกต่างไปจากปัจจุบัน สุขล มัลลิกะมาลย์ ได้ทำการสืบค้นภาพถ่ายเก่าทั้งที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติและสยามสมาคม ทำให้พบว่ามีเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น ๒ ครั้ง

ครั้งแรก การเสด็จตรวจราชการสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ เสด็จตรวจราชการภาคเหนือ ในปี ๒๔๕๙ ภาพนี้ชาวเมียนเดินนำขบวนอยู่ด้านหน้า บางคนถือเครื่องดนตรีและห่มสไบสีขาว ซึ่งเป็นการแต่งกายแบบสยาม (ภาพที่ ๓.๑๐)

ครั้งที่สอง การเสด็จตรวจราชการโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตปี ๒๔๖๕ ซึ่งเป็นการตรวจราชการและเปิดโรงเรียนในภาคเหนือจำนวน ๑๓ แห่ง เช่นที่เชียงราย, เชียงแสน, เชียงของ, เชียงคำ, เมืองเทิง, เมืองฝาง เป็นต้น จึงได้ผ่านบ้านม่วง อำเภอปง จึงมีภาพของกลุ่มชาวลื้อ ชาวไทใหญ่ และชาวเมียน มาเข้าเฝ้ารับเสด็จ (ภาพที่ ๓.๑๑ และ ๓.๑๒)

ภาพที่ ๓.๑๐ “ขบวนของคนต่างภาษาที่มารับเสด็จกรมพระยาภาณุพันธุฯ ที่จังหวัดน่าน ครั้งเสด็จตรวจราชการภาคเหนือ พ.ศ. ๒๔๕๙” (ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ภาพที่ ๓.๑๑ “สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ เสด็จประพาสที่ต่างๆ พวกเข้ามาเข้าเฝ้าที่ประทับแรม อ.บ้านม่วง เมืองปง” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ (ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ภาพที่ ๓.๑๒ “สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ เสด็จประพาสที่ต่างๆ พญาศิริ (พญาเข้า) เข้าเฝ้าที่ประทับแรม อ.บ้านม่วง เมืองปง” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕” (ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

๓.๕ ชาวเมียนในยุคนครศรีธรรมราช

ชีวิตอันสงบสุขของชาวเมียนต้องเปลี่ยนแปลงไปอันเป็นผลกระทบมาจากสงครามเย็น สงครามเย็นเป็นการต่อสู้กันระหว่างผู้นำโลกในเวลานั้นคือ สหรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียต โดยที่ใช้สงครามทางจิตวิทยา การต่อสู้กันทางเศรษฐกิจ และประเทศตัวแทนทำการรบกัน ทำให้โลกแบ่งข้างเป็น ๒ ขั้วคือ โลกเสรีประชาธิปไตย และคอมมิวนิสต์ตามลำดับ ในเวลานั้นคอมมิวนิสต์ถูกมองเป็นปีศาจร้ายที่จะล้มระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย และรวมถึงประเทศที่มีกษัตริย์ปกครองอีกด้วย จึงทำให้เกิดการต่อสู้กันนับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๑๐-๒๕๒๐ ชาวเขาบางกลุ่มในประเทศเพื่อนบ้านได้เลือกหนีถ้อยลัทธิคอมมิวนิสต์ เพื่อหวังจะเป็นอิสระจากการปกครองของรัฐบาลกลาง และความอยู่ดีศรีธรรมที่เคยได้รับ

นอกจากนี้ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เหมมาเจ็ดตุ้งได้เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลจีน ส่งผลทำให้ทหารจีนคณะชาติหรือที่รู้จักกันในชื่อ “ก๊กมินตั๋ง” หนีการตามล่าของทหารจีนคอมมิวนิสต์มายังแถบชายแดนไทย ลาว และพม่า บางส่วนได้อพยพเข้ามายังชายแดนไทยใกล้อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓^{๓๙} นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นไปทำให้พื้นที่แถบลาว จีนตอนใต้ และพม่าที่เคยสงบสุขนั้นต้องเต็มไปด้วยความวุ่นวายและไม่ปลอดภัย ชาวเขาหลายกลุ่มจึงได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาในไทย ซึ่งทางการไทยในเวลานั้นรู้สึกหวาดระแวงพวกชาวเขา ว่าอาจจะมีบางส่วนที่เป็นคอมมิวนิสต์ ในเวลานั้นรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขอการสนับสนุนจากรัฐอเมริกาเพื่อก่อตั้งตำรวจตระเวนชายแดน และคณะกรรมการสงเคราะห์ประชาชนไกลคมนาคม (ต่อมาเปลี่ยนเป็นสถาบันวิจัยชาวเขา) โดยมีเป้าหมายเพื่อขจัดปัญหาภัยคอมมิวนิสต์ในหมู่ชาวเขา ควบคุมและโน้มน้าวให้ชาวเขาจงรักภักดีต่อประเทศไทย^{๔๐}

ด้วยสภาพแวดล้อมทางการเมืองในเวลานั้น ทำให้ทางการไทยไม่แน่ใจว่าชาวเขาจำนวน ๙ กลุ่มหลัก ประกอบด้วย แม้ว (ม้ง) เย้า (เมี่ยน) มูเซอ (ลาหู่) ลีซอ อีเก้อ (อาข่า) กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น และขมุ จะเข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์หรือไม่ เนื่องจากรัฐมองว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีชำนาญพื้นที่ป่าเขาทำให้มีความสามารถด้านการรบ นับถือผี จึงง่ายต่อการชักจูงจิตใจ ต่างจากคนที่นับถือศาสนาพุทธ และพวกเขายังไม่ใช่คนไทย หรือมีสำนึกของความเป็นไทย ความคิดเหล่านี้เห็นได้ทั่วไปจากเอกสารที่ออกมาจากสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ^{๔๑} และหน่วยงานอื่นๆ ในเวลานั้น อย่างไรก็ตามในบรรดากลุ่มต่างๆ ทางภาคไทยตะวันตกระเวงกลุ่มชาวม้งมากที่สุด ตรงกันข้ามกับชาวเมียน

ที่ถึงจะอยู่ในกลุ่มเผ่าละว้า แต่ทางการไทยก็ไม่ได้มองว่าเป็นปัญหา เพราะเป็นกลุ่มที่มีผู้นำที่มีความสัมพันธ์กับรัฐไทยเป็นอย่างดี

ภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองนี้เอง รัฐบาลไทยและต่างชาติต่างร่วมกันส่งนักมานุษยวิทยา^{๓๒} สืบหาข้อมูลด้านต่างๆ ของชาวเขาไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจอย่างละเอียดลออ เพื่อนำข้อมูลต่างๆ ใช้สำหรับเรียนรู้เพื่อปกครองชาวเขา โน้มน้าวให้มาเป็นพวก รวมถึงพัฒนาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เพื่อไม่ให้เกิดคอมมิวนิสต์ใช้เป็นข้ออ้างในการชักจูงใจเข้าเป็นพวก ในช่วงนี้เอง จึงเกิดงานเขียนทั้งวิชาการและสารคดีเกี่ยวกับชาวเขามากมายในประเทศไทย

ดร.สุชล มัลลิกะมาลย์ ได้ทำงานวิจัยและค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับชาวเมี่ยนที่ภูลังกา ได้ให้ข้อมูลว่า โรเบิร์ต แอล. เพนเดลตัน (Robert L. Pendelton) ที่ปรึกษาด้านกรมเกษตรกรรมและประมงของรัฐบาลไทยได้เดินทางไปยังภูลังกาในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ (ค.ศ. ๑๙๓๘) โดยได้เดินทางออกจากอำเภอเชียงคำ ซึ่งในเวลานั้นอยู่ในเขตจังหวัดเชียงราย (ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดพะเยา) โดยได้บรรยายถึงสภาพบ้านเรือน และการทำไร่บนที่สูงหรือบนเนินเขาของชาวเมี่ยน เพนเดลตันได้ตั้งข้อสังเกตว่า คนเมืองพื้นราบทำนาในพื้นที่ราบ และกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงทำไร่ โดยคนสองกลุ่มนี้แยกจากกันโดยจะมีพื้นที่ว่างตรงกลางที่ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่

ในบันทึกของเขายังได้เล่าอีกว่า “...ที่หมายที่พวกเราพักแรมอยู่ที่หมู่บ้านเข่าที่ต้องเดินทางต่ออีกระยะทางประมาณหนึ่ง เราต้องเดินทางลุยห้วยลึกของห้วยน้ำคะเป็นหุบที่ถูกแยกออกไป เราเดินตัดผ่านไร่ของทั้งแม่ทั้งเข่า ในที่สุดเมื่อเวลาเย็นมาถึง พวกเราก็เดินทางถึงหมู่บ้านเข่าภูลังกา พญาศรีผู้ซึ่งเป็นผู้นำกำลังคอยที่จะต้อนรับพวกเราด้วยน้ำชา บ้านของเขาเป็นบ้านโครงอาคาร (ไม้) ที่สร้างอย่างดี ตกแต่งด้วยโต๊ะ และเก้าอี้...”^{๓๓}

ข้อความที่ยกมานี้มีปัญหาในเรื่องความคลาดเคลื่อนของข้อมูล เนื่องจากในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ นั้น “พญาศรี” (ต่าง จันควร) ไม่ได้เป็นผู้ปกครองภูลังกาแล้ว แต่หากเป็นท้าวหล้า (ต่าง เว็นลีน) ผู้เป็นลูกชายของพญาศรี ซึ่งพญาศรีเองได้เสียชีวิตก่อนที่ชาวเมี่ยนกลุ่มนี้จะย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่ภูลังกา ดังนั้น ข้อมูลเอกสารจึงอาจไม่จำเป็นที่จะต้องถูกต้องเสมอไปทั้งหมด สาเหตุที่รู้ถึงความผิดพลาดนี้เป็นผลมาจาก ดร.สุชล ได้ตรวจสอบข้อมูลดังกล่าวนี้จากเอกสารอื่นและจากคำบอกเล่าของชาวเมี่ยนจึงพบความผิดพลาดนี้ ในกรณีนี้นักเรียนจึงต้องพึงระลึกไว้เสมอว่า การเขียนประวัติศาสตร์นั้นต้องมีกระบวนการตรวจสอบหลักฐานอย่างรอบคอบ เรียกกันว่า “การวิพากษ์ภายใน” (internal criticism) นั่นเอง

ภาพที่ ๓.๑๓ ภรรยาของผู้ปกครองชาวเมียนมาที่ภูลังกา
(ที่มา: Robert Pendelton)

ภาพที่ ๓.๑๔ หมู่บ้านภูลังกาของชาวเมียนมา
(ที่มา: Robert Pendelton)

ในเวลานั้น เพนเดลตันได้ถ่ายภาพไว้จำนวนหนึ่ง น่าเสียดายที่ไม่มีภาพของตัวหัวล้าน มีเพียงภาพของภรรยาที่เครื่องแต่งกายประดับด้วยเครื่องเงินจำนวนมาก ซึ่งเป็นการบ่งบอกสถานะทางสังคมว่ามีความร่ำรวย นอกจากนี้ เพนเดลตันยังถ่ายภาพของหมู่บ้านภูลังกาเอาไว้อีกด้วย โดยบ้านส่วนใหญ่มุงด้วยหญ้าคา ยกเว้นบ้านอยู่หลังหนึ่งหลังต้นไม้ที่มุงด้วยกระเบื้องแบบแป้นเกล็ด หมายถึงรู้ว่าบ้านหลังนี้เองคือบ้านของผู้นำชาวเมียนมา ภาพชุดนี้ปัจจุบันเก็บรักษาเป็นดิจิทัลที่ UWM Libraries ของมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา

หลังจากนั้นอีกหลายปี ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ วันซ พุกษศรี นักวิจัยสถาบันวิจัยชาวเขา ได้เข้าไปหมู่บ้านภูลังกาและทำการสัมภาษณ์ประวัติความเป็นมาของชาวเมียนมา^{๔๔} เพื่อใช้เป็นข้อมูลส่วนหนึ่งของนโยบายการจัดการชาวเขา การให้สัญชาติ และสำรวจวิถีชีวิตของชาวเขาเพื่อนำไปสู่การพัฒนา หลังจากนั้นได้เขียนรายงานในรูปแบบบทความชื่อว่า “เข้าบ้านภูลังกา ตำบลผาซางน้อย อำเภอปางงิ้ว จังหวัดเชียงราย ๘ พฤศจิกายน - ๒๔ ธันวาคม ๒๕๐๔” รวมเล่มตีพิมพ์ใน *ดงภูผาม* ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘

เมื่อสถานการณ์คอมมิวนิสต์รุนแรงขึ้นทำให้มีการส่งนักวิจัยทั้งชาวไทยและต่างประเทศเข้าไปยังภูลังกามากขึ้น ตัวอย่างเช่นระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ดากลาส ไมล์ (Douglas Miles) ได้ทำวิจัยเรื่อง *Research in the Yao Village of Phulangka, Amphur Pong, Changward Chiengrai* ปัจจุบันเอกสารชุดนี้เก็บอยู่ที่ห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การวิจัยของไมล์ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกาผ่านสถาบันวิจัยชาวเขา

ไมลส์มีโจทย์การศึกษาหลักที่ต้องการเข้าใจระบบการทำเกษตรแบบไร้เมล็ดลอย และระบบแรงงานของชาวเมียน ทั้งนี้เพื่อต้องการเข้าใจว่าเมื่อชาวเมียนเลิกปลูกฝิ่นแล้ว จะต้องปรับตัวอย่างไร โดยไม่ใช่ฝิ่นมาแลกอาหารและสิ่งจำเป็นต่างๆ จากการศึกษาของไมลส์ เขาได้บันทึกว่า คนกลุ่มนี้กระจายตัวอยู่ในจีน เวียดนาม ลาว และไทย จึงอาจส่งผลต่อความมั่นคงได้ ระบบของสังคมของชาวเมียนปกครองโดยกลุ่มผู้อาวุโส บรรพบุรุษของชาวเมียนที่ถูกล้างกาเข้ามาเมืองน่านประมาณศตวรรษที่แล้ว และได้รับตำแหน่ง “ศรีสมบัติ” ซึ่งมอบหมายสิทธิในการตัดสินคดีความ เก็บส่วยแรงงาน และเก็บภาษีจากพวกเขา ในภูมิภาค ผู้สืบทอดของผู้ได้รับตำแหน่งนี้ย้ายมาอยู่ที่ภูลังกาเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้ว (นับย้อนไปจาก พ.ศ. ๒๕๑๐) ซึ่งหลังจากนั้นท้าวหล้าได้รับตำแหน่งเป็นกำนันภายใต้การปกครองของรัฐไทยสมัยใหม่

เสริมความรู้

บันทึกของผู้ร่วมเหตุการณ์ถือเป็นหลักฐานสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจสภาพเหตุการณ์ในเวลานั้นได้เป็นอย่างดี แต่เอกสารทางประวัติศาสตร์ก็สามารถมีอคติได้ เช่นถ้าบันทึกจากมุมมองของฝ่ายรัฐบาลก็ย่อมมองคอมมิวนิสต์เป็นผู้ร้าย ทั้งๆ ที่เราควรตั้งคำถามว่า เพราะเหตุใดจึงมีคนบางกลุ่มเลือกที่จะเข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์ ในหนังสือเรื่อง เสี่ยงปืนดับที่เชียงรายและพะเยา เขียนโดย พล.ต.ศิริ ทิวะพันธุ์, พ.อ.นริศ ศรีเนตร, พ.ท.วีระวัต ปีตะนิละผลิน, และ พ.ท.สมจริง สิงห์เสนี ได้ให้ภาพสถานการณ์คอมมิวนิสต์ในประเทศไทยไว้เป็นอย่างดี แต่ก็ต้องอ่านด้วยการตระหนักไว้ว่าเอกสารนี้เขียนขึ้นจากฝ่ายรัฐบาล ขอตัดบางช่วงบางตอนมาดังนี้

ประวัติการก่อการร้ายของคอมมิวนิสต์ในภาคเหนือ

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ประเทศไทยของเรานั้น คอมมิวนิสต์ได้ดำเนินการแทรกซึมเพื่อบ่อนทำลายโค่นล้มระบอบการปกครองในปัจจุบันมาเป็นเวลาช้านาน แต่เนื่องจากประชาชนทั่วไปไม่นิยมเลื่อมใส เพราะเห็นว่าลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นไม่เหมาะสมกับชีวิตของคนไทย ประกอบกับรัฐบาลได้พยายามใช้มาตรการต่อต้านอยู่ทุกวิถีทางตลอดมา จึงทำให้การแทรกซึมบ่อนทำลายของคอมมิวนิสต์ไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ถึงกระนั้นก็ตามคอมมิวนิสต์ก็ยังมีได้หยุดยั้งยังคงดำเนินงานอย่างเงียบๆ เสมอมา

หลังจากที่จีนคอมมิวนิสต์สามารถเอาชนะรัฐบาลเจียงไคเช็คครอบครองพื้นแผ่นดินใหญ่ได้ในปี ๒๔๙๒ แล้ว พรรคคอมมิวนิสต์จีน (พคจ.) ได้หันมาสนับสนุนการดำเนินงานของคอมมิวนิสต์ไทยอย่างจริงจัง ทำให้การเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยเป็นไปอย่างกว้างขวางจนถึงขั้นประกาศจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) เพื่อดำเนินการก่อการร้ายในประเทศไทยภายใต้การสนับสนุนของจีนในปี ๒๔๙๒ นั้นเอง

ตั้งแต่ปี ๒๔๙๕ เป็นต้นมา พคท. ได้เริ่มส่งคนเดินทางไปรับการศึกษาอบรมในประเทศไทยโดยครั้งแรกได้ส่งไป ๕๐ คน และเมื่อเรียนจบแล้วคนพวกนี้ได้กลับมาปฏิบัติงานอยู่ตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

สำหรับในภาคเหนือนี้ ในปี ๒๔๙๗ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ส่งผู้ปฏิบัติงานจำนวนหนึ่งเดินทางจากประเทศจีนผ่านเข้ามาทางประเทศลาว เพื่อสืบสภาพหาข้อมูลในการปลุกระดมมหาสมัชช โดยมุ่งเข้าหาบรรดาชาวเขาที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนเขตจังหวัดน่านและจังหวัดเชียงรายเป็นอันดับแรก และหลังจากสามารถปลุกระดมในหมู่ชาวเขาได้ในบางพื้นที่แล้ว ในปี ๒๕๐๗ พคท. จึงได้คัดเลือกชาวเขาจำนวนหนึ่งเดินทางไปรับการศึกษาวิชาการเมืองและการทหารเป็นรุ่นแรกที่เมืองฮัวบิ่นหือในประเทศเวียดนามเหนือ และเมื่อจบการศึกษาแล้วชาวเขาเหล่านี้ได้เดินทางกลับภูมิลำเนาของตนในปี ๒๕๐๘ เพื่อเตรียมงานด้านมวลชนไว้รอรับสมัชช พคท. ที่จะติดตามเข้ามาภายหลัง

ในปี ๒๕๐๙ ได้มีสมัชชของ พคท. จำนวนหนึ่งเดินทางเข้าสู่พื้นที่ ตามที่ชาวเขาผู้ผ่านการศึกษาอบรมดังกล่าวแล้วได้เตรียมไว้ให้ในเขตจังหวัดน่านและเชียงราย สมัชชที่เดินทางเข้ามาครั้งนี้จะทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะทางด้านการเมืองและการทหารแก่มวลชนชาวเขาต่อไป

เนื่องจากภูมิประเทศทั่วไปในภาคเหนือเป็นป่าเขาและทุรกันดารยากแก่การเข้าถึง จึงเป็นการง่ายต่อการที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์จะปลุกระดมโฆษณาชวนเชื่อแก่ชาวเขาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น การขยายงานด้านมวลชนของ พคท. จึงเป็นไปอย่างกว้างขวางชั่วระยะเวลาไม่นานนัก พคท. ก็สามารถรวบรวมชาวเขาในเขต อ.เทิง, อ.เชียงของ, อ.เชียงคำ (ปัจจุบันขึ้นกับ จ.พะเยา) จว.เชียงราย, อ.ทุ่งช้าง, อ.ปัว จ.น่าน, อ.นครไทย จ.พิษณุโลก, อ.หล่มเก่า, อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์, อ.ด่านซ้าย จ.เลย, อ.แม่สอด,

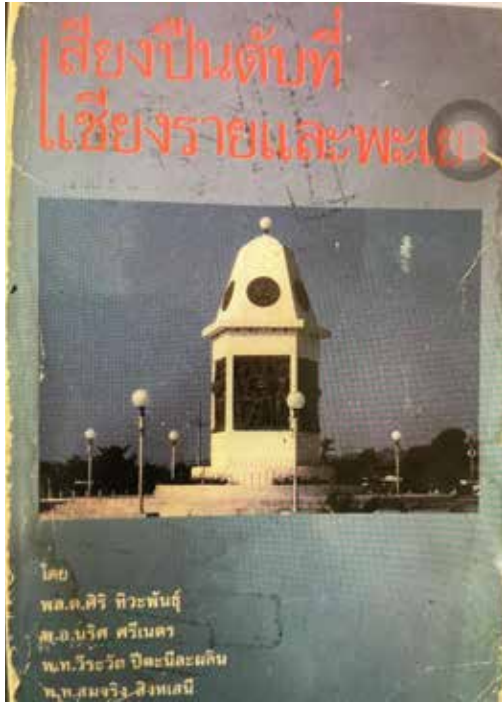
อ.อุ้งผาง จ.ตาก ไว้ในอิทธิพลได้จนเกือบหมดสิ้นในปี ๒๕๑๐ หลังจากนั้น พคท. ก็ได้เปิดฉากการต่อสู้ด้วยอาวุธกับเจ้าหน้าที่ในภาคเหนือขึ้น โดยครั้งแรก ผกค. ได้ต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ที่ใช้กำลังเข้าปิดล้อมเพื่อจับกุมสมาชิก พคท. หน่วยย่อยที่ ๒๕ ที่บ้านน้ำปาน ต.นาไร่หลวง อ.ทุ่งช้าง จ.น่าน เมื่อวันที่ ๒๖ ก.พ. ๑๐ จึงนับได้ว่า เหตุการณ์ในวันนั้นเป็นวัน “เสียงปืนแตก” ในภาคเหนือเป็นครั้งแรก ต่อมา พคท. ได้ขยายการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ต่าง ๆ ออกไปอย่างกว้างขวาง ตามลำดับ เหตุการณ์ที่สำคัญ ดังนี้

- ๙ พ.ค. ๑๐ ที่ บ.แม่ขุนห้วยชมพู ต.ยางฮอม อ.เทิง จ.เชียงราย
- ๒๔ ธ.ค. ๑๐ ที่ บ.หนูกี้ ต.พบพระ อ.แม่สอด จ.ตาก
- ๒๐ พ.ย. ๑๑ ที่ บ.ห้วยทรายใต้ อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
- ๒๙ พ.ย. ๑๑ ที่ บ.เล่าลือ อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
- ๒ ส.ค. ๑๙ ที่ บ.เป็งเคล็ง อ.อุ้มผาง จ.ตาก
- ๑๖ พ.ค. ๒๑ ที่ บ.ห้วยขี้มูก ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

๓.๖ สมัยย้ายหมู่บ้าน: ผลกระทบจากสงครามเย็น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตจึงเปี่ยมไปด้วยสีสัน จากการวิจัยพบว่า ข้อมูลการย้ายหมู่บ้านของชาวเมียนจากภูลังกามายังบ้านใหม่ปางค่ามักสั้น ๆ ไม่ได้ให้รายละเอียดของเหตุการณ์ และความรู้สึกของชาวเมียนในช่วงเวลานั้น ในขณะที่เรื่องราวการย้ายหมู่บ้านและผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนับจาก พ.ศ. ๒๕๑๑ นั้นยังคงแจ่มชัดอยู่ในความทรงจำของชาวบ้านเป็นจำนวนมาก ประวัติศาสตร์ความทรงจำและประวัติศาสตร์บอกเล่าจึงมีประโยชน์อย่างมากต่อการเติมเต็มเรื่องราวในอดีต และบอกเล่าเรื่องราวของคนตัวเล็กตัวน้อยในสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ประชาชน เพื่อให้เข้าใจประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานี้มากขึ้น ควรจะชมคลิป์วิดีโอการสัมภาษณ์ชาวเมียน และสารคดีพร้อมกันไปด้วย

ชาวเมียนที่บ้านใหม่ปางค่าเล่าตรงกันว่า สาเหตุที่นำไปสู่การย้ายหมู่บ้านเกิดขึ้นจากการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ไทยกับคอมมิวนิสต์ เหตุการณ์ตอนนั้นเริ่มต้นจากมีคอมมิวนิสต์มายิงตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ตายที่หน้าบ้านครูใหญ่ ทำให้ทางการไทยส่งทหารเข้ามาปราบปรามในเขตของหมู่บ้านชาวม้ง (มั่ว) อย่างหนัก ส่งผลทำให้ชาวเมียนต้องอพยพหนีกันทั้งหมู่บ้าน บางส่วนหนีไปบ้านสะะ บางส่วนไปเชียงคำ หรือบางส่วนไปบ้านหนองบัว

ภาพที่ ๓.๑๕ หนังสือเสียงปืนดับที่เชียงราย
และพะเยา

ดาบตำรวจ พิชัย ศรีสมบัติ อายุ ๖๗ ปี (สัมภาษณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๖) เล่าให้ฟังว่า ทหารมากวาดล้าง “ตอนนั้นมันมีมั้งกับเข้า อยู่ด้วยกัน ญาติทางผู้ใหญ่ ก็มีคุณลุงกับ คุณพ่อนี้ ก็ไปบอกกับทหารว่าคนตีมันก็มีอยู่ คนไม่ตีมันก็มีอยู่ไม่กี่คน มันก็แฝงอยู่ในคนดี เราก็บอกไม่ได้ว่าคนไหนดีไม่ดี ไม่ควรจะเหมา รวมหมด ทางทหารก็ฟังที่คุณลุงพูด เขาก็เลย ไม่ทำ เลยให้แยกชาวเข้ากับชาวม้งออกไป คนละส่วนกัน คนม้งพอดตกกลางคืนก็หนีไป หมดเลย ไม่รู้หนีไปที่ไหนกัน ในส่วนของตัวเอง จากภูลึงกาฬก็หนีมาปางค่า จำไม่ได้แล้วว่า มาอยู่เป็นเดือนหรือว่าวันที่เท่าไร ตอนที่ มี คอมมิวนิสต์ยิงตำรวจตาย จากนั้นก็หนี ไปอยู่บ้านหนองบัว” (อ้างบทสัมภาษณ์จาก สุขล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๓)

จะเห็นได้ว่าข้อมูลจากความทรงจำนั้น ชาวบ้านมักจะจำเรื่องวันเดือนปีได้ไม่ค่อย ชัดเจน ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติ ดังนั้น จึงต้องสัมภาษณ์บุคคลอื่นด้วยเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

ภาพที่ ๓.๑๖ พิชัย ศรีสมบัติ อดีตตำรวจตระเวนชายแดน

กิจกรรมระหว่างบท

คลิปฝึกสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์บอกเล่า

ให้นักเรียนฟังคำสัมภาษณ์เพิ่มเติมของนางเหมยสิน ช่างน้อยอำเภอ เพื่อฝึกการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าด้วยการจับใจความ ได้ที่

ภาพที่ ๓.๑๗ นางเหมยสิน ช่างน้อยอำเภอ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในสมัยคอมมิวนิสต์

นางเหมยสิน ช่างน้อยอำเภอ อายุ ๕๘ ปี (สัมภาษณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๖) ได้เล่าว่า สถานการณ์เริ่มรุนแรงขึ้นอย่างมากในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๐๙ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ทางกรมไทยได้ส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิด ทำให้ต้องย้ายหมู่บ้านกันในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ บางส่วนลงมาอยู่ที่บ้านปางค่า บางส่วนย้ายไปอยู่เชียงคำ และบางส่วนย้ายไปน่าน เมื่อย้ายหมู่บ้านลงมาที่บ้านปางค่า ชาวบ้านบางส่วนได้เริ่มสร้างบ้านขึ้นชั่วคราว และทำไร่ทำนา จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๑๙ จึงเริ่มมีครู ตชด. เข้ามาสอนหนังสือ และมีการตั้งค่ายทหารขึ้นบริเวณหมู่บ้านเพื่อป้องกันคอมมิวนิสต์ ความรู้สึกของคนในหมู่บ้านช่วงเวลานั้นรู้สึกหวาดกลัวอย่างมาก เพราะมีการยิงกันไม่เว้นแต่ละวัน อีกทั้งรอบหมู่บ้านมีการวางระเบิดเอาไว้ ซึ่งแม้ว่าจะเก็บกู้ไปบางส่วนแล้ว แต่ก็ยังมีหลงเหลืออยู่บ้าง (สัมภาษณ์ นางเหมยสิน ช่างน้อยอำเภอ วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๖๖)

นางเหมยสิน ครีสมบัติ หรือในอีกชื่อที่ ตชด. ตั้งให้คือ พิศมัย ในวัย ๗๕ ปี เป็นลูกของท้าวหล้าผู้นำชาวเมี่ยนในอดีต ได้เล่าเหตุการณ์ในช่วงเวลาที่ต้องอพยพหนีภัยสงครามคอมมิวนิสต์จากภูถ้ำกามายังบ้านใหม่ปางค่า ภาพของเหตุการณ์และความรู้สึกยังคงชัดเจนในความทรงจำและสีหน้าท่าทางของนางเหมยสิน นางเหมยสินได้เล่าให้ฟังว่า

“ตอนนั้นกลัวนั้นกลัวนี่ เสียงเครื่องบินระเบิด ยาก็ใจไม่ดีและก็ดูเครื่องบิน บอกชาวบ้านบอกพ่อแม่ว่าเราจะหนีไปที่ไหน ไปอยู่ที่ไหน หลบไปที่ไหน เขาบอกว่า ไม่ต้องไปหรอก ต้องอยู่ที่นี้ อยู่ที่บ้าน หลบอยู่ หมอบอยู่ในบ้าน ที่ทหาร

กิจกรรมระหว่างบท

คลังสัมภาษณ์ฝึกประวัติศาสตร์บอกเล่า

ให้นักเรียนฟังคำสัมภาษณ์เพิ่มเติมของนางเหมยฮิน ศรีสมบัติ เพื่อฝึกการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าด้วยการจับใจความได้ที่

ภาพที่ ๓.๑๘ นางเหมยฮิน ศรีสมบัติ ผู้เคยอยู่อาศัยที่บ้านภูลังกาก่อนจะย้ายมาที่บ้านใหม่ปางค่า

เขาสั่งเราหลบ บอกว่า หมอบอยู่ในบ้าน อย่าออกประตู นอกประตูนี้ออกไม่ได้ ถึงว่าจะทำอะไรก็อย่าไปเปิดประตู เขาบอกว่า เราอยู่ดี อยู่หนึ่ง ก็ไม่เป็นไร ถ้าเสียงปืนหยุดแล้ว พวกตำรวจทหารเขาก็มาเดินรอบบ้านถามชาวบ้านปลอดภัยไม่ปลอดภัย

...

หัวใจสั้น ตัวอยู่ไม่หนึ่ง ใจก็คิดจะไปหมอบอยู่ที่ไหน คิดจะไปข้างนอก หาที่ที่มีต้นไม้ใหญ่ๆ จะหมอบอยู่ ก็ไม่กล้าออก ที่มีสองคนพ่อลูก เขาบอกไม่ต้องออกนะ เขาสั่งไว้ว่าอย่าเปิดประตู อย่าออก เสียงปืนดัง เสียงระเบิดดังก็ต้องหมอบอยู่ในบ้าน อย่าไปออกนอกบ้าน ไม่ดี เดี่ยวโดนลูกหลง เขาบอกว่า เสียงปืนดังเกินไป แกก็บอกว่า สงสัยอยู่ไม่ได้แล้ว วิ่งออกข้างนอกเลย วิ่งไปหาต้นไม้บัง ที่นี้โดนลูกกระสุน ถูกทั้งลูกทั้งพ่อ ตายทั้งสองคน เขาไม่ฟัง คนที่หมอบอยู่ที่บ้านไม่เป็นไร ที่มีสองพ่อลูกนี้

ตอนเวลานอนนี่ไม่หลับนะ นอนไม่หลับนี่ไม่ได้ฝันอะไร ในใจคิดว่า ฟังไว้กลัวที่เสียงตอนค่าๆ หน้อย ถ้าเห็นแสงไฟ ไฟฉายนี่แจ้งนิดเดียว เขาก็ยิงแล้ว เขาบอกชาวบ้าน บอกว่า ห้ามชาวบ้านออกไป อย่าไปกำไฟฉาย ถ้าจุดไฟที่ไหน เขาก็ยิงมา เขาสั่งไว้ ไม่กล้าออกเลย เวลาเข้านี้ดับไฟหมด หมอบอยู่ในหลุม อย่าให้จุดไฟที่ไหน ตะเกียงเขาก็ห้ามไม่ให้จุด”

แม้ว่าเหตุการณ์นี้จะผ่านไปเนิ่นนานแล้วร่วม ๕๐-๖๐ ปี แต่ก็สร้างความทรงจำที่น่าหวาดกลัวให้กับบางเหยงยิบ ลักษณะของประวัติศาสตร์เช่นนี้เรียกกันว่า ประวัติศาสตร์บาดแผล (Wounded history) ซึ่งเป็นรูปหนึ่งของประวัติศาสตร์ความทรงจำ (Memory history) ซึ่งจะเห็นได้ว่าเรื่องราวเหล่านี้ไม่ได้รับการบันทึกเอาไว้ในเอกสารประวัติศาสตร์โดยทั่วไป เพราะบางครั้งเป็นเรื่องที่อาจทำให้ฝ่ายภาครัฐและบุคคลที่เกี่ยวข้องถูกวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ลบ แต่ประวัติศาสตร์บาดแผลและความทรงจำนี้เองที่จะช่วยทำให้เราสามารถแก้ปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์ขึ้นที่รุนแรงซ้ำรอยอีกในปัจจุบัน

หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นต้นมา สถานการณ์คอมมิวนิสต์ก็สิ้นสุดลง เนื่องจากรัฐบาลไทยสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ผ่านคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๖๖/๒๕๒๓ เรื่อง นโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ที่วางแนวปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติต่อผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์หรือผู้หลงผิดให้เข้ามอบตัว หรือที่จับได้อย่างเพื่อนประชาชนร่วมชาติ โดยไม่มีการดำเนินคดีย้อนหลัง ยกเว้นคนที่มีความผิดร้ายแรง ทำให้สถานการณ์คอมมิวนิสต์ในพื้นที่นี้สิ้นสุดลง ไม่นานนักความเจริญต่าง ๆ เริ่มเข้ามาในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นโครงการหลวงปางค่าที่ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ และโดยเฉพาะในปี พ.ศ.๒๕๓๕ ไฟฟ้าได้เริ่มเข้ามาพร้อมกับถนนที่พัฒนามากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของคนในหมู่บ้านในที่สุด

ความจริงแล้วมีกรณีของประวัติศาสตร์บาดแผลในประเทศไทยอีกหลายกรณีที่น่าสนใจ เช่น กรณีประวัติศาสตร์ของตากใบ จังหวัดปัตตานี กรณีการฆ่าคอมมิวนิสต์ของภาครัฐด้วยการฆ่าคนในถังน้ำมันที่เรียกกันว่า “ถังแดง” ที่จังหวัดพัทลุง กรณีของกบฏฝอยในภาคอีสาน เป็นต้น ประวัติศาสตร์บาดแผลเป็นประเด็นที่รัฐไทยยังไม่ส่งเสริมให้ศึกษากันมากในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะบางกรณียังมีความอ่อนไหวอยู่มาก แต่หากนักเรียนไม่ได้เรียนรู้เลยก็จะขาดความเป็นเห็นอกเห็นใจทางประวัติศาสตร์ (historical empathy) เพื่อนำประวัติศาสตร์มาเป็นบทเรียนไม่ให้เกิดความผิดพลาดเหมือนในอดีต ดังนั้น ครูอาจเลือกกรณีใดกรณีหนึ่งขึ้นมาเพื่ออธิบายปัญหาของการใช้ความรุนแรงของรัฐในอดีต แล้ววกเถียงกับนักเรียน เพื่อหาทางออกร่วมกัน และวิธีการเยียวยาความรู้สึกของผู้ถูกระทำ

๓.๗ สรุปพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาวเมียนที่ภูลังกา

หลักสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า คือ

ประการแรก การนำเรื่องราวที่เป็นเรื่องเล่าที่ไม่ปะติดปะต่อมาประกอบร้อยให้เป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมา โดยผ่านกระบวนการตรวจสอบจากข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ จากนั้นจึงจัดแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ (periodization)

ประการที่สองคือ การวิเคราะห์ตีความเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาว่า เพราะเหตุใดเหตุการณ์นั้น ๆ จึงเกิดขึ้น เกิดขึ้นด้วยสาเหตุใด และส่งผลอย่างไร

นอกจากนี้แล้ว ที่สำคัญด้วยสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าและความทรงจำ คือ การตั้งคำถามว่าทำไมผู้เล่าเรื่องจึงยังคงจดจำเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้น เรื่องที่เล่ามีนัยอะไร ทำไมผู้เล่าจึงเลือกเล่าเหตุการณ์นั้น ๆ เรื่องที่เล่าระหว่างผู้ถูกกระทำและผู้กระทำ เช่น ระหว่างชาวเขากับเจ้าหน้าที่รัฐในเหตุการณ์เดียวกันนั้นมีความแตกต่างกันหรือไม่ ถ้าแตกต่างกัน แตกต่างกันเพราะอะไร

ในเบื้องต้น ขอสรุปเหตุการณ์ต่าง ๆ จากข้อมูลประวัติศาสตร์ข้างต้น โดยแบ่งช่วงเวลาเป็น ๔ สมัย ดังนี้

สมัยที่ ๑ สมัยตำนาน และแรกอพยพ เป็นเรื่องราวในยุคกำเนิดชาวเมียนในจีน จากนั้นเดินทางออกมาจากจีนสังเกตได้ว่าเป็นการอพยพจากเหนือลงใต้ โดยเรื่องราวดังกล่าวได้รับการบันทึกไว้ใน “เกีย เซิน ป็อง” ลวดลายผ้า และความทรงจำ เรื่องราวในยุคตำนานนี้สะท้อนว่าเดิมทีชาวเมียนเคยอยู่ภายใต้การปกครองของชาวจีนมาก่อน

สมัยที่ ๒ สมัยเจ้านครน่านลำดับที่ ๖๒-๖๓ เป็นยุคแรกเริ่มของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวเมียนในเมืองน่านที่อยู่ภายใต้การปกครองของสยาม ชาวเมียนเดินทางอพยพออกมาจากประเทศจีนตอนใต้ด้วยแรงผลักดันทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะเหตุการณ์สู้รบกันระหว่างรัฐบาลคอมมิวนิสต์กับจีนคณะชาติ เมื่อเข้ามาถึงอาณาบริเวณของนครน่าน จันทวนจึงได้ทูลขอเจ้าเมืองน่าน สันนิษฐานว่าในเวลานั้นเป็นเจ้านันทวรฤทธิเดช เพื่ออยู่อาศัยและทำมาหากิน ด้วยความรู้ความชำนาญด้านการปลูกฝิ่น จึงทำให้เจ้าเมืองน่านพระราชทานยศให้เป็น “พญาศรีศรีสมบัติ” เพื่อปลูกฝิ่นและเก็บส่วยเก็บภาษีส่งให้หลวง โดยเวลานั้นอาศัยอยู่ที่ดอยวาวและผาช้าง ปกครองทั้งชาวเมียนและชาวม้งที่ตามอพยพมาพร้อมกันจากจีนและลาวด้วย

จากประวัติศาสตร์บอกเล่า คาดการณ์ว่าพญาศรีน่าจะเสียชีวิตลงในช่วงปี พ.ศ.๒๔๖๖-๒๕๖๗ ท้าวหล้าผู้ซึ่งเป็นลูกชายของพญาศรีจึงย้ายหมู่บ้านขึ้นมาตั้งบนดอยภูลังกาแห่งนี้ หลังจากนั้น กลุ่มของชาวเมียนก็กลายเป็นประชากรหลักของภูลังกา และตั้งชื่อภูแห่งนี้ว่า “ปิ่นจาเบาะ” แปลว่า “สถานที่ของเทวดา” ยึดถือเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์

สมัยที่ ๓ สมัยสงครามคอมมิวนิสต์ นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ ๒๔๙๐ เป็นต้นมา ได้มีการเคลื่อนย้ายเข้ามาของจีนคณะชาติ และการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ จนเมื่อหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ สถานการณ์คอมมิวนิสต์ได้กลายเป็นปัญหาสำคัญของรัฐบาลไทย และรุนแรงมากขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๐๙ เนื่องจากมีการต่อสู้ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐไทย กับคอมมิวนิสต์และชาวม้งบางส่วนที่เป็นคอมมิวนิสต์ เมื่อมีระเบิดทิ้งลงบนภูลังกา จึงทำให้ชาวเมี่ยนอพยพหนีตายลงมายังบ้านใหม่ปางค่าเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ซึ่งเดิมเป็นไร่ของชาวเมี่ยนมาก่อน

ในช่วงเวลานี้ชาวบ้านยังไม่กล้าที่จะสร้างบ้านทำด้วยไม้ที่ถาวร แต่สร้างเป็นกระท่อมชั่วคราว ในช่วงนี้ ทหารได้มาตั้งฐานปืนใหญ่และหน่วยทหารในพื้นที่รอบหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันยังเหลือร่องรอยของสนามเพลาะบนภูเขาทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๒๓ ชาวบ้านไม่สามารถทำอะไรได้ปกติ และต้องกลับบ้านก่อนมืด เพราะมีการประกาศเคอร์ฟิว บางวันมีการยิงปืนใหญ่ ชาวบ้านต้องอยู่ด้วยความหวาดกลัว มีบางครอบครัวที่สมาชิกต้องเสียชีวิต เพราะถูกยิงจากพวกคอมมิวนิสต์ แต่ในทางตรงกันข้ามเศรษฐกิจการค้าในหมู่บ้านกลับเจริญขึ้น เพราะบางครอบครัวซื้อของมาขายพวกทหาร ภายหลังปี ๒๕๒๓ พื้นที่ภูลังกาได้รับการประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ จึงทำให้ชาวบ้านมั่นใจว่าจะไม่สามารถย้ายกลับไปภูลังกาได้อีก หลังจากนั้นจึงเริ่มมีการสร้างบ้านถาวรมากขึ้น และชาวบ้านได้ลงหลักปักฐาน

สมัยที่ ๔ สมัยปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ในปี ๒๕๓๐ ได้มีการก่อตั้งโครงการหลวงปางค่าขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของหมู่บ้านชัดเจน ทั้งนี้เพราะมีการส่งเสริมการปลูกพืชเมืองหนาว เช่น มะเขือเทศ เมล่อน ฯลฯ ส่งผลทำให้รายได้ของชาวเมี่ยนเพิ่มมากขึ้น แตกต่างจากก่อนหน้านี้ที่ปลูกเฉพาะพืชไร่และพืชอาหารสัตว์ เช่น ข้าวโพด

นอกจากนี้ ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนี้ ชาวบ้านจำนวนหนึ่งยังได้เดินทางออกไปทำงานยังต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นฮ่องกง ซาอุดีอาระเบีย เกาหลีใต้ ไต้หวัน คนเหล่านั้นได้ส่งเงินกลับบ้าน และทำให้สภาพของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป มีการปลูกสร้างบ้านขนาดใหญ่สร้างด้วยปูนซีเมนต์ มุงหลังคาด้วยกระเบื้อง มีความมั่นคงมากขึ้น และส่งลูกหลานไปเรียนในเมืองใหญ่ๆ ในช่วงเวลาดังกล่าวยังเป็นช่วงที่ถนนและไฟฟ้าเข้าถึงหมู่บ้าน ทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เพราะต้องหาเงินมากขึ้นเพื่อซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้เกิดแรงกดดันทางเศรษฐกิจ

การจัดแบ่งยุคสมัยทั้ง ๔ ช่วงเวลาดังกล่าวนี้ นักเรียนและคุณครูอาจมีความเห็นที่แตกต่างกันไปได้ เช่น อาจใช้สมัยเมื่อพญาศรีเป็นผู้นำชาวเมี่ยนเป็นตัวแบ่งยุค หรืออาจจะยึดเอาพื้นที่ภูลังกาเป็นตัวตั้งในการแบ่งเป็นภูลังกาสมัยก่อนพญาศรี ภูลังกาสมัยพญาศรี และ

ภาพที่ ๓.๑๙ สภาพภายในหมู่บ้านปางค่าปัจจุบัน

ชาวเมียนม้ายอพยพมายังบ้านใหม่ปางค่า เป็นต้น ซึ่งการจัดแบ่งยุคสมัยที่แตกต่างกันนี้ก็ขึ้นอยู่กับประเด็นที่ต้องการศึกษา เช่น หากเอาเรื่องเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินก็อาจเอาพื้นที่คือ ภูลังกาเป็นตัวตั้ง แต่ถ้าต้องการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างพญาศรีกับเจ้าเมืองน่านก็ควรให้ความสำคัญกับยุคสมัยของพญาศรีและยุคสมัยหลังจากนั้น เป็นต้น

กิจกรรมทำยบท

๑. ฝึกการจับประเด็นสำคัญจากสารคดี เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History, Our Story) ตอน เมียน ภูลังกา

ช่วงที่หนึ่ง

- ๑.๑ ชาวเมียนอพยพมาจากที่ไหนผ่านที่ใดบ้าง
- ๑.๒ ชาวเมียนอาศัยอยู่ในประเทศใดบ้าง เพราะเหตุใด
- ๑.๓ พาสปอร์ตเมียนมีชื่อในภาษาจีนว่าอะไร ทำไมจึงมีสำคัญ
- ๑.๔ ผู้นำของชาวเมียนคนแรกที่เดินทางมาเมืองน่านมีชื่อว่าอะไร

ช่วงที่สอง

- ๑.๕ กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องประกอบด้วยวิธีการใดบ้าง
- ๑.๖ ภาษาใดที่จะช่วยทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ของชาวเมียนมากขึ้น
- ๑.๗ สงครามคอมมิวนิสต์เกิดขึ้นในเขตหมู่บ้านใหม่ปางค่าเมื่อใด

๒. ฝึกทักษะการวิเคราะห์จากภาพถ่าย: คำถาม การแต่งกายของชาวเมียนในสมัยรัชกาลที่ ๕-๗ มีความแตกต่างจากชาวเมียนในปัจจุบันอย่างไร และเพราะเหตุใดจึงมีความแตกต่างระหว่างอดีตกับปัจจุบัน จงอภิปราย

ภาพที่ ๓.๒๐ ภาพถ่ายเก่าของชาวเมียนที่จังหวัด เชียงรายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ คราวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ มณฑลพายัพ (ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ภาพที่ ๓.๒๑ การแต่งกายของชาวเมียนในปัจจุบันที่งานมหกรรมอู๋เมียนโลก พ.ศ. ๒๕๖๖ จังหวัดน่าน

๓. มีความจำเป็นหรือไม่ ที่สังคมไทยควรศึกษาประวัติศาสตร์บาดแผล และความทรงจำอันเจ็บปวด จงอภิปราย

สารคดี

เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History Our Story)

ตอน พามา พิมาย

ช่วงแรก เนื้อหาหลักเป็นการพาไปชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในเมืองพิมายประกอบด้วยปราสาทหินพิมาย เมรุพรหมทัต และพาไปสืบค้นอัตลักษณ์ของพิมายผ่านรสชาติอาหารทั้งรสหวาน มัน เค็ม รวมถึงมวยพิมายที่มีชื่อเสียง หมี่พิมาย เหมือดแมวสีสวาด ผ้าไหม และวิถีชีวิตของคนในแม่น้ำมูล เพื่อนำทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยมีการทำกาชาปองพิมายขึ้นมาเป็นต้นแบบ

ช่วงที่สอง (เริ่มต้นหน้าที่ที่ ๑๑.๐๖) ว่าด้วยแนวทางและวิธีการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การฝึกการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (group interview) การจัดกิจกรรมกลุ่มของนักเรียน และการนำเสนอความรู้ที่ได้จากการไปสืบค้นในพื้นที่ภาคสนาม เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปจากการศึกษาประวัติศาสตร์

ความยาว: ๒๕ นาที ๓๙ วินาที

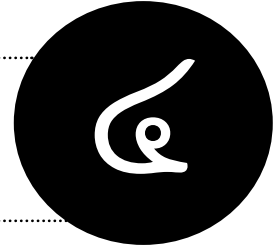
ภาพที่ ๓.๒๒ สารคดี เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History, Our Story) ตอน พามา พิมาย

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QEfoRYCs๒๔U>

พิมาย ความรุ่งโรจน์จากอดีต ถึงปัจจุบันกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์

สาระสำคัญ

พิมายเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานกว่า ๒ พันปี มีผู้คนอยู่อาศัยมาต่อเนื่องไม่ขาดสาย จึงมีการสั่งสมทางวัฒนธรรมเป็นทุนที่สามารถนำมาสู่การต่อยอดเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีชีวิตและตอบสนองต่อสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

๑. เรียนรู้ประวัติศาสตร์โบราณคดีของเมืองพิมายในฐานะประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่แสดงรากเหง้าของชุมชนผ่านหลักฐานประเภทโบราณวัตถุ โบราณสถาน และภูมิศาสตร์
๒. เข้าใจกระบวนการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า ประวัติศาสตร์ศิลปะ และโบราณคดี
๓. ประยุกต์ใช้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและทุนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นไปสู่การต่อยอดเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมและผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในเชิงสร้างสรรค์

คำถามชวนคิด

๑. มีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้เมืองพิมายเติบโตกลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ตั้งแต่สมัยโบราณ
๒. ประวัติศาสตร์เมืองพิมายแบ่งออกได้เป็นกี่ช่วงเวลา และอะไรเป็นเกณฑ์ที่ทำให้สามารถแบ่งยุคสมัยในแต่ละช่วงเวลาออกจากกันได้
๓. ท่านคิดว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองพิมายจะนำมาประยุกต์ใช้ในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างไรบ้าง

ในบทนี้ได้ใช้กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ศิลปะ และ โบราณคดี สืบค้นประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ของเมืองพิมาย แล้วนำจุดเด่นต่างๆ มาทดลองประยุกต์เข้ากับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) เพื่อเป็นตัวช่วยให้กับครูและนักเรียนนำไปทดลองปรับใช้กับพื้นที่ของตนเอง อย่างแรก การพัฒนา “พิมายกาชาปอง” ซึ่งปัจจุบันกำลังเป็นของสะสมยอดนิยม บางโมเดลมีราคาหลักหมื่นก็มี อย่างที่สอง การพัฒนาสารคดีเมืองพิมายขึ้นมาเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสนับสนุนด้านการท่องเที่ยว ซึ่งสารคดีก็ถือเป็นแขนงหนึ่งของเศรษฐกิจสร้างสรรค์เช่นกัน

ภาพที่ ๔.๑ ปราสาทหินพิมายสร้างเมื่อราว พ.ศ. ๑๖๕๐

๔.๑ สำรวจเมืองพิมาย เมืองทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) เป็นคำที่นักวิชาการชาวฝรั่งเศสคือ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) หมายถึง ความรู้และภูมิปัญญาที่ติดตัวอยู่กับคนแต่ละคน และสังคมนั้นๆ ซึ่งแสดงออกผ่านผลงานทางด้านศิลปะ ทัศนกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ ประติมากรรมต่างๆ กระทั่งนิสัยใจคอ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนผ่านกระบวนการสั่งสมมาอย่างยาวนานในสังคมนั้นๆ^{๔๕}

ในกรณีของพิมายนี้มีทุนทางวัฒนธรรมมากมายทั้งในเชิงวัตถุ โบราณสถาน ภูมิปัญญา และผู้คนที่สามารถนำไปต่อยอดสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเรื่องร่วมสมัย แต่ก่อนอื่น กระบวนการสำคัญก่อนที่จะเข้าไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์นั้น ขั้นตอนการสำรวจทุนทางวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ซึ่งสามารถทำได้ผ่านการศึกษาด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ และโบราณคดี

๔.๑.๑ พิมายในสมัยโบราณ

พิมายเป็นเมืองประวัติศาสตร์พบว่ามีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อ ๓,๕๐๐ ปีมาแล้ว ต่อมาเมื่อ ๑,๐๐๐ ปีที่แล้ว จึงก่อตั้งเป็นบ้านเมืองใหญ่ รุ่งเรือง สรรสร้างปราสาทหินพิมายขึ้นมา แต่แล้วก็ร่วงโรยจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง ศาสนา และการค้า ถึงอย่างนั้นพิมายก็ไม่เคยร้างผู้คน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของผู้คน สายน้ำ ชีวิต ที่ผูกพันกับปราสาทหินพิมายยังคงดำรงอยู่อย่างมีอัตลักษณ์ เป็นพิมายที่มีชีวิต ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองพิมายนี้จึงเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ถ้าค่าที่สามารถนำมาสนับสนุนให้เมืองแห่งนี้กลายเป็นเมืองสร้างสรรค์ได้

ภาพที่ ๔.๒ โครงกระดูกมนุษย์และภาชนะดินเผาที่ฝังร่วมกับศพเพื่ออุทิศให้กับผู้ตาย ที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท

เมืองพินายก่อตั้งขึ้นจากชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ยุคสำริด เมื่อ ๓,๕๐๐ ปีมาแล้ว ดังพบหลักฐานที่บ้านปราสาท ตั้งอยู่ริมแม่น้ำธารปราสาท ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของแม่น้ำมูล สาเหตุที่คนเลือกตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านปราสาท เพราะพื้นที่ราบอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการปลูกข้าว และเต็มไปด้วยแหล่งเกลือสินเธาว์ ผู้คนในยุคนี้มีการติดต่อกับผู้คนอย่างกว้างขวางมากขึ้น เห็นได้จากการใช้เครื่องมือและเครื่องประดับทำจากสำริด ซึ่งสำริดเป็นการผสมโลหะ ๒ ชนิดหลักเข้าด้วยกันคือ ทองแดง และดีบุก ดังนั้น จึงต้องนำเข้าวัตถุดิบและเครื่องมือเครื่องใช้สำริดมาจากพื้นที่ภายนอก ซึ่งแหล่งผลิตสำริดใกล้ที่สุดคือ ลพบุรี

เสริมความรู้

การผลิตสำริด และเหล็ก

สำริด (บางที่เขียน สัมฤทธิ์) เป็นส่วนผสมของโลหะ ๒ ชนิด คือ ทองแดง ในปริมาณราว ๗๐% ดีบุก ในปริมาณ ๓๐% บางครั้งมีการจงใจผสมตะกั่วเข้าไปด้วยประมาณ ๑-๕% เพื่อให้ช่วยต่อการหลอมโลหะ แหล่งแร่ทองแดงสำคัญของไทย ได้แก่ เขาวงพระจันทร์ จังหวัดลพบุรี และเขาโหล่น จังหวัดเลย ส่วนแหล่งแร่ดีบุก อยู่ในเขตอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี และอีกหลายพื้นที่ในเขตแนวเทือกเขาตะวันตก แถบลพบุรีและกาญจนบุรี ส่วนตะกั่วมักพบร่วมกับสายแร่ดีบุก

เหล็ก มีความแข็งมากกว่าสำริด ต้องใช้ความร้อนระหว่าง ๑,๒๐๐-๑,๕๐๐ องศาเซลเซียส จึงเป็นพัฒนาขั้นหลังกว่าสำริดที่ใช้ความร้อนระหว่าง ๙๐๐-๑,๐๐๐ องศาเซลเซียส แหล่งแร่เหล็กของคนโบราณมีอยู่หลายพื้นที่ที่สำคัญ ได้แก่ เขาทับควาย อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี

ต่อมาราว ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว เข้าสู่ยุคเหล็ก ชุมชนขยายตัวใหญ่ขึ้นจากการผลิตเกลือ และการค้าทางไกล ดังพบหลักฐานที่บ้านส่วย ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกของขอบแนวกำแพงเมืองพินายเพียง ๑๐๐ เมตรเท่านั้น ในช่วงเวลานี้ผู้คนใช้เครื่องมือที่ทำจากเหล็ก และผลิตภาชนะดินเผาเฉพาะที่เรียกกันว่า “พินายดำ” เพราะทำเป็นภาชนะสีดำและมีลายชุดเป็นเส้นมันเงาสวยงาม ซึ่งภาชนะแบบพินายดำนี้อาจมีต้นแบบมาจากอินเดียเหนือ ภาชนะแบบนี้พบนอกเหนือจากในเขตนครราชสีมาแล้ว ยังพบที่เมืองศรีเทพ เพชรบูรณ์ และเมืองลพบุรี สะท้อนเครือข่ายการค้าที่กว้างใหญ่กว่าในสมัยสำริด

ปัจจุบันสามารถชมโบราณวัตถุและข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนยุคเหล็กนี้ได้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พินาย บ้านส่วยใน และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พินาย

ภาพที่ ๔.๓ พิพิธภัณฑสถานบ้านส่วยโน้ จัดแสดงหลักฐานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชาวบ้านในปัจจุบัน

ไม่ห่างจากเมืองพิมายมากนักยังมีชุมชนสมัยเหล็กอื่นอีก เช่น บ้านโนนวัด และเนินอุโลก ที่พบการสร้างคูน้ำคันดินป้องกันเมือง หลุมฝังศพหินบร้อยโครง ซึ่งผู้ตายนิยมประดับเครื่องประดับมีค่า เช่น ลูกปัดคาร์เนเลียน ลูกปัดหินอาเกต และทองคำ ซึ่งทั้งหมดล้วนต้องนำเข้ามาจากภายนอก บางส่วนมาจากอินเดีย บางส่วนมาจากลพบุรี การค้าที่ขยายตัวใหญ่โตขึ้นนี้เองที่ทำให้ชุมชนพิมายได้เปลี่ยนผ่านจากชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์มาสู่สมัยประวัติศาสตร์อันเป็นผลมาจากการติดต่อกับอารยธรรมจากภายนอก

ภาพที่ ๔.๔ การต้มเกลือสินเธาว์แบบโบราณ ภาพถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ (ที่มา: UWM Libraires)

เกลือถือได้ว่าเป็นทรัพยากรสำคัญของเมืองพิมาย ย้อนกลับไปในอดีตเมื่อหลายสิบปีก่อน โรเบิร์ต ลาริมอร์ เพนเดิลตัน (Robert Larimore Pendleton) ได้มาสำรวจเมืองนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ และได้ถ่ายภาพของหญิงสาวเมืองพิมายคนหนึ่งกำลังทำเกลือเอาไว้ โดยเป็นวิธีการทำเกลือแบบดั้งเดิมคือ การนำน้ำเกลือที่กรองได้จากดินซึ่กะทา (ดินที่มีเกลือปะปนอยู่มาก) มาต้มในกระเบที่วางอยู่บนเตาดิน เมื่อน้ำแห้งหมดก็จะได้เกลือสินเธาว์ สีของเกลือจะไม่ขาวบริสุทธิ์ แต่จะเจือสีครีมนอ่อน ๆ ชาวบ้านเชื่อว่าเกลือพิมายอร่อยกว่าที่อื่น ๆ และดองปลาร้าไม่เน่าอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๕ เขื่อนเมืองพิมายเมื่อแรกสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑
ถ่ายภาพโดยโรเบิร์ต ลาริมอร์ เพนเดิลตัน
(ที่มา: UWM Libraires)

ปกติแล้วการทำเกลือสินเธาว์ จะทำเฉพาะในช่วงฤดูแล้งหลังการทำนา การทำเกลือของเมืองพิมายต้องหยุดไปอันเป็นผลมาจากการสร้างเขื่อนพิมายกั้นแม่น้ำมูล โดยเริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ สร้างเสร็จ พ.ศ. ๒๔๙๖ ทำให้ระดับน้ำจืดสูงขึ้น ดินเค็มจึงหายไปจากพื้นที่ ในปัจจุบันยังคงมีการทำเกลือแบบนี้อยู่แต่ห่างออกไปมากจากเมืองพิมาย

วิธีการทำเกลือแบบนี้พบว่าเป็นเทคนิคดั้งเดิม สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เกลือที่ผลิตในเมืองพิมายไม่ได้เป็นการผลิตเพื่อบริโภคในระดับครัวเรือน แต่เป็น

การผลิตในระดับอุตสาหกรรมเพื่อส่งขายไปยังเมืองพระนคร ราชธานีของอาณาจักรกัมพูชาสมัยโบราณเพื่อใช้สำหรับการหมักดองปลาและปรุงอาหาร ส่งผลทำให้ชุมชนที่เมืองพิมายนี้ค่อย ๆ ก้าวกระโดดจากการเป็นชุมชนหมู่บ้านเข้าสู่สังคมระดับเมืองในที่สุด

เมื่อราว พ.ศ. ๑๒๐๐ ชุมชนเมืองพิมายได้รับวัฒนธรรมทวารวดีจากลุ่มน้ำเจ้าพระยา โดยผ่านจากเมืองลพบุรี (ละโว้) แล้วผ่านไปตามเส้นทางการค้าโบราณที่จันทึก อำเภอปากช่อง จากนั้นเข้าไปยังเมืองเสมา อำเภอสูงเนิน ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางสำคัญของวัฒนธรรมทวารวดีในเขตที่ราบสูงโคราช ส่งผลทำให้ผู้คนที่นี่นับถือศาสนาพุทธเถรวาทและ

มหายาน ที่เมืองเสมานี้พบศิลปกรรมแบบทวารวดีชัดเจน โดยเรียกอาณาจักรของตนเอง ภายใต้อำนาจ “ศรีจนาศะ” พร้อมมีวงศ์กษัตริย์ของตนเองปรากฏในจารึกบ่ออีกา^{๕๖} และจารึกศรีจนาศะ^{๕๗} โดยถือว่าอาณาจักรนี้อยู่นอกดินแดน “กัมพูชเทศะ” หรือไม่อยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรกัมพูชา

วัฒนธรรมทวารวดีจากเมืองเสมานี้คงถ่ายเทไปยังเมืองพิมาย ดังเห็นได้จากชั้นดินตอนบนของแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทที่พบประติมากรรมปูนปั้นแบบทวารวดี และในเมืองพิมายเองก็ปรากฏร่องรอยเช่นกันได้แก่ ปรากฏพระมหากษัตริย์ที่ก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่ และประติมากรรมรูปพระพุทธรูปในปราสาทหินพิมายที่ทำเป็นปางแสดงธรรมสองพระหัตถ์ (วิตรรกะมุทรา)

ภาพที่ ๔.๖ ทับหลังที่เคยอยู่ที่ปราสาทหินพิมาย ปัจจุบันจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย

เสริมความรู้

มุทรา (mudra) เป็นคำในภาษาสันสกฤต หมายถึงท่าทางของพระพุทธรูปหรือเทวรูป นับตั้งแต่ท่าทางของมือ นิ้ว การยกแขน การยืน การนั่ง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ผู้เคารพบูชาทราบว่า ประติมากรรมดังกล่าวกำลังเล่าเรื่องในเหตุการณ์สำคัญตอนใด หรือกำลังสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ใด ตัวอย่างเช่น ถ้าพระพุทธรูปยกพระหัตถ์ขึ้น จีบนิ้วชี้กับนิ้วโป้งเป็นรูปวงกลม ก็จะแสดงสัญลักษณ์ของธรรมจักร ส่วนนิ้วที่เหลืออีกสี่นิ้วนั้นเป็นรัศมีของธรรมจักร ท่าทางมือนี้นี้เรียกว่า “วิตรรกะมุทรา” หรือ “ปางแสดงธรรม”

อย่างไรก็ตาม ด้วยผลประโยชน์จากทรัพยากรทำให้กษัตริย์กัมพูชาแผ่ขยายอำนาจเข้ามายังเมืองพิมาย เกิดการเปลี่ยนสู่สมัยกัมพูชาโบราณ (สมัยเขมรโบราณ บ้างใช้ ขอมโบราณ) โดยเริ่มต้นจากรัชกาลของพระเจ้าราชนทรวรมัน (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๔๘๗-๑๕๑๑) ที่ยกทัพมาโจมตีพวก “รามัญ” ซึ่งอาจเป็นพวกกลุ่มคนที่พูดภาษามอญโบราณ นโยบายการขยายอำนาจนี้ปรากฏต่อเนื่องมาในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ (พ.ศ. ๑๕๑๑-๑๕๔๔) ดังพบจารึกของพระองค์ที่ปราสาทเมืองแขก ซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างมากนักจากเมืองเสมา ส่งผลทำให้อาณาจักรศรีจนาศะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรกัมพูชาในที่สุด

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เอง เมืองพิมายก็ได้เริ่มปรากฏหลักฐานการขยายอำนาจเข้ามาของอาณาจักรกัมพูชา โดยในปี พ.ศ. ๑๕๘๙ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ทรงซื้อทาสและสิ่งของเพื่อถวายแด่เทวรูปในเทวสถาน ในวันบรพวิวิสนะ และวันสงกรานต์ จากนั้นพระองค์ได้กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพระพรหมและพระวิษณุมากرابไหว้^{๔๘} ซึ่งสะท้อนว่าเมืองพิมายนับถือศาสนาพุทธมาอย่างยาวนานก่อนจะมีการสร้างปราสาทหินองค์ใหญ่ดังที่เห็นในปัจจุบัน

ปีที่สร้างปราสาทหินพิมายขึ้นนั้นไม่ชัดเจน แต่เป็นไปได้ว่าคงสร้างขึ้นจนแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๑๖๕๕ ในรัชสมัยของพระเจ้าธรณินทรวรมัน กษัตริย์ในราชวงศ์มหิธรปุระ ซึ่งเป็นราชวงศ์ที่กำเนิดในเขตอีสานใต้ ดังปรากฏจารึกกรอบประตูระเบียงคดของปราสาทหินพิมาย เรียก “จารึกพิมาย ๓” เนื้อความหลัก ๆ กล่าวถึงพระกมรเตงอัญศรีพิเรนทราธิปตีพรมของเมืองโจกวะกุล (อีกชื่อหนึ่งของเมืองพิมาย) ได้สถาปนากรมเตงชคตเสนาบดีไตรโลกยวิชัย ซึ่งเป็นเสนาบดีแห่งกรมเตงชคตวิมาย พร้อมทั้งมีการถวายข้าทาสและเครื่องอุทิศเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งที่ดิน และบักบันที่ดินเพื่ออุทิศให้กับกรมเตงชคตวิมาย^{๔๙} ส่งผลทำให้เมืองนี้มีชื่อใหม่ว่า “พิมาย” ในที่สุด

คำว่า “วิมาย” นี้ต่อมาเสียงเคลือบกลายเป็น “พิมาย” ในทางศาสนาคำว่า “วิมายะ” นี้ “วิ” แปลว่า ไม่, ปราศจาก “มายะ” หรือ “มายา” แปลว่า สิ่งลวงตา (คือกิเลสตัณหา) แปลรวมว่า ปราศจากมายา ซึ่งก็คือพระพุทธเจ้าผู้ปราศจากซึ่งกิเลสทั้งปวง กรมเตงชคตวิมายนี้มีหน้าตาอย่างไร เป็นไปได้ว่าเป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก เนื่องจากก่อนทางเข้าห้องครรภคฤหะ หรือห้องที่ประดิษฐานรูปเคารพประธานนั้น มีทับหลังที่สลักเป็นภาพพระพุทธรูปปางนาคปรกทรงเครื่อง คงเป็นศิลปะเขมรแบบนครวัด แต่ภายหลังอาจสูญหายและนำพระพุทธรูปปางนาคปรกในสมัยหลังมาไว้แทน

นอกจากนี้แล้ว ปราสาทแห่งนี้ยังมีภาพสลักอีกมากมายที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ มหายานนิกายตันตระสกุลวัชรยาน ดังเห็นได้จากกรอบห้องครรภคฤหะมีภาพสลักของพระโพธิสัตว์ไตรโลกยวิชัย^{๕๐} (ประจำทิศตะวันออก) พระหวัชระ^{๕๑} (ประจำทิศเหนือ) และ

ภาพที่ ๔.๗ ทับหลังที่มีภาพพระพุทธรูปปางนาคปรกที่กึ่งกลาง ซึ่งเป็นกมรเตงชคตวิมาย หรือรูปเคารพหลักของปราสาทหินพิมาย

ภาพที่ ๔.๘ พระพุทธรูปนาคปรกในศิลปะแบบ
บายนสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เป็นรูปแทน
ของกมรเตงชคตวิมาย

พระพุทธรูปเจ้าอมิตาภะ^{๕๒} (ประจำทิศตะวันตก)
ดังนั้น พระพุทธรูปนาคปรกที่เป็นกมรเตง
ชคตวิมายจึงหมายถึงพระไวโรจนะ (ประจำทิศ
กลาง) ซึ่งถือเป็นพระพุทธรูปเจ้าแห่งแสงสว่าง
และปัญญา แต่ปกติแล้วพระไวโรจนะจะไม่
ประทับบนนาคปรก เรื่องนี้สะท้อนความเชื่อ
ท้องถิ่นที่ถือว่านาคเปรียบได้กับสะพานสายรุ้ง
ที่เชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์

ส่วนทางเข้าปราสาททางด้านทิศใต้จะพบ
กับภาพสลักของพระวัชรสัตว์ ซึ่งเป็นรูปแบบ
หนึ่งของพระอาทิตย์อุทัย หรือพระพุทธรูปเจ้า
สูงสุดในความเชื่อมหายาน โดยจุดสังเกตว่า
เป็นพระวัชรสัตว์นั้นได้แก่ พระหัตถ์ขวาถือวัชระ
พระหัตถ์ซ้ายถือวัชรหมณฑุ (กระดิ่ง) โดยวัชระ
เป็นสัญลักษณ์ของกรุณาและอุบายในการสอน
และเทศขาย ส่วนหมณฑุเป็นสัญลักษณ์ของ

ปรัชญา และเทศหญิง ที่ปราสาทหินพิมายนี้พระองค์ทรงยืนร่ายรำอยู่บนชากคพ ซึ่งเป็น
สัญลักษณ์ของอวิชชาคือ ความไม่รู้ ความมืดบอด ดังนั้น เหตุผลที่พระองค์ถูกแกะสลักยืนอยู่
หน้าทางเข้าหลักนี้คงเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ของการปราบและขจัดความไม่รู้ ความมืดบอด และ
มายานั่นเอง

ภาพที่ ๔.๙ พระวิษณุศัตรีแกะสลักที่เสาประดับกรอบประตูหน้าปราสาทประธาน

กิจกรรมระหว่างบท

เมืองพิมายพบจารึกหลายหลัก ครูอาจทำกิจกรรมที่เป็นการฝึกเรื่องการค้นคว้าหลักฐาน
ชั้นต้นประเภทจารึกจากเว็บไซต์ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร โดยกิจกรรมเบื้องต้นอาจเริ่มต้นจากการนำจารึกต่างๆ มาเรียงลำดับยุคสมัย
จากนั้นเป็นการสรุปเนื้อหาสำคัญในจารึก เช่น จารึกนี้สร้างขึ้นเพื่ออะไร สะท้อนความเชื่อ
ในศาสนาใด เป็นต้น จากนั้น นำเนื้อหาที่ได้เชื่อมโยงเข้ากับรัชกาลของกษัตริย์โบราณ
และเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์

กิจกรรมนี้เป็นเรื่องยากเล็กน้อย และใช้เวลาประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง เทคนิคสำคัญของการอ่าน
จารึกคือให้อ่านกันเป็นกลุ่ม เพื่อให้ช่วยกันสืบค้นคำศัพท์โบราณ และช่วยกันวิเคราะห์
ตีความเนื้อหา

ภาพสลักรอบปราสาทหินพิมายไม่ได้มีเพียงภาพเนื่องในศาสนาพุทธมหายาน เท่านั้น หากแต่ยังมีภาพสลักเล่าเรื่องราวมายณะ ซึ่งเป็นต้นแบบของรามเกียรติ์ของไทย ผู้แต่ง รามายณะที่รวบรวมเรื่องราวให้เป็นระเบียบครั้งแรกคือฤๅษีวาลมิกี เมื่อกว่า ๒,๔๐๐ ปีมาแล้ว โดยประพันธ์ไว้เป็นบทร้อยกรองประเภทฉันทนาภาษาสันสกฤต เรียกว่า โคลก จำนวน ๒๔,๐๐๐ โคลกด้วยกัน โดยแบ่งเป็น ๗ ภาค (กาณฑ์ หรือ กัณฑ์) ดังนี้ พาลกัณฑ์, อโยธยากัณฑ์, อरणยักัณฑ์, กิษกินธกัณฑ์, สุนทรกัณฑ์, ยุทธกัณฑ์, และอุตตรกัณฑ์

เนื้อเรื่องโดยย่อแล้วเป็นเรื่องราวการทำศึกสงครามระหว่างฝ่ายพระรามกับฝ่าย รavana (ทศกัณฐ์) โดยพระรามจะมาชิงตัวนางสีดา มเหสีของพระราม ซึ่งถูกทศกัณฐ์ลัก พาตัวมา ทางฝ่ายน้องชายพระรามคือ พระลักษมณ์ และทหารเอกคู่ใจคือ หนุมาน (ลิงเผือก) รบกันอยู่นานท้ายที่สุดฝ่ายอสูรก็พ่ายแพ้

สาเหตุที่ทำให้วรรณกรรมเรื่องรามายณะสำคัญในอินเดียและกลุ่มประเทศที่ได้รับ วัฒนธรรมจากอินเดีย เพราะเป็นวรรณกรรมที่ยกย่องธรรมะหรือความดี กล่าวคือ คนที่ ทำความดีต่อให้ต้องฟันฝ่าอุปสรรคสักเท่าใด ในท้ายที่สุดแล้วธรรมะย่อมชนะอธรรมเสมอ ดังนั้น จึงเป็นวรรณกรรมที่ยกย่องพระมหากษัตริย์ และเปรียบพระองค์เป็นดังองค์อวตาร ของพระวิษณุที่ลงมาปราบยุคเข็ญและความชั่วร้ายให้หมดไปจากแผ่นดิน

ภาพที่ ๔.๑๐ ภาพสลักภาพพระรามและพระลักษมณ์ต้องศรนาคบาของอินทรชิต โดยทั้งสองนอนหนุน อยู่บนตักของนางสีดา แวดล้อมด้วยเหล่าบริวารทหารลิง การที่พระรามและพระลักษมณ์ต้องศรนาคบา ทั้งคู่นี้คือความแตกต่างอย่างหนึ่งระหว่างรามายณะกับรามเกียรติ์ ซึ่งในรามเกียรติ์มีเพียงพระลักษมณ์ ที่ต้องศรนาคบา

๔.๑.๒ ตำนานท้าวปาจิต และนางอรพิม

ตำนานท้าวปาจิต และนางอรพิมเป็นตำนานพื้นบ้านที่เล่ากันในกลุ่มคนไทย-ลาว ที่เคลื่อนย้ายเข้ามาสมัยหลัง อารยราชพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ทั้งนี้เพื่ออธิบายสถานที่ต่างๆ ในเมืองพิมายไม่ว่าจะเป็นปราสาทหินพิมาย ประติมากรรมรูปบุคคลแทนองค์พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และพระนางชัยราชเทวี หรืออินทรเทวี และเมรุพรหมทัต ทำให้รู้สึกถึงความเชื่อมโยงระหว่างตัวเองกับสิ่งที่อยู่มาาก่อนหน้านั้น

เมื่อเข้าสู่รัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๑) พระองค์ได้ทรงสร้างปราสาทขนาดเล็กขึ้น ๒ หลังหน้าปราสาทประธานของเมืองพิมายคือ ปราสาทพรหมทัต และปราสาทหินแดง ภายในปราสาทพรหมทัตมีรูปแทนของพระองค์ประดิษฐานอยู่นั่งขัดสมาธิ แขนทั้งสองข้างหักไป เข้าใจว่าอยู่ในท่าทางพนมมือไหว้กมรเตงชคตวิมาย ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นรูปของพระพรหมทัต

ส่วนปราสาทหินแดงพบรูปประติมากรรมรูปสตรี เหลือเฉพาะท่อนลำตัว จึงสันนิษฐานว่าอาจเป็นพระมเหสีของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ องค์ใดองค์หนึ่งระหว่างองค์แรกคือชัยราชเทวี หรือองค์ที่สองคือ อินทรเทวี ข้อมูลจากกรมศิลปากรเชื่อว่าเป็นชัยราชเทวี ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นประติมากรรมแทนนางอรพิม

ภาพที่ ๔.๑๑ รูปแทนพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

ภาพที่ ๔.๑๒ ปราสาทพรหมทัต

ภาพที่ ๔.๑๓ รูปแทนพระนางชัยราชเทวี

ในตำนานของคนพินายบอกว่าบ้านนางอรพิมอยู่ที่บ้านสัมฤทธิ์ (ใกล้บ้านปราสาท) ส่วนวังของปาจิตอยู่ที่นครธม แต่ทางฝั่งบุรีรัมย์บอกว่าอยู่ที่เมืองต่ำจากการเนรมิตของปาจิต มีพระราชวังอยู่ที่ปราสาทหินพนมรุ้ง ดร.รังสิมา กุลพัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน (สุรนารายณ์) ได้สรุปเรื่องย่อของตำนานนี้ไว้ว่า

“ปาจิต อรพิม เป็นเรื่องราวของการพลัดพรากระหว่างเจ้าชายจากเมืองพรหมพันธนคร ที่ได้รับคำทำนายว่าต้องไปตามหาคู่ที่เมืองอื่น และโทรทำนายว่าคู่ของตนจะอยู่ในท้องของหญิงที่มีกลดให้ร่มเงาอยู่ตลอดเวลา เจ้าชายปาจิตเดินทางไปพบนางบัวซึ่งกำลังตั้งครมภ์และกำลังดำนาน โดยมีร่มเงาตามนางตลอดเวลาจึงได้ขออาศัยช่วยดูแลลูกที่เกิดมา คือนางอรพิม จึงเป็นแหล่งกำเนิดชื่อบ้านจารย์ตำรา บ้านสัมฤทธิ์ เนื่องจากพบนางอรพิม บ้านตำแยเพราะไปเรียกหมอดตำแยมาให้นางบัว บ้านนางเหริฎ ที่นางอรพิมหัดเดิน

เมื่อนางอรพิมอายุได้สิบหกปี เจ้าชายปาจิตจึงเดินทางไปยังบ้านเมืองของตนเพื่อนำขันหมากมาสู่ขอนางอรพิม ระหว่างทางกลับมาได้แวะพักที่บ้านพลับพลา ได้ยินข่าวว่าท้าวพรหมทัตได้ลักพานางอรพิมไปไว้ในวัง จึงขว้างปาขันหมากที่นำมา ทั้งเงินทองไว้กลายเป็นชื่อเมืองลำปลายมาศ เบ็ดทองไปอยู่ที่ถ้ำเบ็ดทอง ทูบเกวียนเหลือแต่ล้อกลายเป็นบ้านกงรถ แล้วรีบไปหานางอรพิมโดยปลอมเป็นพี่ชาย

เมื่อนางอรพิมเห็นจึงเรียกว่า พี่มา กลายเป็นชื่อเมืองพินายในปัจจุบัน หลังสังหารกษัตริย์พรหมทัต ทั้งสองต่างก็หลบหนีไปตามทาง และพบกับนายพรานซึ่งลอบฆ่าปาจิตและนางอรพิมก็ฆ่านายพรานเสีย นางอรพิมได้รากไม้จากพระอินทร์ทำให้ปาจิตฟื้น เดินทางจนมาพบสามเณรที่พานางอรพิมหลบหนีปาจิต นางจึงออกอุบายให้สามเณรขึ้นไปที่ต้นมะเดื่อแล้วเอาหนามสุ่มไฟ เณรตายไปกลายเป็นแมงหวี่ต่อมผลมะเดื่อ

นางอรพิมปลอมเป็นชาย ฝากอวัยวะที่แสดงความเป็นหญิงของตนไว้กับต้นไม้ต่างๆ เช่น หน้าอกฝากไว้กับต้นจิวป่า ฝากโยนไว้ที่ต้นมะกอกโคกหรือต้นลำโรง เมื่อเดินทางไปเมืองจัมบากได้ช่วยธิดาเจ้าเมืองและออกบวชจนกลายเป็นสังฆราชา ต่อมาสั่งให้คนวาดรูปเรื่องราวของตนและปาจิต จนกระทั่งปาจิตมาพบและได้ร้องไห้กับรูปภาพจนนางอรพิมรู้ว่านี่คือสามีของนาง จากนั้นก็เดินทางกลับไปบ้านเมืองของปาจิตและกลับมาครองเมืองพินายและได้สร้างเมรุพรหมทัตเพื่อเป็นการไถ่บาปที่ได้ฆ่าท้าวพรหมทัต” (รังสิมา กุลพัฒน์ ๒๕๕๗)^{๕๓}

ในขณะที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรได้รวบรวมตำนานท้าวปาจิตและนางอรพิมไว้
ความว่า

“ท้าวปาจิตก็ออกเดินทางหาหญิงหม้ายผู้นั้น จนไปพบนางบัว ชาวบ้านสัมฤทธิ์
ยังมีครรภอยู่มีลักษณะตามที่โหรได้ทายไว้ จึงอาสาฝากตัวเป็นคนใช้ ครั้นนางบัว
คลอดบุตรเป็นหญิงมีลักษณะดี ให้ชื่อว่านางอรพิม ก็ช่วยนางบัวเลี้ยงดูจนเป็นสาว
รูปโฉมงดงามมาก ท้าวปาจิตลากลับบ้านเมืองเพื่อจัดขันหมากมาสู่ขอตาม
ประเพณี พอขันหมากมาถึงบ้านนางอรพิม ก็ทราบข่าวท้าวพรหมทัตมาลักตัว
นางอรพิมไปเสียแล้ว ก็เสียพระทัยเลยโยนขันหมากทิ้งน้ำเสียหมด ลำน้ำนั้น
ต่อมาคือ ลำปลายมาศ ท้าวปาจิตได้แฝงกายเข้าไปในปราสาทท้าวพรหมทัต
และได้ทำอุบายฆ่าท้าวพรหมทัตเสีย พานางอรพิมหลบหนีออกมาได้

ระหว่างทางท้าวปาจิตได้ถูกนายพรานสังหารตาย นางอรพิมจึงสังหาร
พรานเสีย และซบชีวิตท้าวปาจิต ด้วยยาวิเศษจากเทวดา และเดินทางกันต่อไป
ถึงแม่น้ำแห่งหนึ่งอาศัยเงรส่งข้ามฝากให้ เงรลวงท้าวปาจิตให้ขึ้นฝั่งก่อนแล้วพา
นางอรพิมหนีไป นางอรพิมลวงให้เงรขึ้นต้นมะเดื่อแล้วเอาหนามมากั้นสะไวได้ต้น
และพายเรือมาหาท้าวปาจิตก็ไม่พบนางจึงปลอมเป็นชาย และได้รักษาธิดาเจ้าเมือง
จำปานครให้ฟื้น เจ้าเมืองจึงยกเมืองและธิดาให้ แต่นางปฏิเสธและได้บวชเป็น
สังฆราชของเมืองนั้น นางได้สร้างศาลาและมีรูปวาดเรื่องราวของนางกับท้าวปาจิต
ไว้ และสั่งว่าถ้าผู้ใดดูภาพเหล่านี้แล้วร้องไห้ให้แจ้งให้นางทราบ ในที่สุดท้าวปาจิต
และนางก็ได้พบกันพากันกลับบ้านเมืองและอยู่ครองคู่กันอย่างมีความสุข”
(ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ๒๕๖๑)^{๕๔}

ตำนานดังกล่าวมีความแตกต่างของสำนวนบ้าง แต่มีโครงเรื่องที่คล้ายกัน โดย
สะท้อนให้เห็นเครือข่ายทางวัฒนธรรมของคนที่เมืองพิมายว่ามีความสัมพันธ์กับบ้านเมือง
ต่าง ๆ ในเขตอีสานใต้โดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำมูลถึงลุ่มน้ำโขง ได้แก่ พนมรุ้ง ลำปลายมาศ
และเมืองจำปาสัก กระบวนการที่ทำให้พื้นที่และสถานที่ต่าง ๆ มีความหมายขึ้นมาผ่าน
ตำนานนี้เรียกกันว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (Cultural landscape) พบได้ทั่วไปหลายแห่งใน
ประเทศไทย

กิจกรรมระหว่างบท

ครูแบ่งกลุ่มให้นักเรียนสืบค้นตำนานหรือนิทานที่เกี่ยวกับการอธิบายสถานที่ต่างๆ ในชุมชนของตนเอง หรือถ้าไม่มี อาจเป็นตำนานหรือนิทานในระดับจังหวัด หรือใกล้เคียง ที่สามารถอธิบายความเป็นมาของสถานที่ต่างๆ ภายในจังหวัด จากนั้นให้นักเรียนร่วมกันค้นหาลานสถานที่ต่างๆ ผ่านแผนที่ กิจกรรมนี้เป็นการฝึกทักษะการสืบค้นข้อมูล การใช้แผนที่ และอธิบายตัวตนของตนเองหรือชุมชนผ่านสถานที่ต่างๆ

๔.๒ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากคำบอกเล่า

ผู้คนในเมืองพิจายหลายคนยังคงจดจำเรื่องราวในอดีตของเมืองพิจายในรอบ ๑๐๐ ปี หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อยได้เป็นอย่างดี ทั้งประสบพบเจอด้วยตนเองและฟังเรื่องเล่าสืบต่อมาจากรุ่นปู่ย่า ซึ่งทำให้ประวัติศาสตร์ของเมืองพิจายนั้นยังมีชีวิตและลมหายใจไหลเวียนอยู่ในคนรุ่นปัจจุบัน

สมหมาย แก้วเพชร ที่ปรึกษาอาวุโสภาคีอนุรักษ์เมืองพิจาย วัย ๗๓ ปี ได้เล่าให้ฟังจากความทรงจำว่า ในสมัยก่อนเมื่อพ้นช่วงฤดูทำนา ชาวเมืองพิจายจะทำการค้าทางเกวียนที่เรียกว่า “นายฮ้อย” เวลาเดินทางกันไปมีทั้งหมดราว ๒๐-๓๐ เกวียนต่อขบวน โดยเดินทางออกจากประตูชัยของเมืองพิจายผ่านไปยังวังหิน ดอนชะะ บ้านหนองระเวียง ผ่านบ้านเพชรหนองขาม บ้านโคกพระ บ้านจักรราช จากนั้นไปทางหัวทะเล แล้วผ่านไปทางช่องตะโก (ช่องเขา) โดยมีปลายทางอยู่ที่เมืองพระตะบอง ซึ่งเดิมทีในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นศูนย์กลางของมณฑลบูรพา สินค้าหลักที่นายฮ้อยขนไปขายในเวลานั้นมีเกลือ น้ำตาลปึก (น้ำตาลโตนด) และผ้าไหมหัวเบ็ดมีสีขาบและสีเขียว ในขณะที่เกวียนขากลับของพวกนายฮ้อยจะซื้อสินค้าจากทางกัมพูชากลับมา ที่นิยมกันคือปลาแห้ง ปลาย่าง ปลารอบ และปลาร้า เพื่อเก็บไว้กินในหน้าแล้ง และซื้อวัวกลับมาเพื่อมาขุนแล้วเอากลับไปขายในกัมพูชาหรือไปขายที่ลพบุรี

สมหมาย แก้วเพชร ยังได้อธิบายอีกว่าหลังจากเกิดปัญหาในช่วงสงครามอินโดจีน ทำให้เกิดการปิดพรมแดน จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เข้ามาบุกเบิกในพื้นที่นี้ ด้วยการสร้างพื้นที่เมืองพิจายให้เหมาะกับการปลูกข้าว จึงมีการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำมูลเสร็จสิ้นในปี พ.ศ.๒๔๙๖ ทำให้การทำนา การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ปอ ถั่ว งา อ้อย มันสำปะหลัง เป็นต้น ส่งผลทำให้เกิดการทำลายพื้นที่ป่าหลายแห่ง และการคมนาคมทางน้ำเองก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน นอกจากนี้แล้ว จอมพล ป.พิบูลสงคราม ยังได้มีการพัฒนา

เมืองพิมายให้เป็นเมืองสมัยใหม่ มีการตัดถนน และสร้างสถานที่ราชการ ส่งผลทำให้คนอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองพิมายมากขึ้น ทำให้เกิดร้านค้า ร้านอาหาร และเกิดการพัฒนาค่ายมวยขึ้นจนมีนักมวยเลื่องชื่อบุคคลที่สำคัญคือ ยักษ์สุข (สัมภาษณ์ สมหมาย แก้วเพชร ๑๕/๑๑/๒๕๖๕)

ภาพที่ ๔.๑๔ สมหมาย แก้วเพชร ประชาชนท้องถิ่น

ต่อมาในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีนโยบายเข้ามาพัฒนาที่ดินในเขตอำเภอพิมาย และส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ ประยอม ไชยวิจิต ประธานภาคือนุรักษ์เมืองพิมาย เล่าให้ฟังว่า ในเวลานี้เองที่ทำให้เมืองพิมายกลายเป็นเมืองสามรส ที่ผลิตทั้งเกลือ น้ำตาล และมันสำปะหลัง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร จึงได้เกิดการตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการทำการเกษตรแผนใหม่ด้วยเครื่องจักรมีทั้งรถแทรกเตอร์ และรถไถนา ทำให้การไถนาด้วยควายลดความนิยมลง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากนาดำมาเป็นนาหว่านแทน เพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิต ทำให้การทำนาทำไร่หลายแห่งเริ่มมีการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช

นอกจากนี้แล้ว นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๕ ยังมีการดูตทรายกันอย่างกว้างขวางบริเวณหน้าเขื่อน ส่งผลทำให้สภาพของลำน้ำมูลเปลี่ยนแปลงทั้งขนาดและพื้นที่ ที่น้ำกักขังคือการดูตทรายทำให้ชั้นเกลือใต้ดินของพิมายขึ้นมาบนผิวดิน ทำให้น้ำกร่อยหรือเค็ม ไร่นาบางส่วนได้รับผลกระทบ (สัมภาษณ์ สมหมาย แก้วเพชร ๑๕/๑๑/๒๕๖๕; สัมภาษณ์ ประยอม ไชยวิจิต ๑๒/๑๑/๒๕๖๕)

เห็นได้ว่าประวัติศาสตร์บอกเล่าช่วยให้ผู้เรียนการเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่ สังคม และเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่นักเรียนอยู่อาศัย ซึ่งในอนาคตนักเรียนอาจนำความรู้ดังกล่าวไปแก้ปัญหาในพื้นที่ของตนเอง หรือไม่ก่อให้เกิดปัญหาซ้ำรอยเช่นคนในอดีต

๔.๓ พินัยกาชาปองกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ข้างต้นช่วยให้เห็นภาพว่าเมืองพิมายมีทุนทางวัฒนธรรมอะไรที่สำคัญบ้าง ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมืองพิมายมีปราสาทหินพิมายที่โดดเด่นและสวยงาม มีตำนานเรื่องเล่าท้าวปาจิตนางอรพิมที่สะท้อนเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คน มีแม่น้ำมูลที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คนที่ใช้ทั้งเพื่อการคมนาคม อุปโภคบริโภค และการประมง มีเกลือสินเธาว์ที่เป็นสินค้าสำคัญ

ด้วยทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์นี้เอง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ทางมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา นำโดย ดร.พิพัฒน์ อมตฉายา และ ดร.รังสิมา กุลพัฒน์ จึงได้พัฒนาโครงการฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมเมืองเก่าพิมายด้วยการขับเคลื่อนทางศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขึ้นมา โดยได้ชูอัตลักษณ์และของดีของเมืองพิมายที่โดดเด่นออกมา ๗ ม. ขึ้นมา ได้แก่ เมืองพิมาย, มูล, หมี่, เหมือด, แมว (สีสวาด), มวย, ไหม ซึ่งแต่ละ ม. นี้เป็นดังตัวแทนของอัตลักษณ์สำคัญของคนในพื้นที่ที่นำไปสู่การต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ แผนที่ทางวัฒนธรรม (cultural map) และกิจกรรมของชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนจากฐานราก อย่างไรก็ตาม ๗ ม. ดังกล่าวนี้อาจมีเพียง ๖ ม. เท่านั้น เพราะวัฒนธรรมการทอผ้าไหมนั้นได้ขาดหายไปจากพื้นที่แล้ว โดดเดี่ยวข้างต้นดูจะมีความสอดคล้องกับคำขวัญของเมืองพิมายดังนี้ “ถิ่นอุตสาหกรรม เครื่องหอยงามล้ำค่า กระจยาสารทสดเต็ด เบ็ดแยงรสดี ผัดหมี่พิมาย ยอดมวยไทยยักษ์สุข สุนุกพายเรือแข่ง แหล่งแมวสีสวาด ปราสาทหินถิ่นไทรงาม เรืองนามประเพณี วีรกรรมทุ่งสัมฤทธิ์ ศักดิ์สิทธิ์พระพุทธรวิมาเย”

จากการศึกษาวิจัยและการสัมภาษณ์ผู้คนที่ทางผู้เขียนหนังสือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเล่มนี้จึงได้ต่อยอดด้วยการทดลองทำ “พินัยกาชาปอง” ซึ่งกาชาปองเป็นตุ๊กตาที่กำลังฮิตติดตลาดอย่างมาก และตัวการ์ตูนที่ออกแบบยังสามารถนำไปต่อยอดได้อีกหลายอย่าง เช่น มาสคอตของเมือง ลวดลายของเสื้อผ้า ผลิตภัณฑ์ กระทั่งเกมในอนาคต ในที่นี้ทางโครงการนี้ได้เลือก “แมวสีสวาด” หรือ “แมวโคราช” แมวมงคลของประเทศไทยที่มีต้นกำเนิดที่อำเภอพิมาย มาเป็นตัวการ์ตูนหลัก เพราะแมวเป็นสัตว์ที่มีความน่ารักและนิยมทั่วโลก ดังนั้นจึงเป็นสื่อกลางที่ดีในการประชาสัมพันธ์และนำเสนอ

เอกลักษณ์อันโดดเด่นของเมืองพิมาย เมื่อได้ Character หลักของตัวการ์ตูนแล้ว ทางโครงการและภาคีอนุรักษ์เมืองพิมายจึงได้ร่วมประชุมกันเพื่อพัฒนาว่าจะเลือกสิ่งใดมาพัฒนาการ์ตูนโดยเชื่อมโยงกับทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่มี ซึ่งผลจากการประชุมร่วมกันทำให้เลือกแมวออกมาเป็น Character ต่าง ๆ ๗ แบบดังนี้

๑. แมวพิมาย: แมวสีสวาด หนึ่งในแมวมงคลของไทยที่ถูกบันทึกไว้ในสมุดข่อย มีต้นกำเนิดที่พิมาย มีลักษณะเด่นคือ สีขนเหมือนสีเมล็ดสวาด หน้าผากใหญ่ หูตั้ง ปลายจมูกมน โคนหูใหญ่ จมูกและริมฝีปากเป็นสีม่วงอ่อน ตาสีเหลืองอมเขียว

๒. แมวมวยพิมาย: “หมัดเหวี่ยงควาย” เอกลักษณ์ของมวยพิมายที่สร้างตำนานนักมวยไทยฉายา “ยักษ์ผีโขมดหรือยักษ์สุข” ลักษณะที่โดดเด่นของนักมวยพิมายคือ จะสวมมงคลที่ศีรษะขณะชก พันหมัดแบบคาดเชือกตั้งแต่หมัดขึ้นไปจรดข้อศอก ต้นแบบของแมวมวยนี้มาจากยักษ์สุข และนายเที่ยง มวยดี ครูมวยพิมาย

๓. แมววิฆนะ: “วิฆนะ” คือร่องรอยสำคัญของอิทธิพลพุทธศาสนาลัทธิวัชรยานที่ประตูปราสาทหินพิมายได้สลักภาพพระวิฆนะ พระองค์คือวิฆนะในพระหัตถ์ขวา และวิฆนะฉันทา (กระดิ่ง) ในพระหัตถ์ซ้าย

๔. แมวทศกัณฐ์: ทศกัณฐ์เป็นตัวเอกคู่ปรับของพระรามปรากฏบนภาพสลักของปราสาทหินพิมาย ตอนยุทธกัณฐ์ โดยเป็นการสู้รบกันระหว่างกองทัพของพระรามกับกองทัพของทศกัณฐ์

๕. แมวหัวสิงห์: สิงห์ประจำสะพานนาคราชบริเวณหน้าปราสาทหินพิมาย ทำหน้าที่เป็นองครักษ์คอยปกป้องรักษาไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้าไปด้านในปราสาท

๖. แมวนาคปรก: มีต้นแบบมาจากพระพุทธรูปปางนาคปรก พระนามว่า “วิมาละ” ที่ประดิษฐานในปราสาทประธานอันเปรียบดังหัวใจของปราสาท ซึ่งพุทธศาสนิกชนเชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์ทางเมตตาที่แม้แต่พญางูใหญ่ยังขึ้นมถวายความอารักขาแก่พระพุทธเจ้า การเลือกแมวมานั่งบนนาคปรกนี้ถึงอาจฟังดูเป็นเรื่องอ่อนไหว แต่ก็ไม่ได้ทำเพื่อลบหลู่ และเป็น การต่อยอดเพื่อให้คนสนใจเมืองพิมายมากขึ้น ที่สำคัญกระบวนการคัดเลือกนี้เกิดจากความเห็นชอบของชุมชน

๗. แมวพายเรือ: เรือพายเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวพิมาย ที่นำต้นตาลอายุ ๔๐ ปีขึ้นไปทั้งต้นมาผ่าครึ่งเป็นสองซีก สวมไฟใส่ในของลำต้นและขุดเอาเนื้อข้างในออกและแต่งจนเรียบ โดยปกติใช้พายสัญจรในน้ำตื้นหรือในทุ่งนาสำหรับจับปลา

ภาพที่ ๔.๑๕ แนวพิมายกาชาปองทั้ง ๗ แบบ

ขั้นตอนการพัฒนากาชาปองของพิมายมีดังนี้

๑) ประชุมเพื่อค้นหา Character ที่โดดเด่นโดยเชื่อมโยงเข้ากับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของพื้นที่

๒) ร่างแบบเบื้องต้นก่อนส่งให้กับนักวาดการ์ตูนที่มีความชำนาญ แบบที่ร่างครั้งแรกนั้นไม่จำเป็นต้องร่างจากคนที่วาดภาพการ์ตูนเก่ง เพราะเน้นรูปทรงและแนวคิด ในช่วงนี้จะมีการแก้แบบกันอยู่บ่อยครั้งเพื่อให้ออกมาน่ารักที่สุด สำหรับแนวกาชาปองที่น่ารักทั้งหมดนี้วาดโดยอาจารย์ปฏิบัติ ปรียาวงศากุล มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

๓) การวาดแบบลงในโปรแกรมสามมิติ (3D)

๔) การพริ้นต์ตัวต้นแบบด้วยเครื่องพริ้นท์สามมิติ

๕) ระบายสีตัวตุ๊กตาเพื่อเพิ่มความสวยงาม

๖) นำตุ๊กตาไปหล่อเรซิน เพื่อผลิตเป็นจำนวนมาก และระบายสี ซึ่งในขั้นตอนนี้ อาจจะทำให้คนที่มีความเชี่ยวชาญเป็นคนจัดการแล้วทางชุมชนหรือโรงเรียนเก็บรายได้ หรือให้นักเรียนที่ต้องการหารายได้พิเศษเป็นคนระบายสี

๗) นำตุ๊กตาไปบรรจุลงในไข่กาชาปองเพื่อจัดจำหน่ายต่อไป ราคาขายให้คำนวณจากต้นทุนและบวกกำไรเข้าไปตามสมควร

ภาพที่ ๔.๑๖ การประชุมหารือเพื่อสร้างต้นแบบแมวพินายกาชาปอง

ภาพที่ ๔.๑๗ แมวสีสวาด

ภาพที่ ๔.๑๘ แบบร่างของการ์ตูนแมวพินายกาชาปอง

ภาพที่ ๔.๒๐ การขึ้นรูปตัวการ์ตูนด้วยโปรแกรม 3D และพิมพ์ด้วยเครื่องพิมพ์สามมิติ

ภาพที่ ๔.๒๑ ตุ๊กตาแมวพินายกาชาปองวางบนตู้เป็นตัวอย่าง

การพัฒนาตัวการ์ตูนที่สำเร็จและนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าของเมืองที่มักยกมาเป็นตัวอย่างกันอยู่เสมอคือ การพัฒนาตุ๊กตาหมีคุ่มะมงของเมืองคумаโมโตะ ที่ทำให้คนสนใจไปเที่ยวเมืองแห่งนี้มากขึ้น และยังนำตัวการ์ตูนไปออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ อีกมากมาย การสร้างสรรค์ “พินายกาซาปอง” เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์หนึ่งอันเป็นตัวอย่างของผสมผสานศาสตร์และศิลป์เข้าด้วยกัน กล่าวคือ เป็นการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และนำมาต่อยอดด้วยความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่เพื่อให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทั้งเชิงวิชาการและเศรษฐกิจที่ช่วยกระตุ้นการท่องเที่ยวหรือเศรษฐกิจท้องถิ่นด้วยการสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น ที่สำคัญคือ การพัฒนาพินายกาซาปองนี้ เป็นการเชื่อมโยงหน่วยงานและบุคคลต่างๆ ในอำเภอพินายเข้าด้วยกัน อันจะมีประโยชน์ต่อการทำงานร่วมกันในอนาคต

หากนำพินายกาซาปองมาวิเคราะห์ในฐานะ “อุตสาหกรรมสร้างสรรค์” พินายกาซาปองนี้ถือว่าจัดอยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมงานฝีมือและหัตถกรรม และกลุ่มอุตสาหกรรมทัศนศิลป์ ที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมหรือ Creative original มาสร้างสรรค์เป็นผลงานเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และสร้างการรับรู้เกี่ยวกับอำเภอพินาย ซึ่งจะมีส่วนในการกระตุ้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอันเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมสร้างสรรค์

เสริมความรู้ : เศรษฐกิจสร้างสรรค์คืออะไร

“คุ่มะมง” มาสคอตหมีดำขนสีดำเงา แก้มเป็นวงกลมสีแดง ใบหน้ายิ้มแย้ม ดูน่ารัก และเป็นมิตร จากจังหวัดคумаโมโตะที่เป็นเมืองเกษตรกรรมเล็ก ๆ ของประเทศ ญี่ปุ่นได้กลายเป็นที่รู้จักของหลายคนทั่วโลกภายในเวลาไม่กี่ปีนับจากที่ถือกำเนิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๒๐๑๐ ผ่านผลิตภัณฑ์และสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังจังหวัดคумаโมโตะได้เป็นจำนวนมากและสามารถกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นในภาพรวมได้เช่นเดียวกัน หากย้อนดูเบื้องหลังของการเกิดขึ้นของคาแรกเตอร์คุ่มะมง จะพบว่าคุ่มะมงถูกสร้างขึ้นมาจากการวางแผนอย่างเป็นระบบมาเป็นอย่างดี โดยคำนึงถึงต้นทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ นำมาผนวกเข้ากับความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาเป็นผลผลิตในอุตสาหกรรมสาขาต่าง ๆ ทั้งการออกแบบผลิตภัณฑ์ บริการด้าน

การท่องเที่ยว และสื่อโฆษณา ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้จากรายได้ทางเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้นมากกว่า ๑.๒ แสนล้านบาทจากการมีค่าแรงเตอร์คุมะมง (ข้อมูลจากธนาคารญี่ปุ่น สาขาคูมาโมโตะ ปีค.ศ.๒๐๑๓)

การกำเนิดขึ้นของคุมะมงได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจจากระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมที่ไม่อาจตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ในศตวรรษที่ ๒๑ มาสู่การพัฒนา “ระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์” (Creative Economy) ซึ่ง สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ หรือ Creative Economy Agency (CEA) ให้คำนิยามไว้ว่า เป็นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์บนฐานขององค์ความรู้ ทรัพย์สินทางปัญญา และการศึกษาวิจัยซึ่งเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม พื้นฐานทางประวัติศาสตร์การสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อใช้ในการพัฒนาธุรกิจ การผลิตสินค้าและบริการในรูปแบบใหม่ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจหรือคุณค่าทางสังคม โดยหลายประเทศมหาอำนาจ เช่น สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ได้กำหนดและผลักดันนโยบายการส่งเสริมอุตสาหกรรมสร้างสรรค์เพื่อใช้เป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งประเทศไทยได้มีการกำหนดอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ไว้ ๑๕ สาขา คือ ๑) งานฝีมือและหัตถกรรม ๒) ดนตรี ๓) ศิลปะการแสดง ๔) ทัศนศิลป์ ๕) ภาพยนตร์ ๖) การแพร่ภาพและกระจายเสียง ๗) การพิมพ์ ๘) ซอฟต์แวร์ ๙) การโฆษณา ๑๐) การออกแบบ ๑๑) การให้บริการด้านสถาปัตยกรรม ๑๒) แฟชั่น ๑๓) อาหารไทย ๑๔) การแพทย์แผนไทย และ ๑๕) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การทำพินายกาซาปองเป็นทางเลือกหนึ่งของการผลิตสินค้าในงานอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ แต่มีปัญหาคือต้นทุนในการผลิตที่ค่อนข้างสูง ครูอาจจะให้นักเรียนทดลองทำผลิตภัณฑ์ประเภทอื่นๆ แทนที่ง่ายกว่า เช่น การทำสติ๊กเกอร์ การทำแผ่นรองเมาส์ การทำไอศกรีม การทำแก้วน้ำ การทำสติ๊กเกอร์ไลน์ เป็นต้น การทำพินายกาซาปองจึงเป็นเพียงตัวอย่างให้เข้าใจวิธีการแปลงทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์มาเป็นผลิตภัณฑ์

๔.๔ การพัฒนากิจกรรมสำหรับนักเรียน

ครูสามารถทดลองพัฒนากิจกรรมเพื่อให้ นักเรียนได้เข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และนำมาต่อยอดเป็นกิจกรรมอื่นได้อีก โครงการนี้ได้ทดลองพัฒนากิจกรรมกับกลุ่มนักเรียน โรงเรียนพิมายวิทยาจำนวน ๖๔ คน โดยมีเป้าหมายปลายทางที่การชี้ให้เห็นว่า ทูนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่มีอยู่นั้นสามารถนำไปสู่การต่อยอดสิ่งต่างๆ ได้หลากหลายไม่ว่า จะเป็นการทำสารคดี การทำภาพยนตร์ การทำผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ หรือต่อยอดจาก กิจกรรมที่โรงเรียนทำอยู่แล้วเช่น มัคคุเทศก์น้อย และการแสดงนาฏศิลป์ เป็นต้น

รูปแบบในการการอบรมจะแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนหลัก คือ ส่วนของการให้ความรู้ ผ่านการบรรยายในช่วงเช้า และส่วนของกิจกรรมเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงบ่าย

ในส่วนของการบรรยายให้ความรู้ประกอบด้วย การบรรยายในหัวข้อ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสู่ทูนทางวัฒนธรรม และอุตสาหกรรมสร้างสรรค์” การบรรยายเรื่อง “การสร้างสรรค์ สารคดีทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์” และการบรรยายเรื่อง “การสร้างสรรค์สารคดี ผ่านสายตาคนพิมาย”

ภาพที่ ๔.๒๒ การอบรมนักเรียนโรงเรียนพิมายวิทยาเพื่อทำสารคดี
โดยคุณนิรมล เมธีสุวกุล จากบริษัทป่าใหญ่ ครีเอชั่น จำกัด

ภาพที่ ๔.๒๓ การอบรมนักเรียนให้เข้าใจความสำคัญของอุตสาหกรรมภาพยนตร์โดยนักทำภาพยนตร์ท้องถิ่น

ในช่วงบ่าย เป็นการทำกิจกรรมกับนักเรียนจำนวน ๖๔ คน ได้แบ่งออกเป็น ๖ กลุ่ม โดยคณะทำงานได้กำหนดประเด็นในการศึกษาไว้ให้แล้ว จากนั้นให้นักเรียนเลือกตามประเด็นที่สนใจ มีดังนี้

๑. ศาสนาพุทธมหายานของเมืองพิมาย

วิทยากร: คุณวิลาลินี แซ่มสะอาด นักโบราณคดีกรมศิลปากร

๒. ธรรมเนียมในปราสาทหินพิมาย

วิทยากร: คุณวรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยูธยา
นักโบราณคดีกรมศิลปากร

๓. การตั้งถิ่นฐานของคนพิมาย

วิทยากร: คุณวรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยูธยา
นักโบราณคดีกรมศิลปากร
และ ผศ. พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ หัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๔. เศรษฐกิจของพิมายมองผ่านการเปลี่ยนแปลงของรสชาติ

วิทยากร: คุณประนอม ไชยวิจิต อดีตอาจารย์โรงเรียนพิมายวิทยา

๕. นายฮ้อยและการค้าของเมืองพิมายจากอดีตถึงปัจจุบัน

วิทยากร: คุณสมหมาย แก้วเพชร ปราชญ์ท้องถิ่นเมืองพิมาย

๖. ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตในแม่น้ำมูล

วิทยากร: คุณณวัลย์ คู่พิมาย ชาวอำเภอพิมายที่ใช้เรือฮีโปง

นักเรียนทั้ง ๖ กลุ่ม ได้ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์และคัดเลือกเรื่องราวสำหรับการนำมาถ่ายทอดเป็นสารคดีเพื่อนำเสนอเรื่องราวของเมืองพิมายในหัวข้อที่ได้รับมอบหมาย จากนั้นนักเรียนกลับมารวมตัวกันที่ห้องอบรม ประมวลข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่และนำเสนอแนวทางในการสร้างสรรค์สารคดีของกลุ่ม โดยมีคณะวิทยากรให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะทั้งในเรื่องกระบวนการทางประวัติศาสตร์ การคัดเลือกประเด็น และการสร้างสรรค์สารคดี

ตัวชี้วัดสำคัญของความสำเร็จในกิจกรรมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ สำหรับตัวชี้วัดในกิจกรรมนี้คือ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีทักษะการสัมภาษณ์ และการเก็บข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ จากนั้นสามารถสรุปความรู้และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ได้ ผลจากการจัดกิจกรรมพบว่า นักเรียนสามารถสรุปความรู้ลงในแผ่นกระดาษขนาดใหญ่ (flipchart) และมีการนำเสนอเป็นอย่างดี สะท้อนความเข้าใจในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ภาพที่ ๔.๒๔ นักเรียนเก็บข้อมูลภาคสนาม

ภาพที่ ๔.๒๕ นักเรียนเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทหินพิมายที่ได้ไปเก็บรวบรวมมา

ภาพที่ ๒.๒๖ นักเรียนนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อทำสารคดี

ภาพที่ ๒.๒๗ ภาพหมู่ของนักเรียน ทีมงาน และ สพฐ. ที่เข้าร่วมกิจกรรม

สรุป

ในประเทศไทยมีพื้นที่ทางประวัติศาสตร์อีกมากมายหลายแห่ง ล้วนแต่มีทุนทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจด้วยกันทั้งสิ้น หมายเป็นเพียงกรณีศึกษาหนึ่งของหนังสือ/โครงการนี้ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถนำไปสู่การต่อยอดสิ่งใดได้บ้าง

ประการแรก กระบวนการศึกษาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีช่วยให้เข้าใจพัฒนาการของท้องถิ่นนั้น ๆ ดังเช่นกรณีของพิมายที่พบว่า เป็นเมืองสำคัญนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ถึงสมัยประวัติศาสตร์ เติบโตขึ้นจากการค้าเกลือสินเธาว์จึงสามารถนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ ได้ และเป็นศูนย์กลางการค้าทางเกวียน ทั้งหมดส่งผลทำให้ชาวพิมายสั่งสมภูมิปัญญาและทุนทางวัฒนธรรมอย่างยาวนาน ดังเห็นได้จากปราสาทหินพิมาย มวยพิมาย การทำมาหากิน และวิถีชีวิตที่เกี่ยวพันกับสายน้ำมูล การเข้าใจประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาต่าง ๆ ของชุมชนนั้นจะมีส่วนสำคัญต่อการสร้างความรู้ลึกภาคภูมิใจต่อท้องถิ่นให้กับนักเรียน

ประการที่สอง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นช่วยให้เข้าใจทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสามารถนำเรื่องราวต่าง ๆ และของดีของเด่นในชุมชนมาต่อยอดสู่ผลิตภัณฑ์ ซึ่งสำหรับนักเรียน ครูอาจสอบถามความเห็นของนักเรียนก่อน เพื่อกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ จากนั้นครูช่วยแนะนำให้ผลิตภัณฑ์ดียิ่งขึ้นเท่าที่สามารถทำได้ ผลิตภัณฑ์ที่นักเรียนทำขึ้นไม่จำเป็นต้องมีเป้าหมายเพื่อขาย เพราะวัตถุประสงค์หลักคือให้นักเรียนรู้จักประยุกต์ใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์

ประการที่สาม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นวิชาที่ช่วยทำให้นักเรียนเข้าใจวิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical method) มากกว่าเนื้อหาจากประวัติศาสตร์แบบเรียนปกติ และกระตุ้นการเรียนรู้ได้ดีกว่า เพราะนักเรียนได้ฝึกปฏิบัติภาคสนาม การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การแบ่งกันทำงานในกลุ่ม การตรวจสอบข้อมูล และการค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเอง

กิจกรรมท้ายบท

๑. นักเรียนสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในแต่ละช่วงเวลา และภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญในท้องถิ่นทั้งในอดีตและปัจจุบัน
๒. นักเรียนจับกลุ่ม ๔-๕ คน แล้วช่วยกันค้นหาของดีในท้องถิ่น หรือทุนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจ และอาจพอเป็นไปได้กับการต่อยอดสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ จากนั้นให้แต่ละกลุ่มนำเสนอผลงาน
๓. คำถาม จำเป็นเสมอไปหรือไม่ที่มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นจะต้องขายได้ และนำไปสู่การสร้างผลิตภัณฑ์ จงให้เหตุผล
๔. ถ้าหากมรดกวัฒนธรรมถูกทำให้กลายเป็นสินค้าจะส่งผลต่อการลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมหรือไม่ จงอภิปราย
๕. ทำไมเกลือ สำริด และเหล็ก จึงสะท้อนการค้าและการแลกเปลี่ยนทางไกลของคนในสมัยโบราณ และการแลกเปลี่ยนดังกล่าวนี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ๆ อย่างไร

สารคดี

เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History Our Story)

ตอน เขาคา: ดิจิทัลอาร์ต

ช่วงแรก เนื้อหาหลักเกี่ยวกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของนครศรีธรรมราชและภาคใต้ ซึ่งช่วยทำให้เห็นความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม และความโดดเด่นของเมืองนครศรีธรรมราช จากนั้นจึงเป็นการอธิบายถึงประวัติศาสตร์โบราณคดีของเขาคา พร้อมกับมีภาพสาธิตการประกอบพิธีกรรมบูชาควิลิงค์โดยพราหมณ์ดั้งเดิมของเมืองนคร ความสำคัญของศาสนาพราหมณ์

ช่วงที่สอง (เริ่มต้นหน้าที่ที่ ๑๐.๓๗) เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดี รวมถึงเข้าใจการทำพิธีของพราหมณ์ เพื่อนำไปสู่การทำกิจกรรมของนักเรียนด้วยการวาดภาพการ์ตูนที่ได้รับแรงบันดาลใจจากแหล่งโบราณคดีเขาคา อำนวยเกตุ จากนั้นจึงนำภาพที่สเก็ตซ์ในพื้นที่ไปพัฒนาเป็นศิลปะดิจิทัลในห้องปฏิบัติการ นอกจากนี้มีการสาธิตการทำศิลปะดิจิทัลขั้นสูง เพื่อใช้สำหรับการคืนรูปโบราณสถานให้กลับไปมีชีวิตอีกครั้งด้วย

ความยาว: ๒๙ นาที ๒๐ วินาที

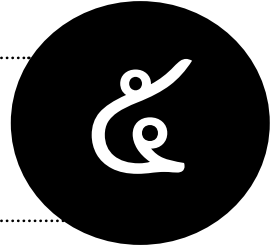
ภาพที่ ๔.๒๘ สารคดี เรื่องของฉัน เรื่องของเรา (Local History Our Story) ตอน เขาคา: ดิจิทัลอาร์ต

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=N๕1๓๔XHZli๔>

เขาคากับพราหมณ์เมืองนคร และศิลปะดิจิทัล

สาระสำคัญ

เมืองนครศรีธรรมรัฐมรavyไปด้วยผู้คน วัฒนธรรม และศาสนา อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เขาคาเป็นศูนย์กลางของผู้นับถือพระคิระ ซึ่งคนโบราณเมื่อพันกว่าปีก่อนเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ที่สุดแห่งหนึ่ง เขาคาจึงเป็นพื้นที่น่าสนใจต่องานเชิงสร้างสรรค์ที่ต้องใช้จินตนาการเข้าร่วมด้วย เพื่อคืนสภาพดั้งเดิมของโบราณสถานบนเขาคา และนำไปต่อยอดสู่งานสร้างสรรค์ในรูปของศิลปะดิจิทัล

วัตถุประสงค์

1. เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างเป็นสหวิทยาการผ่านวิธีการทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และมานุษยวิทยา รวมถึงทราบถึงวิธีการรวบรวมหลักฐานเพื่อใช้สำหรับการศึกษา
2. เพื่อประยุกต์ใช้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีในท้องถิ่นไปสู่การต่อยอดเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมและงานเชิงสร้างสรรค์ ในที่นี้คือ ศิลปะดิจิทัล
3. เพื่อเข้าใจและตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนา

คำถามชวนคิด

1. ทำไมความเชื่อในศาสนาพราหมณ์จึงทำให้เขาคากลายเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์
2. ทำไมความรู้ทางด้านมานุษยวิทยาคือวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของมนุษย์มีส่วนช่วยทำให้เข้าใจโบราณสถานมากยิ่งขึ้น
3. ศิลปะมีส่วนสำคัญต่อการทำให้โบราณสถาน แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และเมืองมีความน่าสนใจอย่างไร

ภาพจำของคนสังคมไทยโดยทั่วไปเกี่ยวกับเมืองนครศรีธรรมราชคือ เจดีย์พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และเมืองที่เต็มไปด้วยเครื่องรางของขลัง เช่น จตุคามรามเทพ และไอ้ไข่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในเมืองนครศรีธรรมราชนั้น แท้จริงแล้วประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มไม่ว่าจะเป็นชาวพุทธ ชาวพราหมณ์ ชาวมุสลิม ชาวคริสต์ ซึ่งแน่นอนว่าบางกลุ่มก็มีความเชื่อเรื่องผีเจ้าปนเข้าไปด้วย ประวัติความเป็นมาของผู้คนแต่ละกลุ่มนั้นมีมาอย่างยาวนาน จึงถือเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจ

ในบรรดากลุ่มต่างๆ ที่ว่ามานี้ พราหมณ์ถือเป็นกลุ่มคนที่ครั้งหนึ่งเคยรวมกลุ่มกันเป็นประชาคมขนาดใหญ่ในยุคต้นของเมืองนครศรีธรรมราช หรือในอีกชื่อคือ ตามพรลิงค์ ดังเห็นได้จากการพบโบราณสถานและโบราณวัตถุมากมายหลายแห่งที่สำคัญคือ “เขาคา” ตำบลเสาเกา อำเภอสิชล ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของกลุ่มคนในลัทธิไศวนิกายที่นับถือพระศิวะที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคใต้ และที่โดดเด่นด้วยคือ มีคิวลิ่งค์ที่เรียกว่า “สวยมกุวลิ่งค์” ซึ่งเชื่อว่าพระศิวะเป็นผู้สร้าง ดังนั้น จึงทำให้โบราณสถานเขาคานี้มีความศักดิ์สิทธิ์อย่างมากในสมัยก่อน

ด้วยทุนทางวัฒนธรรมทางด้านชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีที่มีนี้เอง การนำมาพัฒนาต่อยอดเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่นำมาต่อยอดและพัฒนาสร้างสรรค์เป็นศิลปะดิจิทัล (Digital art) เพื่อให้โบราณสถานกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ในอีกมิติหนึ่ง

๕.๑ ข้อมูลสังเขปของโบราณสถานเขาคา

ในส่วนนี้จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักฐานและความสำคัญของแหล่งโบราณสถานเขาคาในแง่มุมทั้งทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เพื่อเป็นต้นทุนในการพัฒนาศิลปะดิจิทัล

๕.๑.๑ ตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

เขาคาสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ยอดเล็ก ๆ โดยวางตัวในแกนทิศตะวันออกเฉียงเหนือ-ตะวันตกเฉียงใต้ ยอดเขาทางด้านทิศเหนือมีความยาวประมาณ ๑๙๔ เมตร ส่วนยอดเขาทางด้านทิศใต้มีความยาว ๓๔๐ เมตร เขาคานั้นตั้งอยู่ในเขตบ้านเขาคา หมู่ ๑๑ ตำบลเสาเกา

อำเภอสิชล พิกัดภูมิศาสตร์เส้นรุ้งที่ $๘^{\circ} ๕๒' ๓๕''$ และเส้นแวงที่ $๙๙^{\circ} ๕๒' ๓๐''$ มีความสูง ๗๒ เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง เมื่ออยู่บนเขาคาสามารถมองเห็นทะเลซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ ๔.๗ กิโลเมตร ได้ค่อนข้างชัดเจน

ภาพที่ ๕.๑ ภาพถ่ายทางอากาศของเขาคา (กรมศิลปากร ๒๕๕๑)

แหล่งโบราณสถานเขาคาบทยอดเขานี้ตั้งอยู่ใกล้กับคลองท่อนบน เมื่อเข้าสู่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนมกราคมของอีกปี ปริมาณน้ำในคลองท่าทอนจะเพิ่มสูงขึ้น จึงเป็นไปได้ว่าสมัยก่อนอาจใช้เรือเล็ก-ปานกลางในคลองสายนี้เพื่อเดินทางออกสู่ทะเล แต่เมื่อชายฝั่งทะเลงอกตัวออกไป จึงทำให้คลองแห่งนี้ตื้นเขินลงไปมากที่สุด

เสริมความรู้

ภูมินาม (Placename) คืออะไร

“ภูมินาม” หรือ “นามสถานที่” เป็นเรื่องสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพราะช่วยบ่งบอกลักษณะเด่นทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ พิษพรรณ ประวัติศาสตร์ การก่อตั้งหมู่บ้าน เศรษฐกิจ การเมือง ชาติพันธุ์ และความทรงจำของคน

ตัวอย่าง ในภาคอีสานชื่อหมู่บ้านตามลักษณะของพื้นที่มักขึ้นต้นด้วยคำว่า เนิน หรือ โนน สะท้อนว่าพื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่ราบ คนจึงเลือกตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูง เช่น บ้านโนนสูง หรืออีกกรณีตั้งชื่อตามพิษพรรณที่พบมากในบริเวณนั้น ๆ เช่น ชื่อบ้านหนองโสน หรือบ้านบึงมะลู ก็บอกได้ว่าที่ตั้งหมู่บ้านเป็นหนองน้ำที่เต็มไปด้วยต้นโสน และต้นพลู (มะลูเป็นภาษาเขมร)

ตัวอย่างบ้านเวียงยอง จังหวัดลำพูน หมายถึง บ้านของชาวยอง (ชาวไทลื้อกลุ่มหนึ่ง) และยังเป็นชื่อเมืองของชาวยองเมื่อครั้งอยู่ในเมืองยอง เขตเชียงใหม่ ประเทศพม่า ซึ่งถูกกวาดต้อนมาอยู่ในลำพูนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๔๘ หรือชื่อบ้านตาววด (จังหวัดศรีสะเกษ) หมายถึงคนก่อตั้งหมู่บ้านชื่อ ทวด หรือบ้านไร่พัฒนา (จังหวัดชัยภูมิ) หมายถึง บ้านที่ทำไร่สมัยใหม่

สำหรับเขาคานั้นตั้งอยู่ในตำบล “เสาเภา” เสาเภาในที่นี้อาจเป็นคำที่เพี้ยนเสียงมาจากภาษาไทยกลางมาตรฐานว่า “สำเภา” หรืออาจหมายถึงเสาของเรือสำเภา ซึ่งไหลลงแม่น้ำหรือพื้นดิน เพราะตามความนิยมของภาษาไทยถิ่นใต้นิยมตัดเสียงบางคำออกเช่น สำเภาก็ตัดเหลือเพียง เภา เพราะมีคำหน้าคือ เสา แล้ว

กิจกรรมระหว่างบท

ให้นักเรียนศึกษาภูมินามของท้องถิ่นของตนเอง หรือในพื้นที่รอบๆ โรงเรียน โดยวิเคราะห์ความเป็นมาชื่อและนัยต่างๆ จากนั้นนำเสนอหน้าชั้น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กับเพื่อนในชั้นเรียน ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดกระบวนการเข้าใจท้องถิ่นร่วมกัน

๕.๑.๒ “สวามิมณฑล” ที่โบราณสถานเขาคา

โบราณสถานเขาคาเป็นเทวสถานหนึ่งในศาสนาพราหมณ์ในลัทธิไศวนิกาย คือนิกายที่นับถือพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด ทั้งนี้เนื่องจากปลายสุด (ทิศเหนือ) ของเขาคาพบก้อนหินขนาดใหญ่ ซึ่งเดิมเป็นก้อนหินธรรมชาติที่ถูกตัดแปลงให้มีรูปทรงเล็กน้อยให้คล้ายกับศิวลึงค์ ก้อนหินนี้วางตัวอยู่บนก้อนหินยาวที่แบะออกคล้ายกับฐานโยนี ทั้งตัวศิวลึงค์และโยนีมีการทำฐานหินล้อมรอบอีกด้วย ลักษณะของศิวลึงค์แบบนี้เรียกว่า “สวยมภูวลึงค์” (Svayambhuva Linga) ชาวอินเดียและคนที่นับถือศาสนาพราหมณ์ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์มาก เนื่องจากเชื่อว่าเป็นศิวลึงค์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงพระศิวะบันดาลให้เกิดขึ้นเอง ต่างจากศิวลึงค์ที่มนุษย์สร้างเรียกว่า “มนุษย์ลึงค์” (Manushya Linga)

ภาพที่ ๕.๒ สวยมภูวลึงค์บนเขาคา สร้างขึ้นราว พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๔๐๐

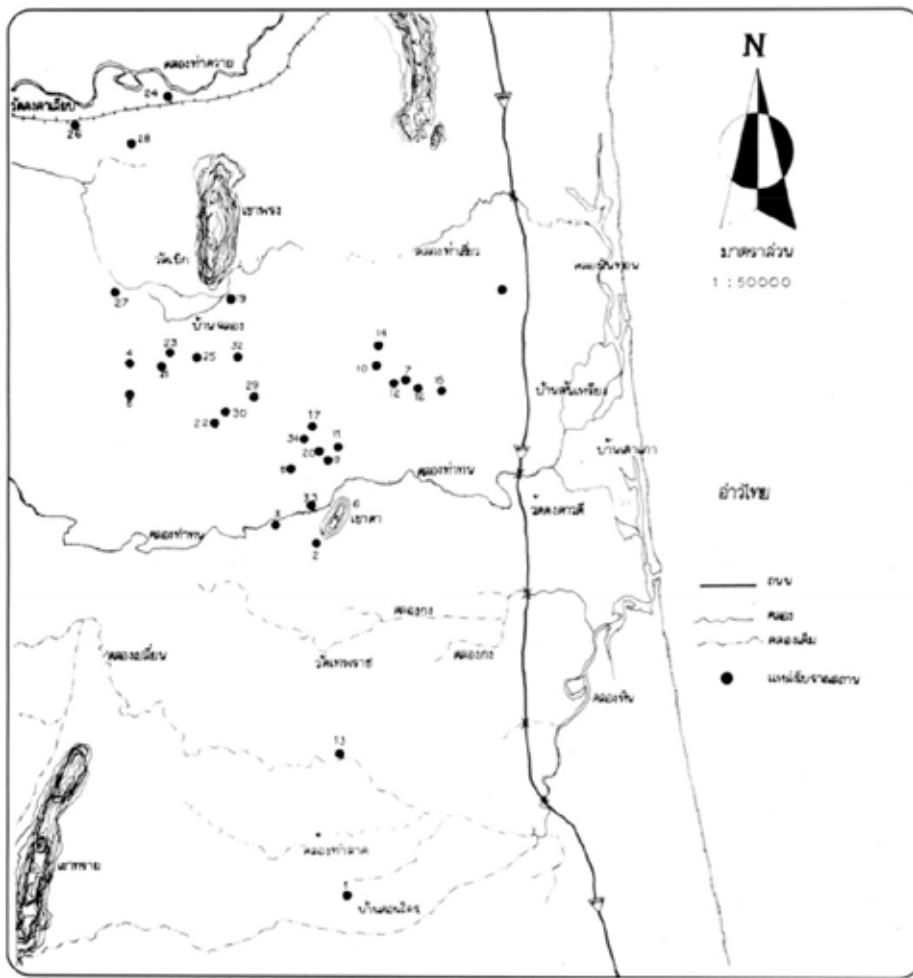
ทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีสวยมภูวลึงค์ที่คนโบราณถือว่าศักดิ์สิทธิ์อย่างมากอยู่ ๒ แห่ง ได้แก่ เขาคาแห่งนี้ และอีกแห่งคือ ภูเก้าที่ปราสาทวัดภู แหวงจำปาศักดิ์ ประเทศลาว ซึ่งเรียกกันว่า “ลึงคบรรพต” เพราะตั้งอยู่บนภูเขาสูง

นอกจากนี้แล้ว พื้นที่รอบรอบเขาคายังพบโบราณสถานอีก ๓๔ แห่ง ในจำนวนนี้มีโบราณสถาน ๗ แห่งที่พบศิวลึงค์และฐานโยนี มีโบราณสถานจำนวน ๑ แห่งที่พบเทวรูปพระวิษณุ โบราณสถานที่เหลือไม่สามารถกำหนดได้ว่าสร้างขึ้นในนิกายใด เชื่อว่าอาจสร้าง

เนื่องในลัทธิไสวนิกาย นำสังเกตว่าโบราณสถานเหล่านี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ระหว่างภูเขา ๒ ลูก ที่สำคัญคือ เขาคา และเขาพระที่อยู่ทางทิศเหนือ สาเหตุที่เป็นเช่นนั้น เพราะมีลัทธิธรรมาลัยที่ไหลลงมาจากเขาพระ และเป็นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้นักโบราณคดีบางท่านเสนอว่า เขาคาและโบราณสถานโดยรอบเป็น “ไสวภูมิณฑล”^{๕๕} หมายถึง พื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบด้วยโบราณสถานเนื่องในไสวนิกายจำนวนมาก โดยมีเขาคาเป็นศูนย์กลางสำคัญ ในคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์นั้นเชื่อว่า พระคิวงประทับอยู่บนเขาไกรลาส ปัจจุบันเป็นยอดเขาแห่งหนึ่งของเทือกเขาหิมาลัย ตั้งอยู่ในทิศตะวันตกของเขตปกครองตนเองทิเบต อาจกล่าวได้ว่า เขาคาจึงเปรียบเสมือนกับเป็นเขาไกรลาสไปพร้อมกันด้วย

ภาพที่ ๕.๓ แผนที่แสดงตำแหน่งของโบราณสถานในพื้นที่ใกล้เขาคา (กรมศิลปากร ๒๕๕๑)

อายุของโบราณสถานเขาคานั้น สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๔๐๐ ทั้งนี้เพราะพบ โบราณสถานและโบราณวัตถุ ดังนี้

๑) ฐานโยนที่โบราณสถานหมายเลข ๔ พบว่าเป็นแบบฐานกลม ซึ่งถือเป็นโยนนี้รูปแบบโบราณ เพราะสมัยหลังจะเป็นโยนที่มีฐานสี่เหลี่ยม

๒) พบพระวิษณุที่สวมผ้านุ่งยาวองค์หนึ่งที่โบราณสถานหมายเลข ๔ ซึ่งมีการแต่งกายแบบพระวิษณุสมัยราชวงศ์ปัลลวะ (พ.ศ. ๘๑๘-๑๔๕๐) ในอินเดียใต้

๓) แผ่นฝังของโบราณสถานที่มีรูปทรงสี่เหลี่ยมนี้พบว่าคล้ายกับฝังของเทวสถานในสมัยราชวงศ์ปัลลวะเช่นกัน

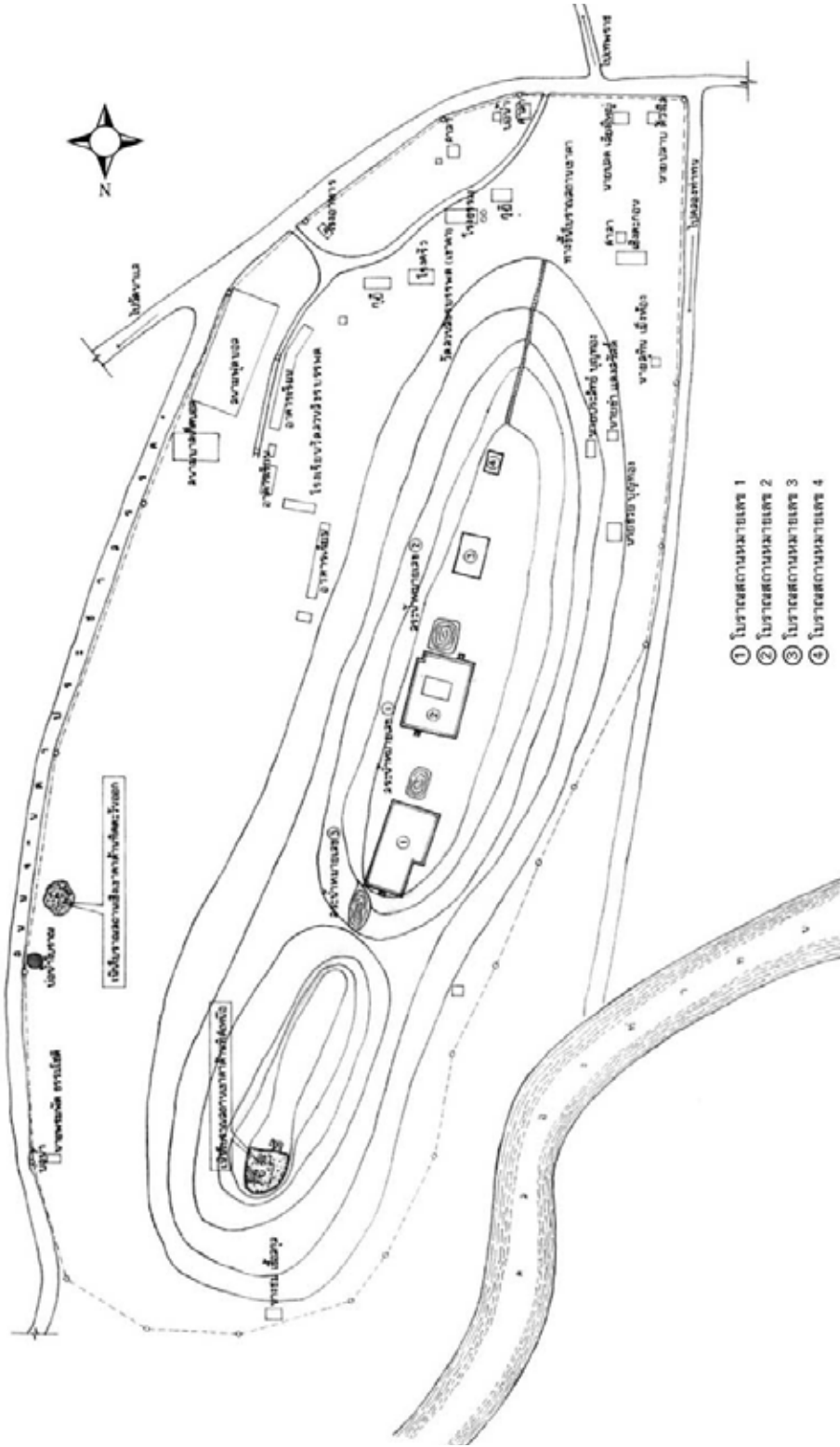
ภาพที่ ๕.๔ ฐานโยนรูปทรงกลม

ภาพที่ ๕.๕ ประติมากรรมรูปพระวิษณุ (ที่มา: กรมศิลปากร)

ภาพที่ ๕.๖ โบราณสถานหมายเลข ๔ มีแผ่นฝังเป็นรูปสี่เหลี่ยมไม่ซับซ้อน

ภาพที่ ๕.๗ แผนผังแสดงตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถานต่างๆ บนเขาคา (กรมศิลปากร ๒๕๕๑)

๕.๑.๓ ข้อมูลโบราณสถานบนเขาคา

บนเขาคาพบเนินโบราณสถานตลอดแนวสันเขาจำนวน ๖ แห่ง ตั้งแต่ทิศเหนือ-ทิศใต้ และพบสระน้ำจำนวน ๓ แห่ง มีเพียงโบราณสถานจำนวน ๕ แห่ง และสระน้ำทั้ง ๓ แห่ง เท่านั้น ที่ได้รับการขุดค้นและบูรณะบางส่วน ต่อไปนี้เป็นข้อมูลของโบราณสถานแต่ละแห่ง เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการสร้างภาพจำลอง (Reconstruction) ของโบราณสถานทั้งหมดขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ข้อมูลรายละเอียดของโบราณสถานต่างๆ นี้ได้มาจากรายงานการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานด้านทิศเหนือของแหล่งโบราณสถานเขาคา ตำบลเสาภา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ดำเนินการโดยอัครมณฑลคุณ ยูนตระกูล และพิพัฒน์ กระแจะจันทร์ ภายใต้การควบคุมของสำนักศิลปากรที่ ๑๔ นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ดังนี้

โบราณสถานหมายเลข ๑ ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของยอดเขาทางด้านทิศใต้ สภาพปัจจุบันคงเหลือเพียงฐานอาคารและกำแพงอิฐเตี้ยๆ ก่อล้อมฐานอาคารคือ ด้านทิศเหนือ ตะวันออก และตะวันตก ส่วนทางด้านทิศใต้พังทลาย ภายในพื้นที่ค่อนข้างเรียบ อันเป็นผลมาจากการปรับพื้นที่สร้างศาลาการเปรียญเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ ขนาดของโบราณสถานกว้าง ๒๖.๖๐ เมตร ยาว ๖๐ เมตร

โบราณวัตถุสำคัญที่พบได้แก่ ศิวลึงค์ จำนวน ๒ องค์ (ชิ้น), ประติมากรรม ๑ ชิ้น ไม่สามารถระบุว่าเป็นประติกรรมอะไร, จักร ๑ ชิ้นมีขนาดเล็กทำจากหินทราย แทนหินบดยา จำนวน ๑ ชิ้น นอกจากนี้ยังพบกระเบื้องจำนวน ๑๑ ชิ้น ซึ่งถือว่าน้อยมาก แสดงว่าอาจไม่ได้ใช้สำหรับมุงหลังคา

ภาพที่ ๕.๘ โบราณสถานหมายเลข ๑ สภาพค่อนข้างสังเกตได้ยาก เพราะวัชพืชขึ้นปกคลุม บางส่วนเหลือเฉพาะฐานอิฐเตี้ยๆ

โบราณสถานหมายเลข ๒ ตั้งอยู่ถัดมาจากโบราณสถานหมายเลข ๑ ลงมาทางทิศใต้ ประมาณ ๕๗ เมตร โบราณสถานแห่งนี้มีขนาดใหญ่ที่สุด และยังมีสระน้ำขนาดเล็กอยู่ด้วย (สระน้ำหมายเลข ๑) แบ่งออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนแรก เป็นกำแพงแก้ว ส่วนที่สอง เป็นลานอาคาร และส่วนที่สาม เป็นตัวอาคาร

กำแพงแก้ว รอบตัวอาคารก่อล้อมเป็นกำแพงแก้วรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง ๒๖.๑๐ เมตร ยาว ๓๖ เมตร มุมตะวันออกเฉียงเหนือย่อมุมเล็กน้อยทั้งนี้เกิดจากข้อจำกัดของพื้นที่ ที่บริเวณกึ่งกลางกำแพงทิศเหนือและใต้มีการเว้นช่องไว้สำหรับเป็นทางเข้าด้านละ ๑ ทางเข้า (เดิมอาจมีซุ้มประตู) ด้านทิศตะวันออกใกล้มุมอาคารทั้ง ๒ มุมมีรางน้ำหินปูนเพื่อระบายน้ำจากพื้นฐานอาคารที่ก่ออิฐดิบ

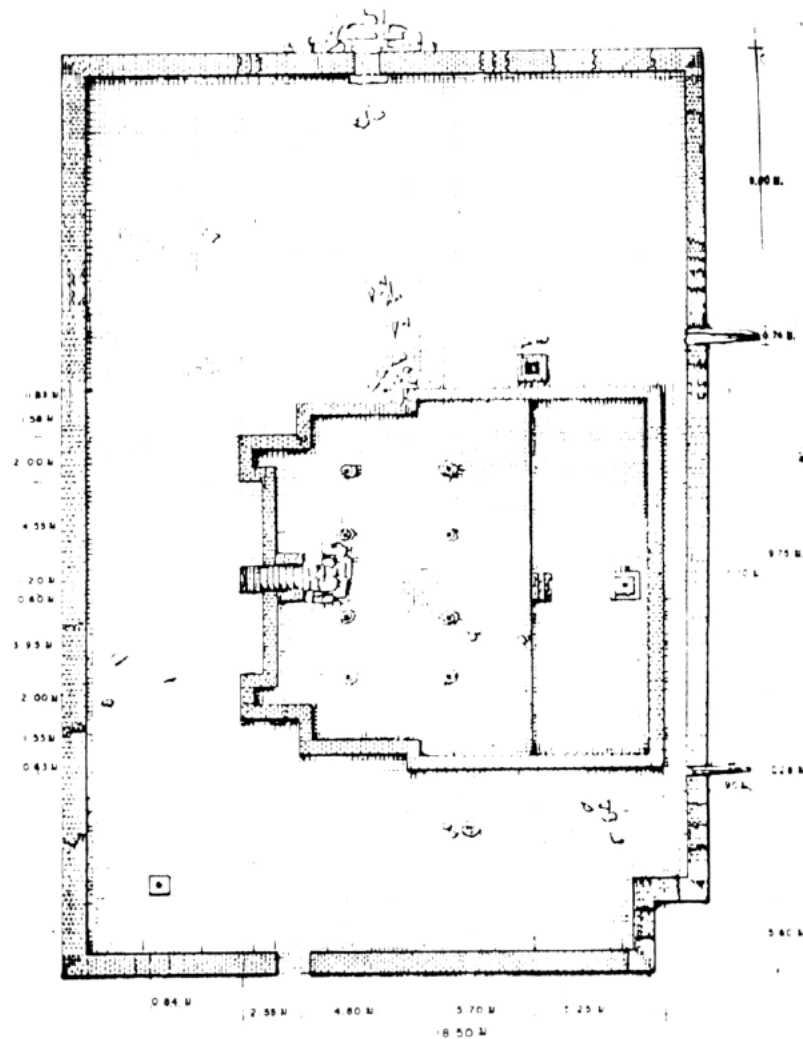
ลานอาคารเป็นพื้นที่ระหว่างตัวอาคารกับกำแพงแก้ว บนพื้นอาคารนี้มีบ่อสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ๑ บ่อ เป็นไปได้ว่าบ่อนี้อาจใช้สำหรับพิธีกรรมในการบูชาไฟ เรียกว่า “โหมกุธ” โดยพราหมณ์จะนำเครื่องบูชาต่าง ๆ เช่น ไม้หอม เครื่องหอม ธัญพืช สมุนไพร น้ำมันเนย ดอกไม้ เนย น้ำผึ้ง ข้าว ขนม ผลไม้ รวมถึงพัสดวราภรณ์ เช่น สำหรี และโตรีดี เป็นต้น ลงไปเผาในกองกุธที่ลุกโชนด้วยไฟ ซึ่งถือเป็นการถวายเครื่องบูชาผ่านทางพระอัคนี (ไฟ) ไปสู่เทพเจ้าองค์ที่ประกอบพิธีบูชา โดยระหว่างการบูชาจะมีการสาธยายพระเวท และมนตรา กำกับไปด้วยตลอดทั้งพิธี

ภาพที่ ๕.๙ โบราณสถานหมายเลข ๒

ภาพที่ ๕.๑๐ ธรณีประตูของโบราณสถานหมายเลข ๒ ภาพที่ ๕.๑๑ ฐานโยนที่พบที่โบราณสถานหมายเลข ๒

ภาพที่ ๕.๑๒ แผนผังของโบราณสถานหมายเลข ๒

ภาพที่ ๕.๑๓ ปอที่อาจไว้ใช้สำหรับการโหมกถลุงเหล็ก

ภาพที่ ๕.๑๔ การโหมกถลุงเหล็กของพราหมณ์ในปัจจุบัน (ภาพจาก Wikipedia)

ตัวอาคาร เป็นอาคารก่ออิฐ ฐานอาคารมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกว้าง ๑๗ เมตร พื้นที่ทางทิศตะวันตกของตัวอาคารในส่วนฐานมุมทิศเหนือและทิศใต้ทำเป็นฐานแบบย่อมุมและยกเก็จ มีความยาว ๑๔.๓๐ เมตร เพื่อใช้เป็นมุขของตัวอาคาร กึ่งกลางของฐานด้านทิศตะวันตกเป็นบันไดทางขึ้นก่อยื่นจากด้านนอกแล้วเข้าไปสู่อาคาร ซึ่งมีธรณีประตูขนาดกว้าง ๑.๒๐ เมตรรับอยู่

อาคารหลังนี้ก่อสร้างบนพื้นหินของภูเขา มีการปรับพื้นที่บดอัดด้วยเศษหิน อิฐ และวัสดุต่าง ๆ จนแน่นก่อนจะก่อเรียงอิฐเป็นขอบด้านนอก อิฐที่ใช้ในการก่อสร้างเป็นอิฐขนาดประมาณ ๒๑x๔๐x๙ เซนติเมตร ด้านล่างสุดของฐานก่อเป็นฐานเชิงสูงประมาณ ๖๘ เซนติเมตร ลดชั้นเป็นมาลัยลูกแก้ว (บัววลัย) ก่อนที่จะต่อขึ้นไปเป็นส่วนผนังอาคาร ยกสูงจากลานฐานอาคารประมาณ ๑.๗๖ เมตร

ส่วนบนซึ่งเป็นผนังอาคารหักพังชำรุดทั้งหมดแล้ว รวมไปถึงเครื่องบนด้วยตัวอาคารของโบราณสถานหมายเลข ๒ นี้ตั้งค่อนมาทางทิศตะวันออกของพื้นที่เขตกำแพงแก้ว ทำให้พื้นที่ทางทิศตะวันตกเกิดพื้นที่ในเขตลานอาคารกว้างขวาง ทั้งนี้เพื่อให้มีพื้นที่สำหรับใช้งานได้มากขึ้น รับบกทางขึ้นสู่เขาาคาที่อยู่ทางทิศตะวันตก

ภาพที่ ๕.๑๕ เมื่อยืนบนโบราณสถานหมายเลข ๒ จะสังเกตเห็นทะเลอย่างชัดเจน

โบราณสถานหมายเลข ๓ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของโบราณสถานหมายเลข ๒ ระหว่างโบราณสถานหมายเลข ๓ และ ๒ มีสระน้ำ ๑ แห่งตั้งติดกับตัวโบราณสถานหมายเลข ๒ ระหว่างโบราณสถานทั้งสองมีทางเดิน ปูด้วยอิฐแต่ขาดหายเป็นช่วง ๆ และมีฐานเสาหินปูน ๕ ฐานเสาวางไม่เป็นระเบียบ ขนาดของตัวอาคาร กว้างประมาณ ๒๒ เมตร ยาว ๒๖ เมตร

อรุณศักดิ์ กิ่งมณี นักโบราณคดีผู้ควบคุมการขุดแต่งได้สันนิษฐานไว้ว่าโบราณสถานหมายเลข ๓ ไม่ได้เป็นอาคารประเภทที่มีหลังคาคลุม แต่เป็น “ทางเดิน” ที่นำไปสู่ศาสนสถานหมายเลข ๒ หรือในทางตรงกันข้ามเป็นทางผ่านที่มาจากโบราณสถานหมายเลข ๔ สาเหตุที่สันนิษฐานว่า โบราณสถานแห่งนี้เป็นเพียงทางเดินนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะผลจากการขุดค้นไม่พบเศษกระเบื้องมุงหลังคาบริเวณนี้เลย อย่างไรก็ตาม นี่เป็นข้อสันนิษฐานเดิม เพราะในความจริงแล้วการพบฐานเสาก็น่าจะเป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าอาคารหลังนี้คงมีเสาของตัวอาคารประมาณ ๒-๓ แถว เครื่องบนคงเป็นเครื่องไม้และใช้วัสดุธรรมชาติมุงหลังคา

ภาพที่ ๕.๑๖ โบราณสถานหมายเลข ๓

โบราณสถานหมายเลข ๔ ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้สุดของเขาคา ห่างจากโบราณสถานหมายเลข ๒ ประมาณ ๑๑๐ เมตร มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง ๗.๕๕ เมตร ยาว ๑๓.๘๐ เมตร ส่วนท้ายห้องลดขนาดลงเป็นกว้าง ๓.๕๕ ยาว ๕.๕๕ เมตร ทางเข้าอยู่ทางด้านทิศเหนือ ทั้งนี้เพื่อตั้งรับกับทางขึ้นโบราณทางอยู่ทางด้านทิศเหนือ โดยรอบอาคารมีฐานเสา ๘ ฐาน รองรับเสาไม้ และเครื่องบนที่ทำจากไม้เช่นกัน ท้ายห้องมีการวางฐานโยนไว้

๕.๑.๔ ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับลักษณะดั้งเดิมของโบราณสถาน

จากที่อธิบายสภาพของโบราณสถานต่างๆ จะเห็นได้ว่าเหลือแต่ฐาน ทั่วๆ ไปในอดีตจะต้องมีส่วนตัวอาคารและหลังคา ดังนั้น การสันนิษฐานส่วนที่หายไปจะมีส่วนสำคัญมากที่จะช่วยทำให้คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่าย ขั้นตอนนี้อาจจะยากเกินไปสำหรับนักเรียน แต่นักเรียนควรรู้จักกระบวนการเบื้องต้น และในอนาคตอาจไปเรียนต่อในสาขาประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดี หรือไปเป็นนักพัฒนาเกมที่ต้องวาดอาคารในเกมที่มีฉากอยู่ในยุคโบราณหรือยุคกลาง ซึ่งบางเกมได้รับความนิยมไปทั่วโลก

หลักการสำคัญของการสันนิษฐานรูปแบบดั้งเดิมของโบราณสถานคือ การเปรียบเทียบกับโบราณสถานที่ยังคงมีสภาพสมบูรณ์ที่ยังหลงเหลือในปัจจุบัน สำหรับโบราณสถานที่เขาคาบางแห่งนี้ มจ.สุภัทรรติศ ดิศกุล นักประวัติศาสตร์ศิลปะ ได้สันนิษฐานว่า โบราณสถานหมายเลข ๒ นี้มีแผนผังของอาคารใกล้เคียงกับเทวาลัยเจ้าแม่ทुरुคา ที่เมืองไอโฮเล (Aihole) (สุภัทรรติศ ดิศกุล ๒๕๔๕)

อย่างไรก็ตาม เทวาลัยแห่งนี้มีแผนผังด้านหลังเป็นทรงโค้งจึงไม่น่าจะใกล้เคียงนัก แต่ไม่ห่างจากเทวาลัยเจ้าแม่ทुरुคานี้ มีโบราณสถานอีกแห่งคือ เทวาลัยพระศิวะที่มีชื่อว่า “จาลุกยะ” (Chalukya Shiva Temple หรือ Lad Khan Temple) ซึ่งมีมุขทรงสี่เหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านหน้า และแผนผังด้านหลังของตัวอาคารตัดเป็นสี่เหลี่ยม จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมแล้วจัดได้ว่าอยู่กลุ่มของศิลปะอินเดียสมัยหลังคุปตะ มีอายุครอบคลุมระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๓

ภาพที่ ๕.๑๗ เทวาลัยเจ้าแม่ทुरुคา ที่เมืองไอโฮเล (Aihole)
(ที่มา: <https://en.wikivoyage.org/wiki/Aihole>)

ภาพที่ ๕.๑๘ เทวาลัยจาลุกยะของพระศิวะ เมืองไอโฮล (Aihole)
(ที่มา: https://en.wikipedia.org/wiki/Chalukya_Shiva_Temple)

นอกเหนือไปจากโบราณสถานในเมืองไอโฮลแล้ว เมื่อพิจารณาว่า พราหมณ์ที่เขาคาเป็นชาวอินเดียใต้ที่มีความเกี่ยวพันกับราชวงศ์ปัลลวะแล้ว โบราณสถาน ๒ แห่งในเขตอินเดียใต้ในรัฐทมิฬนาฑูที่หมู่ทิวสถานมามัลลปุรัม (Mamallapuram) ได้แก่ โบราณสถานปัญจรถ และโบราณสถานชายฝั่งทะเล (Shore temple) ก็นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจเช่นกัน โดยเฉพาะในส่วนของชั้นหลังคา เหตุผลที่โบราณสถานสองแห่งนี้น่าสนใจเนื่องจากในภาคภาคใต้ของไทยพบจารึกอักษรปัลลวะหลายแห่ง และยังพบพระวิษณุสวามหมวกทรงกระบอกในศิลปะแบบปัลลวะอีกด้วย ทำให้มีความเป็นไปได้ที่จะได้รับอิทธิพลจากชั้นหลังคาแบบนี้

ภาพที่ ๕.๑๙ โบราณสถานปัญจรถ

ภาพที่ ๕.๒๐ โบราณสถานชายฝั่งทะเล

นอกจากนี้แล้ว สิ่งที่ต้องไม่ลืมด้วยคืออิทธิพลของท้องถิ่นที่มีต่อการสร้างสถาปัตยกรรม ทั้งนี้เนื่องจากชาวอินเดียที่เข้ามาอาจมีจำนวนไม่มาก และต้องอาศัยช่างชาวพื้นเมืองในการก่อสร้าง ดังนั้น รูปแบบของอาคารและวัสดุย่อมมีการปรับให้เหมาะสมกับพื้นที่ เช่น ตัวอาคารไม่ได้สร้างด้วยหินแต่ใช้อิฐเป็นหลัก หลังคาไม่ได้มุงด้วยกระเบื้อง เพราะไม่พบหลักฐานชัดเจนที่เขาคา เป็นไปได้ว่ามุงหลังคาด้วยหญ้าคาแทน

๕.๒ พราหมณ์เมืองนคร ประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต

คงเห็นได้ว่าการจะเข้าใจโบราณสถานที่ถูกทิ้งร้างมานับพันปีได้นั้นเป็นเรื่องยาก และมีข้อจำกัด ดังนั้น ข้อมูลที่จะช่วยทำให้โบราณสถานที่ตายแล้วมีชีวิตกลับขึ้นมาได้อีกครั้งหนึ่งนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกี่ยวกับพราหมณ์จึงเป็นเรื่องสำคัญ ในฐานะเป็นสะพานที่เชื่อมต่อระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

๕.๒.๑ พราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชจากเอกสารโบราณ

ในบรรดาเมืองต่างๆ ในประเทศไทยมีเพียง ๔ เมืองเท่านั้นที่มีกลุ่มพราหมณ์ดั้งเดิม ได้แก่ กรุงเทพฯ, นครศรีธรรมราช, พัทลุง, และเพชรบุรี จากเอกสารโบราณเรื่อง *ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช*^{๕๖} ไม่ทราบผู้แต่ง แต่เขียนขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายราวสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อ จ.ศ. ๑๐๙๖ (พ.ศ.๒๒๗๗) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชไว้ว่า พ.ศ.๑๘๙๓ พระนารายณ์รามาธิราช กษัตริย์เมืองรามราชมหานคร (พาราณสี) กับสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ กษัตริย์กรุงศรีอยุธยา

ได้ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกัน กษัตริย์เมืองรามราชได้ส่งเทวรูปพระนารายณ์ พระศรีลักษมี พระมหาวารีย์ (พระอิศวร) บรมหงส์ (หงส์หรือพระพรหม) และชิงช้าทองแดง โดยมี “ซีพ้อเบญจภาษา” (พราหมณ์) เป็นผู้อัญเชิญมา

แต่ปรากฏว่าเรือที่อัญเชิญเทวรูปมานั้นได้ติดพายุอยู่ที่ปากน้ำเมืองตรัง กรมการเมือง จึงส่งข่าวไปยังเจ้าพญานคร (เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช) และพระหลวงกรมการ ในที่สุด ทั้งสองจึงได้อัญเชิญเทวรูปมาไว้ยังเมืองนคร และแจ้งเรื่องต่อไปยังเจ้าพญาโกษา ที่กรุงศรีอยุธยาเพื่อที่จะอัญเชิญเทวรูปเหล่านี้ไปที่กรุงศรีอยุธยาอีกทอดหนึ่ง แต่ปรากฏว่า เทวรูปทั้งหมดไม่ยอมไปกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีจึงตัดสินพระทัยให้นำไปไว้ที่ตำบลท่าม้า

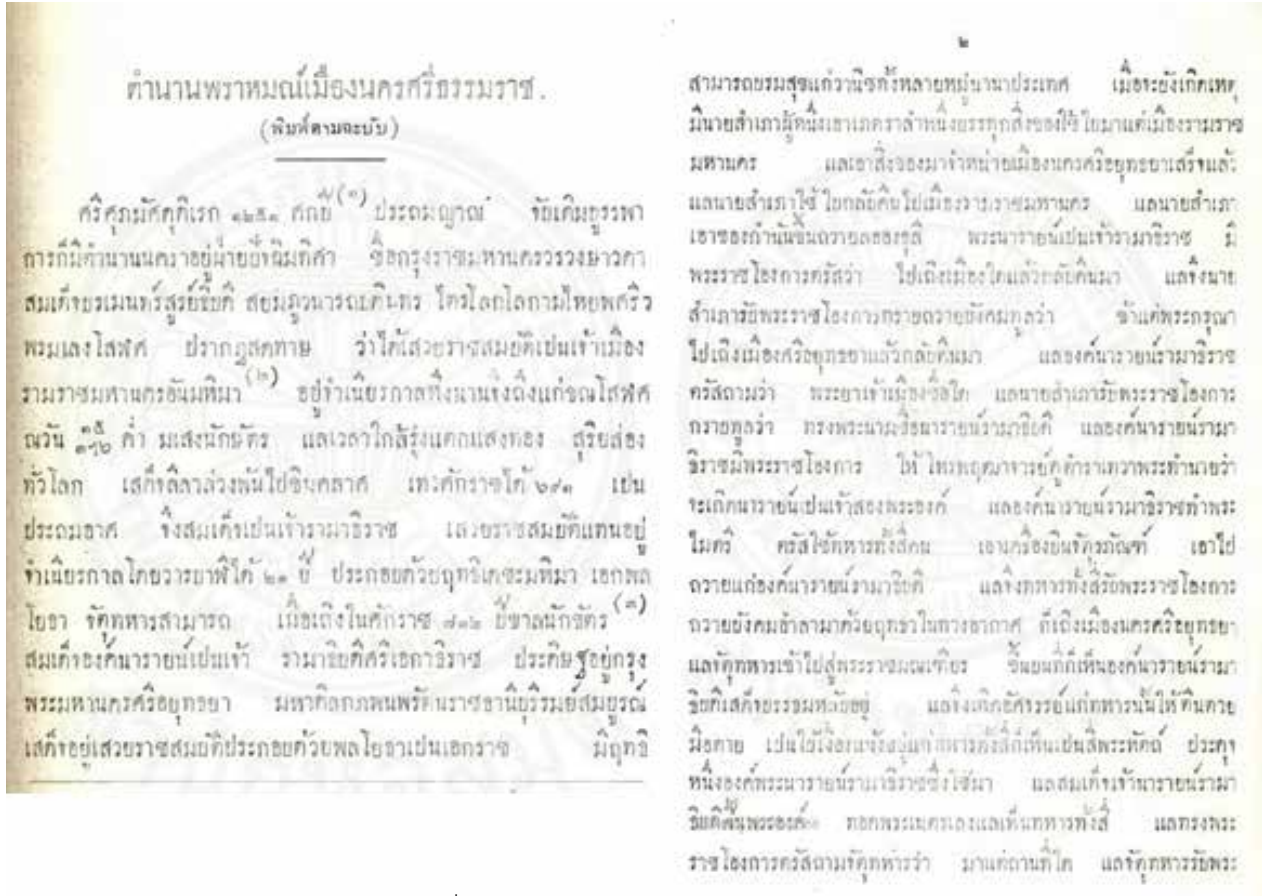
จากนั้นพระเจ้าอยู่ทองจิงโปรดให้ผแดงธรรมนารายณ์^{๕๗} และผแดงศรีกาเกียลำเภาลักจัน เข้าเฝ้าที่อยุธยา และแต่งตั้งให้ผแดงธรรมนารายณ์ เป็นออกพระธรรมนารายณ์ เวทภักดีศรีรัตนโกษา ส่วนผแดงศรีกาเกียลำเภาลักจัน เป็นออกพระศรีราชโกเบนทร์ภักดีศรีอาคมชุนนุหม แล้วให้กลับไปดูแลเทวรูปที่เมืองนคร พร้อมกันนี้ได้ประกาศกลับไปดินสร้างหอพระเทวรูปที่เมืองนครและข้าพระชายาหญิงอีก ๒๐๐ คน จากอยุธยาให้ไปอยู่ยังเมืองนคร อีกด้วย และยังได้ออกกฎหมายคุ้มครองข้าพระที่กลับมายังเมืองนคร นอกจากนี้ มีรับสั่งให้เจ้าพญาโกษาไปประกอบพิธีกรรมบูชาเทวรูปที่เมืองนครทุกปี^{๕๘}

ภาพที่ ๕.๒๑ ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช

ภาพที่ ๕.๒๒ ประติมากรรมเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ (จำลอง) ที่โบสถ์พราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ของจริงเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

ภาพที่ ๕.๒๓ ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช

กิจกรรมระหว่างบท

จงอ่านเอกสารชิ้นต้นสองหน้านี้ แล้วอธิบายนัยความสัมพันธ์ระหว่างเมืองรามราช และพระนครศรีอยุธยา
คำตอบ

- ๑) ความสัมพันธ์เกิดขึ้นจากการค้าโดยกลุ่มของพ่อค้า (วาณิช) ซึ่งในสมัยอยุธยาต้องการซื้อผ้าจากเมืองสุรัต และเมืองพาราณสี (แม้ว่าในเอกสารชิ้นต้นจะไม่ได้กล่าวถึงผ้าเอาไว้ แต่ครูจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับการค้าระหว่างอินเดียกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าการเข้ามาของศาสนานั้นสัมพันธ์กับการค้าระหว่างประเทศ)
- ๒) การค้ากับอินเดียสมัยอยุธยาเป็นการติดต่อกับกลุ่มเมืองในอินเดียเหนือ มากกว่าจะเป็นกับทางอินเดียใต้ ดังเช่นในสมัยศรีวิชัย-ก่อนศรีวิชัย

เสริมความรู้

วิธีการคำนวณศักราชในเอกสารไทยโบราณ

การนับศักราชในเอกสารไทยโบราณมีหลายระบบ แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค และพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา เท่าที่พบบ่อยได้แก่ จุลศักราช มหาศักราช พุทธศักราช รัตนโกสินทร์ศก

จุลศักราช (ตัวย่อ จ.ศ.) พบใช้ทั้งในล้านนา สุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ ระบบการใช้จุลศักราชนั้นนิยมในพม่า ทำให้สุโขทัยกับล้านนาที่อยู่ใกล้อิทธิพลของพม่าใช้ตามไปด้วย ส่วนอโยธยาก่อนการเสียกรุงครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๑๑๒) นิยมใช้มหาศักราช แต่หลังเสียกรุงแล้วใช้จุลศักราช โดยทั่วไปถ้าหากต้องการแปลงให้จุลศักราชเป็นพุทธศักราชให้บวกด้วย ๑๑๘๑ หนึ่ง มีเอกสารเก่าบางเล่มที่ใช้ “เทวศักราช” ซึ่งใช้ ๑๑๘๑ บวกได้เช่นกัน

มหาศักราช (ตัวย่อ ม.ศ.) เริ่มต้นใช้กันเมื่อพระเจ้ากนิษกะ กษัตริย์อินเดียได้ยึดครองอินเดียเหนือเกือบทั้งหมดเมื่อ พ.ศ. ๖๒๑ (ค.ศ. ๗๘) ดังนั้น จึงถือว่าปีนี้เป็นปีเริ่มต้นของมหาศักราช และใช้เป็นตัวเลขเมื่อต้องการแปลงมหาศักราชให้เป็นพุทธศักราช

พุทธศักราช (ตัวย่อ พ.ศ.) เดิมทีนิยมใช้กับเอกสารที่เกี่ยวกับพระศาสนา เริ่มนับ พ.ศ. ๑ หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ภายใต้ความเชื่อเรื่องปัญจอันตรธาน ในสมัยโบราณ พุทธศักราชของไทยยังสอดคล้องกับประเทศอื่นๆ ที่นับถือศาสนาพุทธเถรวาท แต่ภายหลังช้ากว่าประเทศอื่นๆ ได้แก่ ลังกา พม่า กัมพูชา อยู่ ๑ ปี สาเหตุเพราะไทยนับปีเต็ม แต่ลังกาใช้วิธีนับปีอย่าง สำหรับแนวคิดที่ให้พุทธศักราชเป็นศักราชประจำชาติของไทยนั้นเริ่มต้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้ใช้พุทธศักราชแทนรัตนโกสินทร์ศก เพราะถือว่าพุทธศักราชเป็นศาสนาประจำชาติ

รัตนโกสินทร์ศก (ตัวย่อ ร.ศ.) เป็นศักราชที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๔๓๒ โดยกำหนดให้นับปีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ (ร.ศ. ๑๐๘) และเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่เป็น ๑ เมษายนแทน การสร้างระบบจุลศักราชนี้สะท้อนสำนึกของชนชั้นนำที่ให้คุณค่ากับประวัติศาสตร์

(ข้อมูลจากวินัย พงศ์ศรีเพียร. วันवार กาลเวลา แลนานาศักราช. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔.)

๕.๒.๒ ปัจจุบันของพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช

ตระกูลนาคเทวัญเป็นหนึ่งในตระกูลพราหมณ์ดั้งเดิมของเมืองนครศรีธรรมราช นายเฉลิมพล คงจันทร์ หรือ พราหมณ์ฉอ อายุ ๔๒ ปี โดยเป็นหลานตาของพราหมณ์นิล นาคเทวัญ ซึ่งเป็นพราหมณ์หลวงที่ได้รับสังวาลสามสายถูกต้องตามลัทธิไสยศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗

พราหมณ์เฉลิมพลเล่าให้ฟังว่า ปกติแล้วเชื้อสายพราหมณ์จะสืบตระกูลทางพ่อ แม้เป็นลูกคนสุดท้อง จึงมีหน้าที่ดูแลคุณตา ทำให้พราหมณ์ฉอได้มีโอกาสใกล้ชิดกับตา พราหมณ์นิลนับถือโหราศาสตร์คือนับถือพระวิษณุเป็นใหญ่ ไม่บูชาคิ่วลึงค์ แต่ก็ให้ความสำคัญกับศาสนาพุทธเช่นกัน เวลาบูชาพระวิษณุจะมีบทสรรเสริญ ซึ่งท่องเป็นภาษาไทย การเป็นพราหมณ์จะต้องยึดมั่นในหลักพรหมัน (ความจริงสูงสุด) และหลักการครองเรือน ปกติการแต่งกายของพราหมณ์จะเป็นชุดขาว มีข้อห้ามว่าไม่ให้ผู้หญิงซักผ้า หน้าที่ของพราหมณ์นิลในเวลานั้น ได้แก่ การประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ ตั้งศาลพระภูมิ และทำขวัญ มีครั้งหนึ่งพราหมณ์นิลได้มีบทบาทในการตั้งศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘^{๕๙}

ภาพที่ ๕.๒๔ ภาพถ่ายของพราหมณ์นิล นาคเทวัญ
(ที่มา: เฉลิมพล คงจันทร์)

เพื่อให้เข้าใจหน้าที่ของโบราณสถานที่เป็นภาพที่ชัดเจนมากขึ้น ทางโครงการจึงได้ขอให้พราหมณ์เฉลิมพล คงจันทร์ (ฉอ) ไปทำพิธีกรรมที่โบราณสถานด้านทิศเหนือของเขาคา ซึ่งเป็นสวัยมภูวลึงค์ พราหมณ์เฉลิมพลพร้อมคณะผู้ติดตามทั้งหมดจำนวน ๕ คน

ภาพที่ ๕.๒๕ พราหมณ์จอ เฉลิมพล คงจันทร์ ยืนอยู่ด้านหน้าของสวยมภูวาลิงค์

ได้เตรียมพานบายสี และเครื่องเซ่นสังเวยต่าง ๆ ประกอบด้วยผลไม้ ได้แก่ มะพร้าว กล้วย ส้ม องุ่น สับปะรด แก้วมังกร พักเขี้ยว พักทอง ข้าวตอก หม้อดินที่ใส่หอยสังข์ อ้อย ดอกบัว ดอกดาวเรือง ขนมต่าง ๆ ข้าวตอก ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วแดง งาดำงาขาว ลูกเต๋อย นม น้ำมัน พืช ใบพลู หญ้าคา

นอกจากเครื่องเซ่นสังเวยแล้วยังมีเทวรูปของเทพเจ้าต่าง ๆ ได้แก่ พระวิษณุ (นารายณ์) พระศิวะ (พระอิศวร) พระคเณศ ขอลัสซ้าง มีดอาคม และกลองบัณเฑาะว์^{๑๐} เพื่อใช้เป็นประธานในพิธี และบูชาเทพเจ้า

พราหมณ์จอเริ่มต้นทำพิธีกรรมตั้งแต่เชงเขา จากนั้นจึงเดินมาเรื่อยๆ จนถึงสวยมภูวาลิงค์ จากนั้นจึงนั่งลงบนลานใกล้กับสวยมภูวาลิงค์ นำเครื่องเซ่นสังเวยจัดวาง และเริ่มสวดทำพิธี เป่าสังข์พร้อมกับการตีกลองบัณเฑาะว์ เมื่อทำพิธีกรรมบูชาพระศิวะแล้วเสร็จ พราหมณ์เฉลิมพลได้นำน้ำนมเทลงในหม้อดิน แล้วนำนมไปรดลงบนสวยมภูวาลิงค์ ซึ่งถือเป็นอันเสร็จสิ้นพิธี พราหมณ์จออธิบายว่าน้ำนมเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ และการก่อกำเนิด

ภาพที่ ๕.๒๖ พราหมณ์ผอ และผู้ศรัทธากำลังทำพิธีที่สวยมภูวลึงค์

ภาพที่ ๕.๒๗ เครื่องเซ่นสังเวยต่างๆ และเทวรูปพระวิษณุ พระคเณศ และพระศิวะ

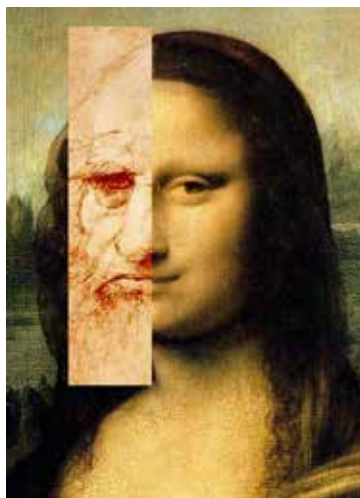

๕.๓ ศิลปะดิจิทัลกับโบราณสถานเขาคา

ศิลปะดิจิทัลเป็นเทรนด์ของโลก และมีแนวโน้มเติบโตขึ้นทุกปี เพราะยิ่งสังคมเข้าสู่ยุคดิจิทัลมากเท่าไร ก็มีความจำเป็นต้องใช้งานศิลปะดิจิทัลมากขึ้นเท่านั้น จากการประเมินรายได้จากหลายหน่วยงานพบว่าทั่วโลกในแต่ละปีมีการซื้อขายศิลปะดิจิทัลหลายพันล้านดอลลาร์ และเป็นหนึ่งในอาชีพที่มีรายได้สูงอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การวาดภาพสวยอย่างเดียวไม่พอ เพราะนักวาดภาพดิจิทัลจะต้องมีอัตลักษณ์ (Identity) หรือสไตล์ เป็นของตัวเองด้วย คอนเทนต์ (Content) ทางด้านประวัติศาสตร์ถือเป็นแหล่งหนึ่งที่ทำให้งานศิลปะดิจิทัลมีความสวยแตกต่างกัน มีศิลปินดิจิทัลหลายคนที่ใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์โบราณคดีมาสร้างสรรค์ภาพ เช่น เดวิด วิลกัส (David Villegas)

๕.๓.๑ ศิลปะดิจิทัล

งานศิลปะดิจิทัล (Digital Art) ในสมัยก่อนบางครั้งเรียกว่า ศิลปะจากคอมพิวเตอร์ หรือ New media art โดยเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นโดยใช้ซอฟต์แวร์ คอมพิวเตอร์ หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ เช่น ipad, Galaxy Tab เป็นต้น ซึ่งภาพที่ได้จะอยู่ในรูปของดิจิทัล เช่น การ์ตูนแอนิเมชัน (Animation) ภาพประกอบ ภาพวาดดิจิทัล ภาพถ่าย หรือวิดีโอ นอกจากนี้แล้ว ทุกวันนี้ศิลปะดิจิทัลยังใช้กับการผสมผสานงานศิลปะอื่นๆ อีกเช่น ภาพวาดลงสีที่ใช้เทคนิคดิจิทัลเข้ามาช่วยเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ หรืองานศิลปะประเภทติดตั้ง (Installation art) ที่นำเอาสื่อมัลติมีเดียเข้ามาช่วยเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ

ภาพที่ ๕.๒๘ ตัวอย่างของศิลปะดิจิทัลแบบต่างๆ ภาพซ้ายทำโดย David Revoy / Blender Foundation, ภาพกลางทำโดย Lillian Schwartz, ภาพขวาทำโดย Kent Madsen (ที่มา: https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_art)

ทุกวันนี้ ถือได้ว่าตลาดศิลปะดิจิทัลสร้างรายได้มูลค่ามหาศาล ในปี ค.ศ. ๒๐๒๒ ตลาดศิลปะดิจิทัลทั่วโลกมีมูลค่าการซื้อขายภาพอยู่ที่ ๑๔.๓๘ พันล้านดอลลาร์ ดังนั้นจึงคาดการณ์กันว่าในปี ๒๐๓๐ ตลาดนี้น่าจะมีมูลค่าซื้อขายกันอยู่ที่ราว ๒๓.๗๙ พันล้านดอลลาร์^{๑๑} ในช่วงสถานการณ์โควิดที่ผ่านมา แม้ว่าตลาดศิลปะดิจิทัลจะได้รับผลกระทบอยู่บ้าง เนื่องจากคนซื้อน้อยลง เพราะนำเงินไปใช้สำหรับการรักษาสุขภาพ แต่ในทางกลับกันก็ทำให้คนจำนวนมากที่ต้องอยู่บ้านเกิดการรับรู้และเข้าใจศิลปะดิจิทัลมากขึ้น ดังกรณีของประเทศไทยที่คนในประเทศไทยรู้จักศิลปะแบบ NFT และ Metaverse กันมากขึ้น

๕.๓.๒ การจัดกิจกรรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับศิลปะดิจิทัล (Local History X Digital Art)

อาจฟังดูเป็นเรื่องยากสำหรับครู ลักหน้อยที่จะประสานความรู้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเข้ากับศิลปะ ดิจิทัล เพราะครูด้านสังคมศึกษา หลายคนไม่ชำนาญด้านศิลปะ แต่ นั่นก็ใช่ปัญหาหลัก เพราะการเรียน การสอนในปัจจุบันมีลักษณะแบบ บูรณาการ ครูสังคมศึกษาอาจชวน ครูสอนศิลปะไปร่วมกิจกรรมด้วย เพื่อช่วยสอนและปรับปรุงงานให้กับ นักเรียน

ในกรณีของเขาคานี้ แม้ว่าผู้เขียน คู่่มือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนี้จะ เป็น ผู้ที่เคยชูดค้นทางโบราณคดีที่เขาคา และมีความรู้ระดับหนึ่ง แต่หลักการ

ภาพที่ ๕.๒๙ ประกาศรับสมัครนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับศิลปะดิจิทัล (Local History X Digital Art) อย่างหนึ่งคือ การให้คนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม ในแง่ของเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับเขาคานี้ ทางโครงการได้เชิญครูจรัส เพชรทับ อดีตครูในนครศรีธรรมราชและเป็นผู้ดูแลหลักสูตร ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มาเป็นวิทยากรนำบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับเขาคาให้กับนักเรียน จำนวน ๑๐ คน จากโรงเรียนทุ่งใหญ่ และโรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช ดังนั้น บทบาท ของครูไม่จำเป็นต้องเป็นผู้รู้ในท้องถิ่นนั้นๆ แต่เป็นผู้ค้นหาปราชญ์ท้องถิ่น และมีหน้าที่ ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ คล้ายกับเป็นพี่เลี้ยง

ในส่วนของศิลปะดิจิทัล ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชมีผู้เชี่ยวชาญด้านนี้ คือ อาจารย์ปฏิบัติ ปรียาวงศากุล หลักสูตรเทคโนโลยีมีเดีย แอนิเมชัน และเกม Multi Theft Auto (MTA) มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่มาช่วยสอนศิลปะดิจิทัลให้กับนักเรียน พร้อมกันนี้ยังได้นำนักศึกษาจำนวน ๑๕ คนมาเป็นพี่เลี้ยงให้กับเด็กนักเรียนอีกด้วย

อาจารย์ปฏิบัติได้ออกแบบเนื้อหาเกี่ยวกับเขาคาออกเป็น ๒ ส่วน

ส่วนแรก เป็นส่วนของศิลปะดิจิทัลของนักเรียนและนักศึกษา โดยให้ออกแบบตัวการ์ตูนเพื่อเป็นมาสคอต (Mascot) จากเรื่องเล่าที่ได้ฟังเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีเขาคานี้ ทั้งนี้เพราะมีความเหมาะสมกับเด็กนักเรียนที่ไม่มีพื้นฐานทางด้านศิลปะมากนัก และเหมาะแก่เวลาในการทัศนศึกษาเพียง ๑ วันเท่านั้น ขั้นตอนการทำกิจกรรมในส่วนนี้ มีดังนี้

๑) การให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ (historical source) นักเรียนและนักศึกษา ฟังบรรยายข้อมูลประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีเขาคา และชมคลิปวิดีโอเกี่ยวกับการทำพิธีกรรมของพราหมณ์เฉลิมพล เพื่อให้เห็นภาพว่าพราหมณ์มีลักษณะอย่างไร

๒) อธิบายหลักการวาดการ์ตูนอย่างง่าย คือไม่จำเป็นต้องวาดเหมือนจริง แต่ดึงเน้น ลักษณะเด่นของการ์ตูนออกมาให้ชัดเจน และเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับพื้นที่

๓) ฝึกวาดในสถานที่จริง โดยเน้นให้นักเรียนเลือกสถานที่และประติมากรรมที่ตนเองชอบ เพื่อพัฒนาตัวการ์ตูน และออกแบบ Character ขึ้นมา

๔) นำผลงานของนักเรียนมาสแกนหรือใช้วิธีการถ่ายภาพ จากนั้นทดลองลงสี

๕) นักเรียนนำเสนอไอเดียเกี่ยวกับตัวการ์ตูนที่วาด

๖) ครูผู้สอนช่วยปรับแต่งให้เกิดความน่ารักและน่าสนใจ

ในส่วนของกิจกรรมแรกนี้ครูไม่จำเป็นต้องประเมินที่ความสวยงามของภาพ เพราะเด็กแต่ละคนมีทักษะในการวาดและจินตนาการที่แตกต่างกัน ครูสังคมนาควรรทำหน้าที่ในการอธิบายความหมายของสิ่งต่างๆ และเสริมเพิ่มเติมข้อมูลต่างๆ เมื่อนักเรียนนำเสนอแนวคิดในการวาดภาพของเขา ส่วนครูศิลปะมีหน้าที่ช่วยวาดเสริมปรับรายละเอียดเพื่อให้เกิดความน่ารักมากขึ้น

ภาพที่ ๕.๓๐ นักเรียนฟังบรรยายจากปราชญ์ท้องถิ่น (ครูจรัส เพชรทับ)

ภาพที่ ๕.๓๑ อาจารย์ปฏิบัติกำลังสอนนักเรียนวาดภาพที่แหล่งโบราณคดีเขาคา

ภาพที่ ๕.๓๒ ผลงานของนักเรียนโรงเรียนทุ่งใหญ่ และโรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช

ภาพที่ ๕.๓๓ ผลงานของนักเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช

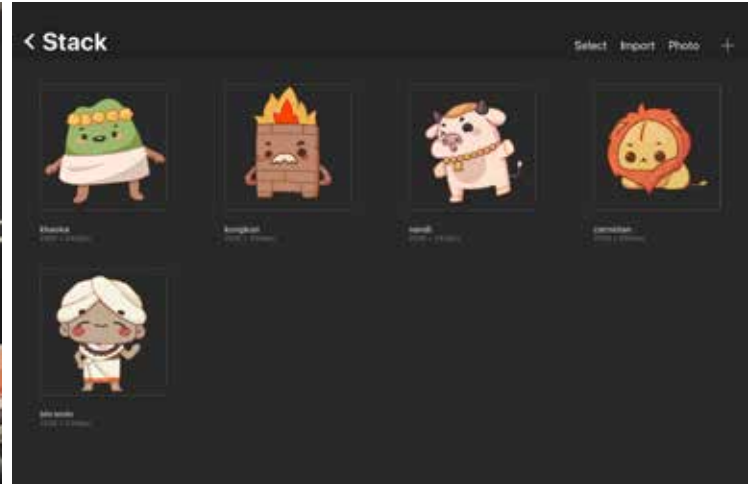

ภาพที่ ๕.๓๔ ผลงานของนักศึกษามหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ภาพที่ ๕.๓๕ นักเรียนและนักศึกษาออกมาแนะนำการ์ตูนที่วาดในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ภาพที่ ๕.๓๖ ตัวการ์ตูนที่พัฒนาแล้วให้เกิดความน่ารักและดึงดูดความสนใจมากขึ้น

ภาพที่ ๕.๓๗ ผลงานบางส่วนของการ์ตูนที่ออกแบบ Character เรียบร้อย โดยนักศึกษามหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ตัวการ์ตูนที่นักเรียนและนักศึกษาออกแบบนี้สามารถพัฒนาเป็นศิลปะดิจิทัลได้หลายอย่างเช่น ตัวการ์ตูนในเว็บไซต์ ซึ่งทำให้เว็บไซต์มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น หรืออาจพัฒนาเป็นมาสคอตในงานอีเว้นต์ได้ด้วย

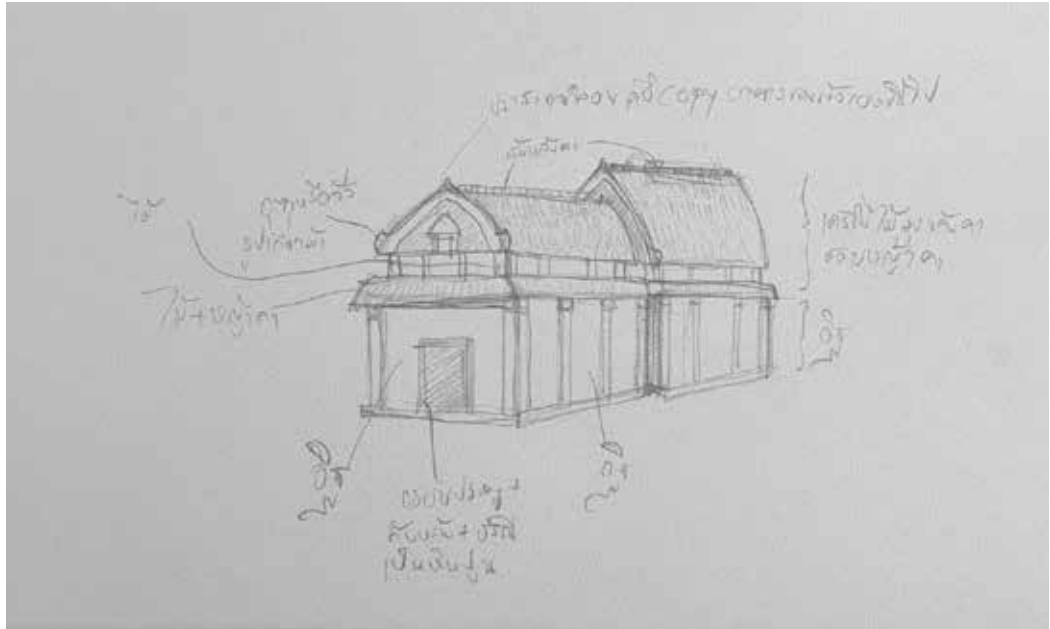
ภาพที่ ๕.๓๘ ตัวอย่างของการนำมาสคอตมาใส่ลงในเว็บไซต์เพื่อความน่ารักและน่าสนใจ (ที่มา: สถาบันสุวรรณภูมิศึกษา, <https://suvarnabhumi.psu.ac.th/tudb/education/>)

ส่วนที่สอง เป็นการวาดภาพดิจิทัลเพื่อทำการคืนสภาพดั้งเดิมของโบราณสถาน (Digital reconstruction) ซึ่งถือเป็นหนึ่งในวิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน ที่เรียกว่า “Digital preservation” การคืนสภาพดั้งเดิมของโบราณสถานนี้ได้จะต้องมีการอาศัยข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปะ รวมถึงประสบการณ์ของผู้ที่ทำงานด้านนี้ระดับหนึ่ง

ข้อดีของงานด้านนี้คือ เราจะเห็นได้ว่าโบราณสถานหลายแห่งนั้น มักเหลืออยู่เฉพาะส่วนฐาน ทำให้ขาดความน่าสนใจ และยากต่อการจินตนาการของบุคคลทั่วไป ดังนั้นการคืนสภาพดั้งเดิมของโบราณสถานด้วยดิจิทัลนี้จะช่วยสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

ขั้นตอนการทำงานด้านนี้ประกอบด้วย

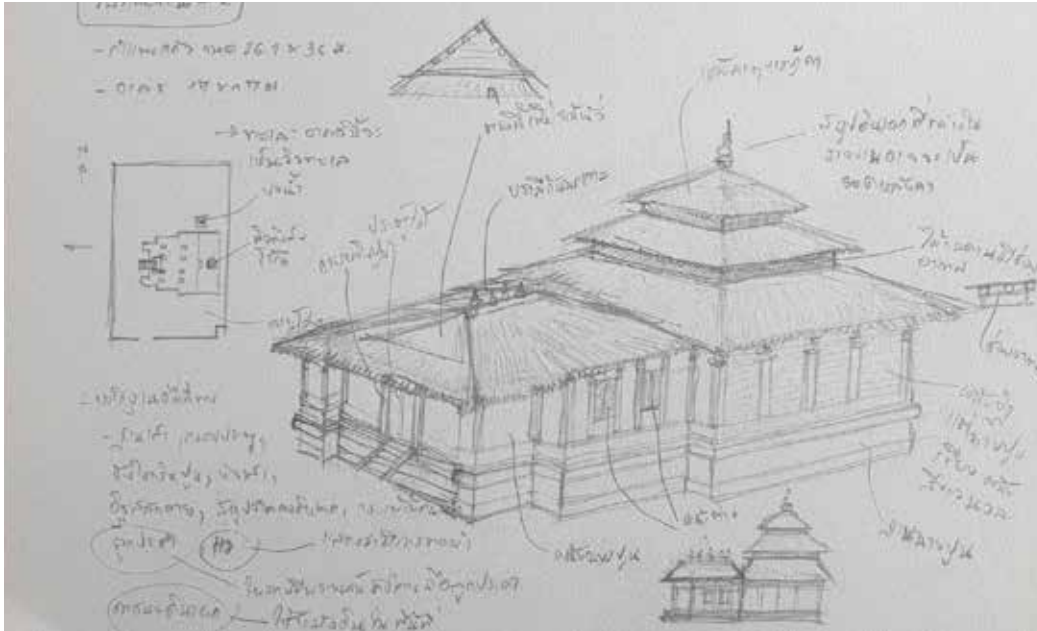
- ๑) ทำการวัดขนาดของโบราณสถานในทุกมิติ
- ๒) คำนวณข้อมูลของโบราณสถาน สร้างในสมัยใกล้เคียงกัน และสะท้อนอิทธิพลศิลปะในยุคเดียวกัน
- ๓) ทำการร่างแบบเบื้องต้นของโบราณสถาน
- ๔) นักวาดภาพดิจิทัลทำการวาดภาพขึ้นมาใหม่ ภาพที่วาดนี้มี ๒ ลักษณะคือ ลักษณะแรก เป็นการวาดให้เหมือนจริง และลักษณะที่สอง เป็นการวาดโดยใช้จินตนาการเสริมและเพิ่มเติมเข้าไป เพื่อให้เกิดความเป็นศิลปะดิจิทัล

ภาพที่ ๕.๓๙ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๒ วัดโดยพิพัฒนา กระแจะจันทร์

ภาพที่ ๕.๔๐ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๒ บนเขาคา โดยอาศัยต้นแบบจากโบราณสถานปัญญาจรด อินเตียใต้ วัดโดยอาจารย์ปฏิบัติ ปรียาวงศากุล

ภาพที่ ๕.๔๑ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๒ วัดโดย พิพัฒนา กระแจะจันทร์

ภาพที่ ๕.๔๒ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๒ บนเขาคา
โดยอาศัยต้นแบบจากโบราณสถานเมืองไอโหละ วัดโดย อาจารย์ปฐวัติ ปรียาวงศากุล

ภาพที่ ๕.๔๓ ภาพในตอนที่พราหมณ์ยืนบนโบราณสถานหมายเลข ๒ บนเขาคาแล้วมองออกไปยังทะเล

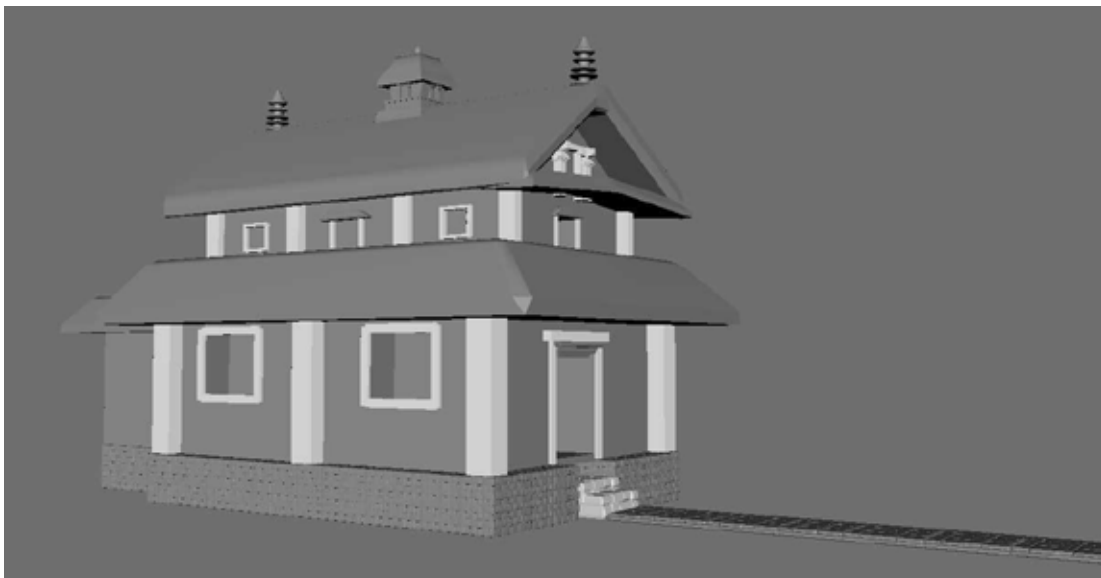
ภาพที่ ๕.๔๔ ภาพวาดดิจิทัลจินตนาการถึงตอนที่พราหมณ์เมื่อพันกว่าปีก่อนเดินทางมายังเขาคา
วาดโดย อาจารย์ปฏิบัติ ปรียาวงศากุล

ภาพที่ ๕.๔๕ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๑

ภาพที่ ๕.๔๖ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๓

ภาพที่ ๕.๔๗ ภาพสันนิษฐานของโบราณสถานหมายเลข ๔

ภาพที่ ๕.๔๘ ภาพสันนิษฐานการบูชาของพรหมณ์ที่โบราณสถานสวียมภูวสิงค์

เกมที่ใช้ภาพโบราณสถานและประติมากรรมศิลปะอินเดียมีอยู่หลายเกม เช่น Uncharted: The Lost Legacy ที่ใช้ศิลปะแบบอินเดียได้ ซึ่งภาพสันนิษฐานของโบราณสถานที่ยกมาเป็นตัวอย่างคือ เขาคา นี้สามารถนำไปพัฒนาเป็นฉากในเกมได้เช่นกัน

ภาพที่ ๕.๔๙ จากของเกม Uncharted: The Lost Legacy ใช้โบราณสถานแบบอินเดียได้

สรุป

เรื่องราวของโบราณสถานเขาคาในบทนี้คล้ายกันกับปราสาทพิมาย ต่างตรงที่ในบทนี้เป็นการนำวัตถุที่เป็นโบราณสถานยุคโบราณ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และข้อมูลจากพราหมณ์ในปัจจุบันเข้ามาผสมผสานผนวกกันเพื่อพัฒนาสู่ผลผลิต ๒ อย่างคือ

อย่างแรก ศิลปะดิจิทัลที่วาดเป็นการ์ตูน หรือ มาสคอต เพื่อเป็นกิจกรรมกระตุ้นความสนใจให้กับนักเรียน เพื่อให้นักเรียนไม่มองว่าการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องยาก และการ์ตูนพวกนี้สามารถนำไปใช้ในสื่อดิจิทัลต่างๆ และงานอีเว้นต์ที่สำคัญ ซึ่งสามารถสร้างรายได้ได้ด้วย

อย่างที่สอง การสร้างภาพสันนิษฐานของโบราณสถาน ทุกวันนี้มีโปรแกรมที่นักเรียนสามารถทำงานออกแบบได้มากมายและง่ายต่อการใช้งาน โบราณสถานถือเป็นวัตถุตัวอย่างหนึ่งเพื่อแสดงความเป็นท้องถิ่นเฉพาะของพื้นที่ ซึ่งสามารถนำไปสันนิษฐานสร้างแบบจำลองของอาคารขึ้นมาได้ แบบจำลองพวกนี้สามารถนำไปใช้พัฒนาเป็นฉากของเกม และสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นได้ด้วย

กิจกรรมท้ายบท

- นักเรียนสำรวจแหล่งโบราณสถาน หรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม จากนั้นให้ช่วยกันออกแบบตัวการ์ตูน เพื่อเป็นสัญลักษณ์ประจำพื้นที่นั้น ทั้งนี้เพื่อฝึกความคิดเชิงสร้างสรรค์ หนึ่ง ควรระมัดระวังไม่ให้นักเรียนแกล้งเพื่อน ด้วยการวาดล้อเลียนเพื่อน
- นักเรียนนำเสนอตัวการ์ตูนที่ออกแบบ อธิบายถึงแนวคิด และเหตุผลของการออกแบบตัวการ์ตูนเป็นรูปแบบนั้นๆ และรวมกันอภิปรายเพื่อพัฒนางานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
- คำถาม เขาคามีความสำคัญอย่างไรเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ภาคใต้ ประเทศไทย และภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (คำถามข้อนี้อิงวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนฝึกเชื่อมโยงแหล่งประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในประเทศเข้ากับประวัติศาสตร์ระดับภูมิภาค)
- พราหมณ์มีบทบาทอย่างไรกับสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย

รายการอ้างอิง

Kammen, Carol. *On Doing Local History*, Second edition. New York: Altamira Press, ๒๐๐๓.

Pendelton, Robert L. "Impression of Doi Pulanka" *The Journal of Siam Society*, Vol. ๓๗, PT.๒., ๑๙๔๙.

ฉลอง สุนทรวาณิชย์. "สถานภาพของการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: กรณีอีสาน ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๓๕," ใน แดมสุข นุ่นนนท์ และคณะ, *สถานภาพงานวิจัย สาขา ประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.๒๕๐๓-๒๕๓๕*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๔. (พัฒนามาจาก รายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปี๒๕๓๖) *ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช*. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๓. เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. *ประวัติศาสตร์อีสาน*, พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

ธิดา สาระยา. *ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Tamnan & tamnan history : a study of local history)*. กรุงเทพฯ, สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕.

ธิดา สาระยา. *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๒๙.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "การใช้แนวคิดเรื่องศูนย์กลางและเครือข่ายในการศึกษาประวัติศาสตร์," *การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง สงขลาศึกษา : ประวัติศาสตร์และโบราณคดี เมืองสงขลา, วันที่ ๒๗-๒๙ สิงหาคม ๒๕๓๔*, ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา จังหวัดสงขลา, ๒๕๓๔

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "จากรัฐชายขอบถึงมณฑลเทศาภิบาล: ความเสื่อมสลายของกลุ่มอำนาจเดิม ในเกาะภูเก็ต," ใน *กรุงแตก, พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย ว่าด้วยประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์นิพนธ์*, พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๐, น.๑๖๓-๒๑๗.

ยงยุทธ ชูแว่น, บรรณาธิการ. *โลกของกลุ่มทะเลสาบ*. ปทุมธานี : นาคร, ๒๕๔๑.

ยงยุทธ ชูแว่น. *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย: ว่าด้วยความเป็นมา สถานภาพ แนวคิด วิธีการศึกษา และบทบาทในสังคมปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๑.

รังสิมา กุลพัฒน์. "ตามรอย "ปาจิต-อรพิม" บนเส้นทางสายตำนาน ไทย-ลาว-เขมร," ใน *จดหมายข่าวมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์*. ฉบับที่ ๑๐๑ (ม.ค.- มี.ค.), ๒๕๕๗. สืบค้นได้จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=๕๐๑๘>

วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช. ๖ : ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๓๖): ๗๕-๘๗.

วันซ์ พงกษะศรี และคณะ. ดงภูผา: บันทึกการสำรวจหมู่บ้านชาวเขา จ.เชียงใหม่-เชียงใหม่-พะเยา พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๕. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยชาวเขา, ๒๕๓๘.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. วันवार กาลเวลา แลนานาคักราช. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔.

ศรีศักร วัลลิโภดม และ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. นครแพรวจากอดีตมาปัจจุบัน: ภูมิณีเวศวัฒนธรรม ระบบความเชื่อ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๑.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “ประวัติศาสตร์ถิ่น – ประวัติศาสตร์ชาติ,” เมืองโบราณ, ๓๒,๑ (ม.ค.-มี.ค. ๒๕๔๙) หน้า ๗-๑๔.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “มาตุภูมิกับชาติภูมิ: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์แห่งชาติ,” ประวัติศาสตร์แห่งชาติ .ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๙.

ศรีศักร วัลลิโภดม. แอ่งอารยธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๓๓.

สิริวรรณ สิริวนิชย์. แนวคิดและวิธีการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Concepts and Methods of Local History). กรุงเทพฯ: สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๕.

สืบพงศ์ ธรรมชาติ. ๑๐๐ ปี ท่าศาลา: ย้อนอดีตสู่อนาคต. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, ๒๕๔๑.

สุชล มัลลิกะมาลย์. การทบทวนความเข้าใจในเรือนพื้นถิ่น “ชาวเขา” ในประเทศไทยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาเรือนชาวเมี่ยนในเขตหุบเขาภูลังกา. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๓.

สุเทพ สุนทรเกสัช. มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์ : รวมความเรียงว่าด้วยการประยุกต์ใช้แนวความคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยา ในการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๔๘.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนลุ่มน้ำท่าจีน. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๕๔.

สุมาลี บำรุงสุข และสุกัญญา บำรุงสุข. “ประวัติศาสตร์บอกเล่ากับการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์.”

วันซ์ พงกษะศรี และคณะ. ดงภูผา: บันทึกการสำรวจหมู่บ้านชาวเขา จ.เชียงใหม่-เชียงใหม่-พะเยา พ.ศ.๒๕๐๔-๒๕๐๕. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยชาวเขา, ๒๕๓๘.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน ทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๘.

อุดมลักษณ์ ชุ่นตระกูล และพิพัฒน์ กระแจะจันทร์. รายงานการชုคค้น-ชุดแต่งโบราณสถาน
ด้านทิศเหนือของแหล่งโบราณสถานเขาคา ต.เสภาภอ อ.ลิซล จ.นครศรีธรรมราช.
นครศรีธรรมราช: สำนักศิลปากรที่ ๑๔ นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร, ๒๕๕๑
(เอกสารอัดสำเนา).

เชิงอรรถ

- ^๑ Carol Kammen. On Doing Local History, Second edition. (New York: Altamira Press), ๒๐๐๓: ๔
- ^๒ ลิงก์เอกสาร: <https://th.wikisource.org/wiki/ประชุมพงศาวดาร>
- ^๓ ลิงก์เอกสาร: <https://finearts.go.th/chonburilibrary/view/๑๔๕๕๑-ภูมิศาสตร์ประเทศไทย>
- ^๔ ลิงก์เอกสาร: <https://library.car.chula.ac.th/record=b๑๑๔๘๗๒๐>
- ^๕ สุเทพ สุนทรเกสัช. มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์. (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ), ๒๕๔๘: ๖๘-๗๗
- ^๖ เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์), ๒๕๔๖.
- ^๗ เหตุผลที่ต้องให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์จากเบื้องล่างนั้น เพราะที่ผ่านมา ประวัติศาสตร์
ชาติจะให้ความสำคัญกับผู้นำ วีรบุรุษหรือสตรี เนื่องจากแนวคิดทฤษฎีทางประวัติศาสตร์สมัย
ก่อนนั้นเชื่อว่า ผู้นำเป็นบุคคลสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง แต่ใน
ปัจจุบันมองว่า การเปลี่ยนแปลงใดๆ ก็ตามนั้น คนจากเบื้องล่าง หรือ ผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง
เช่น ประชาชน ก็สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองได้เช่นกัน ดังเห็นได้
จากกรณีของเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา เป็นต้น
- ^๘ ธิดา สาระยา. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ), ๒๕๒๙: ๗๙.
- ^๙ ศรีศักร วัลลิโภดม. “มาตุภูมิกับชาติภูมิ: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์แห่งชาติ,”
ประวัติศาสตร์แห่งชาติ .ชอม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่. (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์),
๒๕๔๙: ๑๖-๑๘
- ^{๑๐} ยงยุทธ ชูแ้วน. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทยฯ, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ: ยิปซี), ๒๕๖๒: ๑๑๓.
- ^{๑๑} ลิงก์เอกสาร: ตัวอย่างเช่นของจังหวัดพะเยา ใน [https://www.finearts.go.th/chiangmailibrary/
view/๑๘๒๕๓-วัฒนธรรม-พัฒนาการทางประวัติศาสตร์-เอกลักษณ์และภูมิปัญญา-จังหวัดพะเยา](https://www.finearts.go.th/chiangmailibrary/view/๑๘๒๕๓-วัฒนธรรม-พัฒนาการทางประวัติศาสตร์-เอกลักษณ์และภูมิปัญญา-จังหวัดพะเยา)
- ^{๑๒} ค้นคว้าเพิ่มเติมได้ใน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
(สกสว.)https://elibrary.trf.or.th/project_programs.asp?page=๒&pgid=F๕
- ^{๑๓} Carol Kammen. On Doing Local History, Second edition. (New York: Altamira Press), ๒๐๐๓: ๖๕-๘๕
- ^{๑๔} Carol Kammen. On Doing Local History, Second edition. (New York: Altamira Press), ๒๐๐๓: ๖๕-๘๕
- ^{๑๕} สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
<https://cep.cdd.go.th/otop-นวัตวิถี/otop-นวัตวิถี-คืออะไร>
- ^{๑๖} TCDC <https://www.tcdc.or.th/th/home>

- ๑๗/ บทความเรื่อง SACICT Craft trend ๒๐๑๙ ความคราฟต์ร่วมสมัย หัตถกรรมที่เล่าใหม่แล้วไม่เซย โดย ณัฐชานันท์ กล้าหาญ ใน <https://themomentum.co/sacict-craft-trend-๒๐๑๙/>
- ๑๘/ อ่านเพิ่มเติมใน <http://www.suphan.biz/suphanburicityofmusic.html>
- ๑๙/ <https://www.creativejourneyth.com/post/what-is-creative-tourism#:~:text=“การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์%๒๐คือ,วัฒนธรรมที่มีชีวิตนั้น”>
- ๒๐/ พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. ประวัติศาสตร์ผู้คน บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๖.
- ๒๑/ นิธิ เอียวศรีวงศ์. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ : ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๓.
- ๒๒/ <https://www.car.chula.ac.th/rarebook.php>
- ๒๓/ https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/
- ๒๔/ <https://mobile.nlt.go.th/ebookall/category/๖๖๖>
- ๒๕/ <https://www.facebook.com/groups/๑๗๖๘๖๕๗๖๑๖๗๗๙๕๙๕>
- ๒๖/ <https://www.facebook.com/Siamcolorization>
- ๒๗/ เหตุการณ์ดังกล่าวน่าจะเกิดขึ้นจากกองกำลังชาวจีนได้รวมตัวกันภายใต้ชื่อ “ไท่ผิงเทียนกั๋ว” เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ (ค.ศ.๑๘๕๐) เพื่อต่อต้านพวกแมนจู สุดท้าย พ.ศ.๒๔๐๕ (ค.ศ.๑๘๖๒) พวกกบฏไท่ผิง ถูกปราบปรามทำให้หนีลงมาทางใต้ซุ่มซ่อนตัวตามป่าเขาในมณฑลต่างๆ ของจีน ทั้งในมณฑลยูนนาน ผู้เจี้ยน กวางไส กวางตุ้ง เสฉวน หูหนาน และส่วนหนึ่งหลบหนีมายังตั้งเกีย ปัญหาทางการเมือง ที่วุ่นวายทางใต้ที่ก่อให้เกิดชาวยี้ และชาวเขาก่อหลาย ๆ กลุ่มต้องการหาพื้นที่ที่สงบ และทำมาหากิน ได้สะดวก
- ๒๘/ ไม่สามารถระบุได้ (สัมภาษณ์ สุชล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๖)
- ๒๙/ ไม่สามารถระบุได้ (สัมภาษณ์ สุชล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๖)
- ๓๐/ เมืองไหล คือ เมืองไล เมืองแทง คือ เมืองแดง หรือ เตียนเปียนฟู (สุชล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๓)
- ๓๑/ เมืองงอย ใน สปป. ลาว (สุชล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๓)
- ๓๒/ ต้นแม่น้ำเบง (สุชล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๓)
- ๓๓/ ดอยภูแว อ.ทุ่งช้าง จ.น่าน ในปัจจุบัน (สุชล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๓)
- ๓๔/ ชื่อภาษาเมียนของพญาศรี (สุชล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๓)
- ๓๕/ ตามหลักฐานของชาวเมียนที่สืบเชื้อสายมาจากพญาศรี คาดการณ์กันว่าพญาศรีเสียชีวิตในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ (สุชล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๓ สัมภาษณ์ ไหนลีน แซ่เต็ง ๒๐๑๒)
- ๓๖/ ตรวจสอบข้อมูลอื่นได้ ๔๐ ปี (สุชล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๓)
- ๓๗/ ชื่อภาษาเมียนออกเสียง ฟุจ้อย (สุชล มัลลิกะมาลย์ ๒๕๖๓)
- ๓๘/ มุขปาฐะคือ ประเพณีการบอกเล่าต่อๆ กันมาโดยมิได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร
- ๓๙/ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. “วาทกรรมว่าด้วย “ชาวเขา”,” ใน สังคมศาสตร์: วารสารทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๑๑(๑) (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๔๑): ๙๒-๑๓๕., ๒๕๔๑; กาญจนะ ประกาศวุฒิสาร. ทหารจีนคณะชาติ ก็กมินตั้ง ตกค้างทางภาคเหนือประเทศไทย. (เชียงใหม่: สยามรัตน์ พรินต์), ๒๕๔๖.
- ๔๐/ ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. ปัญหาชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. (นครหลวงฯ: แพร่พิทยา), ๒๕๑๕.
- ๔๑/ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ. ชาวเขาเผ่าเย้า. (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ), ๒๕๑๘.

- ^{๔๒} ผู้ที่ศึกษาลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม อัตลักษณ์ และเรื่องราวทั้งหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ
- ^{๔๓} Pendelton, Robert L. "Impression of Doi Pulanka" The Journal of Siam Society, Vol. ๓๗, PT.๒., ๑๙๔๙.
- ^{๔๔} วันษ์ พฤษะศรี และคณะ. ดงภูผา: บันทึกการสำรวจหมู่บ้านชาวเขา จ.เชียงใหม่-เชียงใหม่-พะเยา พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๕. (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยชาวเขา), ๒๕๓๘.
- ^{๔๕} Bourdieu, P. Cultural Reproduction and Social Reproduction Bourdieu and Passeron. In Richard K. Brown (Ed.), Knowledge, Education and Cultural Change. London: Tavistock, ๑๙๗๗.
- ^{๔๖} สามารถอ่านจารึกบ่ออีกาได้จาก <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/๓๓๒>
- ^{๔๗} สามารถอ่านจารึกศรีจนาคะได้จาก <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/๓๑๓>
- ^{๔๘} จารึกพิมาย ๒ อ่านได้ที่ <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/๓๙๕>
- ^{๔๙} จารึกพิมาย ๓ อ่านได้ที่ <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/๔๒๒>
- ^{๕๐} แปลว่า พระผู้ชนะทั้งสามโลก หมายถึง โลกมนุษย์ สวรรค์ และบาดาล พระองค์สถิตอยู่ ณ ทิศ ตะวันออกของนครโกษธาตุ ทำหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองของพระอักษโษภยะ ซึ่งเป็นหนึ่งในพระพุทธรูปเจ้าสูงสุด ๕ พระองค์ที่เรียกว่า พระธยานิพุทธ
- ^{๕๑} พระเหวัชระ เป็นเทพผู้พิทักษ์ เชื่อกันว่ามีกำเนิดมาจากพระอักษโษภยะ มักแสดงสีหน้าดุร้ายเพื่อปราบภูตผีปีศาจ (ความชั่วร้าย) ถิวชระ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของสายฟ้าและแสงสว่าง จึงอาจสัมพันธ์กับพระธยานิพุทธอโหมลลิตธิประจำทิศเหนือที่ถิวชระเช่นกัน
- ^{๕๒} หนึ่งในพระธยานิพุทธเจ้า ประจำทิศตะวันตก ซึ่งเป็นทิศแห่งความตาย พระองค์จึงสถิตในดินแดน ลูชาวดี และมีพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเป็นผู้ช่วยคอยช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามวิภูสงสาร
- ^{๕๓} ใน <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=๕๐๑๘>
- ^{๕๔} อ้างอิงจาก <https://www.sac.or.th/databases/folktales/folktale-details.php?id=๙๕>
- ^{๕๕} แนวคิดเรื่อง "ไศวภูมิมณฑล" นำเสนอครั้งแรกโดยคงเดช ประพัฒน์ทอง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ ซึ่งถูกขยายความในงานเขียนของธราพงศ์ ศรีสุชาติ เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๙ ต่อมาในปีนั้น ได้รับการสานต่อด้วยการขยายความและวิเคราะห์เพิ่มเติมในงานเขียนของ อมรา ศรีสุชาติ เรื่อง "ไศวภูมิมณฑล: ภูมิสถานของชุมชนรอบเขาคา" ในหนังสือ ๑๐๐ ปี ท่าศาลา: ย้อนอดีตสู่อนาคต เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๑ (สืบพงศ์ ธรรมชาติ ๒๕๔๑: ๑๑๕-๑๒๐)
- ^{๕๖} <https://www.finearts.go.th/ratchaburimuseum/view/๒๙๒๑๔-ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช>
- ^{๕๗} ผแดง มาจากคำว่า กมรเตง ในภาษาเขมร แปลว่า เจ้า ตัวอย่างของการแฝงของคำนี้พบได้จากชื่อสถานที่บางแห่ง เช่น ศาลตาผแดง เป็นเทวสถานในเมืองสุโขทัย
- ^{๕๘} กรมศิลปากร. ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช. พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๔๗๓: ๑-๙.
- ^{๕๙} สัมภาษณ์ นายเฉลิมพล คงจันทร์ เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๕
- ^{๖๐} สามารถฟังคลิปเสียงการประกอบพิธีกรรมได้ที่ https://drive.google.com/file/d/๑MVV๙wP๐U-wUomeeEQN๒JvjyH๒Z๐๖_๐N๕/view?usp=sharing
- ^{๖๑} อ้างอิงข้อมูลตัวเลขจาก <https://www.prnewswire.com/news-releases/online-art-market-to-hit-๒๓-๗๙-billion-by-๒๐๓๐-cognitive-market-research-๓๐๑๗๙๓๒๖๔.html>

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

ว่าที่ ร้อยตรี ธนู วงษ์จินดา
นางเกศทิพย์ ศุภวานิช
นายวิษณุ ทรัพย์สมบัติ

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
รองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ผู้อำนวยการสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
รักษาการในตำแหน่งที่ปรึกษาด้านมาตรฐานการศึกษา

คณะทำงาน

นายเฉลิมชัย พันธุ์เลิศ

ผู้อำนวยการสถาบันสังคมศึกษา

ผศ.ดร.พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

คุณนิรมล เมธีสุวกุล

อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นางสาวกระแสดสินธุ์ ปล้องมะณี

กรรมการ บริษัท ป่าใหญ่ ครีเอชั่น จำกัด

นางสาวสุชาดา อร่ามเรือง

นักวิชาการศึกษาศึกษาชำนาญการพิเศษ

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

นายสิทธิกร หิตาวรรณ

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

นักวิชาการศึกษา

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

นักวิชาการศึกษา

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

คณะทำงานฝ่ายอำนวยการ

คุณนิรมล เมธีสุวกุล

ผู้ควบคุมการผลิตวีดิทัศน์ และครีเอทีฟ

ผศ.ดร.พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์

อาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์

นางสาวองพอง เอี่ยมประพันธ์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายธวัชชัย สีนทอง

ผู้ช่วยและประสานงาน

นางยุพา รอดเกลี้ยง

ฝ่ายข้อมูลและเก็บข้อมูลภาคสนาม

นางสาวจิตติมา พลิกคามิน

ฝ่ายประสานการผลิตและเขียนบท

ฝ่ายประสานข้อมูลและเขียนบท

คณะที่ปรึกษาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี

ผศ.ดร.พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์

อาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์

นายภูมิ ภูติมหาตมะ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายปฏิบัติ ปรียาวงศากุล

อาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

สาขาวิชาเทคโนโลยีมีเดียและอะนิเมชัน

สำนักวิชาสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

นายวรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยุธยา

นักโบราณคดีปฏิบัติการ

สำนักศิลปากรที่ ๑๐ นครราชสีมา

นายสุชล มัลลิกะมาลย์

อาจารย์สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ให้ข้อมูลและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสารคดี ตอนที่ ๒ พามา พิมาย

ถวัลย์ คู่พิมาย

บุญเที่ยง มวยดี

ธัญ ธรรมสโรจน์

ประนอม ไชยวิจิต

สมหมาย แก้วเพชร

พลธร วัชรพาณิชย์

วรเชษฐ์ ลีลาเจริญพร

โชติมา รัตนเมธากร

ปิยะมาศ พัยคณเดช

ธนพนธ์ ทรัพย์มาก

อิศเรศ เตชะเจริญกิจ

กุลธิดา ศรีสวัสดิ์

ภัคจิรา ศรีหล้า

ณัฐชา สุพการ

ผศ.ดร.พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์

วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยุธยา

ภาคือนุรักษ์เมืองพิมาย

โรงเรียนพิมายวิทยา อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

ผู้ให้ข้อมูลและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสารคดี ตอนที่ ๓ เมียน ภูลังกา

นายสุชล มัลลิกะมาลย์

ผศ.ดร.พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์

อรวิญ ตั้งที่มาอายุทัศน์ชัย ศรีสมบัติ

แคะยาง เกียรติข้างน้อย

หมวง วนาลีเจริญธรรม

อี่เหมย ช่างน้อยอำไพ

โคศิษฐา ศรีสมบัติ

ด.ช.วงศ์ตระกูล พานสุขศิริ

ด.ช.นันทกร แซ่ฟ่าน

ด.ช.จิระศักดิ์ แซ่เติน

ด.ช.ทิมพร แซ่จ้าว

ด.ญ.ชยานันท์ วนาลีเจริญธรรม

ด.ญ.อังคณา ศรีสมบัติ

เสนห์ ชัยงาม

เหมยอย่าง วารวีโรจน์

พิชัย ศรีสมบัติ

โรงเรียนบ้านใหม่ปางค่า (ภูลังกาอนุสรณ์) อำเภอปอง จังหวัดพะเยา

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปางค่า อำเภอปอง จังหวัดพะเยา

ผู้ให้ข้อมูลและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสารคดี ตอนที่ ๔ เขาคา ดิจิทัลอาร์ต

ผศ.ดร.พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์

ปฏิบัติ ปรียาวงศากุล

สุรเชษฐ์ แก้วสกุล

สามารถ สาเริ่ม

เฉลิมพล คงจันทร์

จาร์ต เพชรทับ

ชลลธิ์ ทองสง

พิมพ์ลภัส ลิทธิสาร

กัลยกร สมศิริ
ศุภฤทธิกาญจน์ คุวิบูลย์ศิลป์
อารญา ศรีเหมือนทอง
ณัฐวุฒิ สุวรรณฤทธิ์
นเรศ สุขครินทร์
โรงเรียนทุ่งใหญ่เฉลิมราชอนุสรณ์ รัชมังคลาภิเษก
วัดวังตะวันตก จ.นครศรีธรรมราช
มัสยิดชอลาฮุดดีน จ.นครศรีธรรมราช
สำนักศิลปากรที่ ๑๒ นครศรีธรรมราช
กรมศิลปากร

คณะทำงานทดลองใช้เอกสารและสารคดี

นายภูมิ ภูติมหาตมะ

ผศ.ดร.พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์

นายสุชล มัลลิกะมาลย์

นายภัคธร ชาญฤทธิเสนา

นางบงกช เศวตามร์

นางร่มแก้ว อยู่เกิด

นายอาทิตย์ ชัยเทพา

นางสาววรรณ สันชเวช

นายคมสันต์ พรหมศรี

นายพัฒนพงษ์ ไตมร

นางนภาดา ชินวรปัญญา

นางธรา ปาละนันท์

ทักษพร ประชาสนธิ์
รัทยา ถิ่นพระบาท
นรภัทร ปิลวาสน์
สุขกมล วงศ์สุวรรณค์
โรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช
วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
มัสยิดนุรุลมุบีน จ.นครศรีธรรมราช
สำนักสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

อาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมเพื่อความสุข
ศึกษานิเทศก์
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจันทบุรี ตราด
ครูปฏิบัติหน้าที่สอน
โรงเรียนวังไกลกังวลในพระบรมราชูปถัมภ์
ครู โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ครู วิทยาลัยเทคนิคกาญจนาบุรี
ครู โรงเรียนรัตนปัญญาวิทยาลัย จังหวัดนครสวรรค์
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
ผู้รับใบอนุญาต โรงเรียนเบญจศึกษา จังหวัดชลบุรี
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมเสริมการศึกษาเอกชน
ครู โรงเรียนเบญจศึกษา พัทยา
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมเสริมการศึกษาเอกชน

นายพุฒิพงศ์ กิติธัญชรณ์
นายบุญชูศรี นธิพรพูลศรี

นายหัตถไชย ศิริสถิต

นายรัฐกานต์ วรุฬหธรรม

นางสาวนิธวีดี เจตีย์ถา

นายนवल โกศล

นายธรรวุฒิ สุวรรณใจ

นายรัชชานนท์ อินทรพฤกษ์

นายอภิสิทธิ์ เครือสา

นายศราณพงษ์ วิจิตเกตุธีรชัย

นางสาวสุวรรณรัตน์ จันทร์อิม กิติธัญชรณ์

นายธวัชชัย มายอด

นายวันเฉลิม พันัสเดิม

นายกิตติศักดิ์ ดั่งสุวรรณมณี

นายวุฒิพันธ์ สมคะณะ

นายกาอิน พะยิ

นางสาวธมนวรรณ กลับแป้น

ครู โรงเรียนสามโคก องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี

ครู โรงเรียนวัดราชโอรส

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑

ครู โรงเรียนฝั่งแดงวิทยาสรรค์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเลย หนองบัวลำภู

ครู โรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงใหม่

ครู โรงเรียนสันป่าตองวิทยาคม

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงใหม่

ครู โรงเรียนหางดงรัฐราษฎร์อุปถัมภ์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงใหม่

ครู โรงเรียนสรรพวิทยาคม

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตาก

ครู โรงเรียนกาญจนาอนุเคราะห์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

ครู โรงเรียนคณะราษฎร์บำรุง ปทุมธานี

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

ครู โรงเรียนสายปัญญารังสิต

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

ครู โรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

ครู โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ภาคเหนือ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิษณุโลก อุตรดิตถ์

ครู โรงเรียนมงกุฎเมืองราชวิทยาลัย

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง

ครู โรงเรียนเทพมงคลรังสี

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

ครู โรงเรียนสิรินธรราชวิทยาลัย

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษานครปฐม

ครู โรงเรียนบ้านแม่แพ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต ๒

ครู โรงเรียนบ้านท่าหนาด

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรธานี เขต ๑

นายอานันท์ เจริญสุข	ครู โรงเรียนรุจิรพัฒน์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต ๑
นางสาวสุภาพร ชนะมาร	ครู โรงเรียนบ้านหนองนกกกระเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต ๑
นางสาวชนิกานต์ แสงดี	ครู โรงเรียนอนุบาลท่าปลา (ชุมชนร่วมจิต) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต ๒

คณะทำงานฝ่ายถ่ายทำและเทคนิคการนำเสนอสื่อสารคดี

ผู้ควบคุมการผลิต	คุณนิรมล เมธีสุกุล	
ประสานการผลิต	คุณยุพา รอดเกลี้ยง	
ฝ่ายประสานข้อมูลและเขียนบท	คุณนิรมล เมธีสุกุล คุณจิตติมา พลิกคามิน	คุณยุพา รอดเกลี้ยง คุณจิรรัตน์ ตุ่นแก้ว
ตัดต่อและกราฟิก	คุณวิรวรรณ คำดาวเรือง	คุณพิชิตพล พิลาล้ำ
โซเชี่ยลมีเดีย	พร. ชินพันธ์	
บันทึกภาพ	คุณสกนธ์ โพธิ์รัตน์พิทักษ์ คุณศุภฤกษ์ ภาคหาญ คุณปริญาวุฒิ มณีเนวล	คุณสุชาติ หรดี คุณเจติยา อุมะวรรณ คุณศักร์ศรณ์ ทำบัวชา
บรรณาธิการกิจ	ผศ.ดร.พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ นางสาวกระแสดินธุ์ ปล้องมะณี นางสาวศศิธร สมอเม็ด	นายเฉลิมชัย พันธุ์เลิศ นางสาวสุชาดา อร่ามเรือง นายสิทธิกร หิตาวรรณ
แบบปก รูปเล่ม และศิลปกรรม	นายธรรมรัตน์ บุญแพทย์	

แนวทางการจัดการเรียนรู้
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสังคมร่วมสมัย
เรื่องของ**ฉัน** เรื่องของ**เรา**
Local History Our Story

